

Santa Cruz

271

UVA. BHSC. 1yR_271

271

271

UVA. BHSC. IyR_271

UVA. BHSC. IyR_271

Bendito sea el dulcis ^{mo} nombre

DE IESU ~~334~~

438

Es del M^o Cisneros

DE Peralto

1 5 4 9

del Colegio de S^o Cruz de Madrid.

[Faint signature]

Tolet^o

CSVMMI TEMPLI TOLETANI PER
 ꝑ graphica descriptio; Blasio Ortizio iur
 tis pontificij doctore eiusdē tēpli canonico
 Toleranęꝑ diocesis vicario generali
 autore.

Anno. 1549.

⁺
Ortiz Doctor Blasius^t Villa-Robledonatus
Canonicus Toletanus, Inquisitor Valenti-
nus anno 1540. postea Archiepiscopi
Toletani Vicarius Generalis, qui prius
Collega amplissimi Collegii Sanctae Crucis
Pincianae, ac postea Referendarius fuit
Aetriani VI. Pontificis Maximi.

Videsis Scriptor, hoc Doct. Ortiz elogium
apud Ludov. Laxamo de Orig. Offic. S. In-
quisit. lib. 2. cap. 9. num. 6. fol. 189.

CALPHONSVS CEDILLIVS SAN

ctae ecclesiae Toletanae portionarius Tole

taniqz gymnasiij in arte grāmatica

et rethorica professor pio les

ctori salutem.

X ANTIQVA NIME

rum consuetudine, cādide ac

pie lector in ipso statim libro

rum ferme omnium frontispi

cio exhortatoria infigi solet

epistola. Quę multos continuo non oscitan

ter, sed attente perlegendum, alioqui non les

cturos excitet, inuitet & alliciat. maturo id

quidem consilio fieri nemo est, qui ambigat.

Tum præcipue cum ijs de rebus liber scribitur:

quæ cōmendatione sic egeant, vt verboz

rū fuco aut eloquiū pigmentis exornari ma

xime desiderent, non aliter multum placitū

re. Si vero opus id sit: quod veritatem, cuius

magna vis est: vnde quacqz contineat, & ita,

iuxta Horatij præceptum: misceat vtile dulc

ci vt omne ferat punctum: hac ad lectorem

exhortatione super sederi posset. Vno enim

(quod aiunt) vendibili suspensa edera nihil opus. Talem (ni fallor) librum hunc is reperiet; qui sincero animo & non liuoris cote exasperato ipsum euoluerit. Multa quippe sunt, quæ eum multis cõmendant nominibus lectuq; arguunt perq; dignum. Nam præter autorem ipsum, quem generis antiquitas, vitæ sinceritas, iuris pontificij peritia, & labor in rebus quidẽ ferijs indefessus ita plane extollunt. De ijs potissimum liber agit, quorum singula alijs sane reperta locis ad veræ magneq; laudis testimoniũ satis superq; sufficerent. Quanti ergo putas æstimandũ: vbi ea omnia diuinę dono prouidentię cõiuncta inueneris? Quę tãdem? Toletum vtiq; ciuitas toto ferme terrarũ orbe memoratissima. Tagus eam alluens, non a poetis modo, sed & ab historicis, cosmogtaphisq; identidẽ celebratus. Et quod longe præstat, & maxime mirum est: celeberrimũ & famigeratissimũ sacratissime dei matris semperq; vginis Marię tẽplum. Misso nunc fluuio: quem aurea multum cõmendant arenæ; quippe quem inter fluuios aurum vehentes Plinius & multi magni nominis autores iure nominant. De

prima huius inclytę vrbis fundatione; que lō
 go interuallo inter alias caput extulit vrbes:
 & quis prima eius iecerit fundamēta (de quo
 adhuc etiam sub iudice lis est) complura ex
 varijs certe autoribus desumpta satis hic di-
 lucide explicātur. Sed totus fere autor est in
 sanctissimo deipere virginis templo hoc, ad-
 minutissima vsq; describendo. Vbi ea non si-
 ne magna animi voluptate leges, que non pe-
 regrinis modo; sed multis etiam Toletanis ci-
 uibus parum haectenus fuerūt cognita. Quā
 multa, quam varia, quā memoratu digna in
 hoc licet paruo opere sedulo tamē scripta re-
 peries? Quis non admirabitur; aut potius ve-
 lut in ecclāsim rapietur, ingenti affectus gau-
 dio diuinum sūmeq; admirādum dei matris
 semperq; virginis descensum legens? cū ipsa
 virgo sanctarum lōge omnium sanctissima,
 ex supremo cœlorum culmine choris cōmis-
 tata celestibus olim descendit; vt hanc dica-
 tā sibi ædē viferet, beatūq; Ilesonsum veste
 de celi thesauris allata virgineis suis ipsa ma-
 nibus exornaret. Bone deus, quantū te oble-
 ctabit vera officij Mozarabi appellati: quod
 in hac potissimū ecclesia recolitur, descripta

pulcherrime origo. Et ne, quę in libro sine
multo quidē negotio legenda tibi sunt, præ-
dicere videar: vitio enī id fortasse daretur, cæ-
tera nō in amena tacitus præteribo. Quares
autē quid autorem virū bonum iuxta ac pru-
dentem ac circumspectum ad præsens edēdū
opus impulerit: Ea profecto causa, vt Philis-
po inter terrę principes longe maximo, ali-
quod in hac re præstaret obsequium. quippe
quem singula cognitu dignissima: quę in hac
sunt ecclesia: cognoscendi auidū non ignora-
bat. Atq; vt iam hinc nota essent, quę lōge re-
tro sæculis in hac ecclesia omnīū ferme q̄s ha-
bet orbis celeberrima, diu multos latuerūt.
Percūtaberis credo etiā de operis stylo atq;
elegancia. Multa sane sese offerent elegāter
& perq; venuste ascripta: multa alio loquēdi
genere: vbi non tam in dicēdo lepos, q̄ in do-
cēdo veritas exquiritur. Ibi enim melius ipsa
loquitur res quā hominum prædicatio. Nō
nuncq; similia, nō nunquā eadem verba subin-
de repetita (id quod sæpe hic vsu venit:) elo-
quij venustatem admittere abnegant. Mani-
lium imitari visus est autor: qui de astrono-
mia locuturus dixit. Ornari res ipsa negat

cōtēta doceri. Vel Pōponiū Melā ita scribē
 tē; impeditū op⁹ et faciēdię minime capax. In
 hoc itaq; libello varia cū sint, velut in hortis
 poma, decerpasibi quisq; quod cōmodum
 fuerit. Et boni cōsulat quod pius & honestus
 autoris labor eis dūtaxat offert, quibus men
 tis oculi nō sunt liuore & odio vitīati. Cētes
 rū, cū opera ab his, quib⁹ dicata sunt: pondus
 estimationē: atq; autoritatē capere interdū
 soleāt, vt experiētia & Plinij etiā cōstat testi
 monio nō inscite ī ipsa naturalis historie præ
 factione ita dicentis. Multa valde p̄tiosa ideo
 vidētur quia sunt tēplis dicata. Quid iā hic li
 ber non sibi tuto polliceri poterit fælicissimo
 Philippi auspicio principis eximij & omnib⁹
 numeris absoluti in lucē prodiēs? Quē vt ma
 ximū si ditionis āplitudinē expectes, ita opti
 mū appellare poteris; si Cēsareas ei⁹ virtutes
 vereq; ch̄ianas aīo cōtēplere. Demēs ego; q̄
 tāta ingenij & liguę inopia aliud p̄ferti agēs
 illi⁹ laudē in eo: ad quā vel Liui⁹ aut faciēdissi
 m⁹ quisq; orator lōge esset īpar. Auspicatissi
 mo igit̄ p̄ncipis oī ex parte laudabilis fauore
 p̄deat iā liber; spretis inde inuidorū morsib⁹
 optima queq; dilacerare solitis. Vale ī Ch̄ro.

Ad lectorem tetraſtichon.

Facundo plures celebrarunt ore Toleti
Aerias turres: auriferūq; Tagum.
Aſt huius templū. quo non auguſtius vllū,
Nunc primū celebrat gē meus iſte liber.

Aliud.

Attonitus quicūq; legis faſtigia tēpli;
Ingentes aras, emula teſta polo.
Deſine mirari, ſuperat q; maxima virgo
Conſecrat plantis hæc pavimenta ſuis.

Templū Toletanū ad ſpectatorem.

Non q; ſim nitidū, fulgēs, ſublīme, ſuperbū,
Excultū, pictū, marmora pulchra gerēs;
Eſſe tibi tantū cupio, quē picta retardant.
Quod fuit hic virgo, laurea tota mea eſt.

Non viſa eſt vſq; ſimilis tibi machina tēpli,
Non ſimilis viſa vrbs, nō ſimilis fluuius.

CAD SERENISSIMVM HISPANIA
rum p̄ncipem Philippum Caroli. v. Aug. filiū.
Blasij Ortizij jur. pont. doctoris templi Toleta
ni canonici: generalisqz vicarij: in descriptionē
summi maximiqz templi Toletani a se editam
p̄efatio.

INTER LAVDES CELSI
tudinis tuę p̄claras; maxime
principum, puriore luce tāqz
aliquod sydus irradiat; qz amo
re fidei ecclesiasticam reueren
tiam conseruas; cuius defensores sunt p̄nci
pes & reges (vt sacri canones Isidoro autore
testantur) c. principes. 23. q. 5. Principes sc̄cus
li nōnunqz intra ecclesiam potestatis adeptę
culmina tenent, vt per eandē potestātē disci
plinam ecclesiasticam muniant. Quod opti
me in genitore tuo semper Augusto conspi
cim⁹, qui pro fide. ecclesię tot pericula: totqz
indefessos labores sustinuit, & ad huc susti
net. Ipse vero iure sanguinis eidem ecclesię
etiam (vt omnibus constat) cuncta tradis: sū
mitis: & dedis. Verum cum nihil sit: quod lu
mine clariori p̄fulgeat, qz recta fides in p̄i

704
cipe, nihilq; quod ita nequeat casu labefacta
ri, q̄ vera religio, ad eas capessēdas ac custo
diendas istum animum regium ab ineūte eta
te inclinasti. Cesaribus enim virtus cōtingit
ante diem. Nam cum autorē vitę vtraq; res
piciat, recte tenebras respuit, & nescit subiac
cere defectui. Quamobrē; gloriosissime prin
ceps, votis om̄ib⁹ respublica christiana, Ibe
rica præcipue nostra diuinam potentiam in
terpellat, vt ipsa pietatem tuam in hoc ardo
re fidei in hac deuotione mentis, in hoc inte
gro religionis studio, sine labe in longiora tē
pora cōseruet, & augeat Fides quippe & re
ligio cōfirmant imperiū, & regna custodiūt,
& in sublime rerū fastigium prouehunt, gra
taq; sibi tranquillitate conseruant. l. inter clas
ras. C. de sum. trini. & fide catho. Scriptum
est enim cum rex iustus federit supra sedem;
non aduersabitur ei quidquam malignum.
Atq; voce prophetica proclamatur; iucunde
tur sibi, & abundet cœlum desuper; et effun
dant mōtes iucunditatem, & colles lætitia læ
tabunt. in. l. liquet. C. de sum. trin. & fide ca
tho. Quę quidem benedictiones iustis prin
cipibus non deerūt; quandoquidem diuini

tus prophete eas promulgarunt. & vates regius in psalmo. 71. orando cum clamore supplicat, deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis, digna prophete deprecatione, quia cor regis in manu dei est, & ubi voluerit, inclinabit illud, & alibi psalmo. 98. honor regis iudicium diligit, Perpendens itaque inclyte princeps, fidem & religionem parentibus, auis atque proavis quasi naturale seminarium insitas, in te iure legitimo successorē transfusas coruscare; attendens præterea solertiam, qua cuncta huius sacrosanctę ecclesię Toletanę non vulgari deuotione inuestigaueris: lingua audaci loquendi audida, & si den
169
et p.
6126 sub duplici custodia natura inclusa, huius celeberrimi templi excellentiam propalare conatus sum. At in rebus magnis animus terrore concutitur, atque in magno positus lubrico pertimescit, audacię, temeritati ve imputandum formidans, eo maxime quod materia pertractanda sublimis sit, atque illustris, virumque omnigena refertissimum doctrina requirēs, nimirum cum de tam insignis templi amplitudine sit agendum, atque maximo principi dicandum opus. Cuius grauitas & maiestas

non tam exigue eruditionis hominem modo, sed Mercurium ipsum trimegistum & Demosthenē deterreret. Nec me latet in clypeo principis, quam arduum sit ac difficile, domum quantumlibet parvam, nedum hanc sacrosanctam basilicam tot sacella atq; latibus suo ambitu continētem, describere. Ceterum cum aliunde animo meo subiret humanitas tua, qua omnium subditorum vota confoues, libuit nōnulla, ex multis huius almæ ecclesiæ Toletanæ scitu dignis, tenui (quod aiunt) calamo prælibare, ut tanq; pertransennam, magnificentiam eius singularem (princeps fœlicissime) tua celsitudo perpendere valeat, quandoquidem singula huius sacrę ædis ornamenta ob parvam morā, breuemq; hinc recessum tibi lustrare non licuit. Non autem omnes symmetrias proportionescq; ædificij prosequar, quoniā hoc prope infiniti esset operis absolutissimumq; desiderata architectum, quod a me longe abest, nec tamen omnem cōmensum deserā, sed illum tantū exponā, qui venustati enucleandę deservit: ita ut historicam poti⁹ descriptionem, quam architectorum redoleat stilus. Nec

pigeat obsecro tuam celsitudinem ea legere;
quę si Scythia aut Gangeticus quispiam de
templo in extrema mūdi plaga posito narra
ret, mira quadam admiratione audiremus.

Adsit de ipera virgo meis cœptis / quę tem
plum sibi hoc sua presentia consecrauit, men
tem & calamum dirigens, vt in eius honorē
hoc opusculum prodeat, quod tuę celsitudi
ni supplex offero, ac vt renidenti vultu susci
pias, si licet, efflagitanter exposco. Tracta

turo tamen de huius sacre basilice maiestate;

nō ab re visum est, nōnulla perstringere de

situ & fundatione istius vrbis regie, vbi tem
plū hoc sacrosanctum locatur, de qua si plus
ra dicerem, semper mihi videretur, eius sin
gularem amplitudinem & magnificentiam

toto orbe terrarum notissimam attenuare.

Sed vt propositis satisfaciam, concessa mihi
per te gloriosissime princeps facultate, cum
firmissima tua protectione & fauore rem ip
sam aggrediar.

DE ORIGINE AC FVNDATIONE

Toleti & eius vbertate ac temperamento.

Cap. i.

Toletū ciuitas Hispaniæ, in regione Carpetana admodum feraci, situ natura munitissimo, in alto atq; petroso loco, ambulatūq; difficili, quinti climatis particeps est. distatq; ab æquinoctiali linea gradus. 41. præ dominantur in ea signum virgo & planeta Mercurius. Huius vr̄bis tres ferme partes Tagus per orbem celebratissimus amnis cingit, et inter saxosa strictaq; loca defluēs; suo rapido impetu, arenis aureis, nitidissima, & salubri aqua, & per exteras etiam prouicias admodum famigerata, vr̄bem letificat, reliqua vero pars, quæ septentrionem respicit, duplici muro, multis turribus & propugnaculis ab incursionibus hostiū munitur. Tagus quidem Toletum fœlicem & opulentam facit; hortos irrigat. Vtraq; fluminis ripa, superna ad orientem hortis & arborib; ad leuicā: (vt nostro idiotismo vtar) inferna autem tantundem vr̄bem ameniorē reddit. Ad meridiem & Aquilonem; præter multas vineas arborescq; diuersas, sunt amygdæta, quæ velut nemora iucundissima conspiciuntur. Toletum ceteris Hispaniarū vr̄bibus illustrior: quæ totius Hispaniæ intima ac mediterranea

ingeniorum acumine, bonarū litterarum studio, & armorum virtute genuina, valde pol-
 lens soli cœliq; serenitate atq; temperamen-
 to cūctas Ibericas puincias præcellit. Vber-
 rima omnis generis fructibus, arboribusq;
 vino præterea, oleo, tritico, pecoribus, armē-
 tis, alijs q; id genus multis abundās. Toletū
 enim e Græco nomine ptoliethron, quod op-
 pidum vrbemq; significat, deductū esse con-
 iicio, & merito antonomastice ab Achivis
 appellata est vrbs. Cuius quidem ciuitatis
 cum ter Liuius mentionem fecerit, quantæ
 estimationis præscis temporibus fuerit, poste-
 ris estimandum reliquit. In quinto enī quar-
 tæ decadis libro, Toletū (inquit) ibi, id est
 apud Tagum parua vrbs, sed loco munita;
 deq; eius expugnatione vt de re magna an-
 te dixerat. Maiores res geste a. M. Fulvio,
 is apud Toletum oppidum, &c. Et in nono
 deinde eiusdē belli Macedonici sic ait; haud
 procul Hippone & Toletō vrbib⁹, inter pa-
 bulatores pugna orta est, quibus dum vtri-
 q; subuenitur, a castris paulatim omnes co-
 pię in aciem eductę sunt, in eo tumultuario
 certamine duo exercitus Romani fusi, atq;

in castra compulsi sunt, non institere percul-
sis hostes. Quę si quis penitius inspiciat, nō
virium diffidentia, sed nimia securitate sui,
quę inexpugnabilibus locis est inuidiosissima
ma lues, expugnatam esse comperiet. De fun-
datione tamen huius imperialis vrbis histori-
ci certāt, & adhuc sub iudice lis est. Nam. D.
Rodericus archiepiscopus Toletanus nō lu-
bricę fidei autor chronicorū lib. 1. cap. 3. To-
lemon (inquit) & Brutus duo consules con-
siderunt Toletum, centum & octo annis an-
teq̃ Iulius Cęsar regnare cepisset, tempore
Ptolomei Euergetę regis Aegypti. Hęc ille.
Quod etymologię nominis consonum est.
Toletum namq̃ a nominibus autorum vis-
detur componi, constareq̃ ex prima & secū-
da syllabis Tolemonis ac finali syllaba Brus-
ti. Neq̃ hoc nouum est, legimus enim multas
vrbes nomina a suis conditoribus accep-
pisse, sicut ex Tyrijs & Ausonijs Tyrasonā
idem Rodericus testatur lib. 1. cap. 5. et Pam-
pilonam a Pompeio, ac Cęsaraugustā a Cę-
sare Augusto conditas refert episcopus Ge-
rundenfis lib. v. cap. de Tarracona vrbe. Cui
Didacus de Valera rerum Hispaniarū chro-
nistes.

nistes par. 2. cap. 5. videtur assentiri in histo-
 ria quam composuit iussu regine Elisabeth
 reginarum foelicissime tuæ (inquam) proas-
 uie serenissime princeps. Vbi post longā dis-
 quisitionem concludit, a Romanis cōditam.
 Bona tamen Hispaniarum pars huius vrbis
 foundationem Herculi Lybio post interfea-
 ctum Geryonem intimam Hispaniam pera-
 grāti adscribit. Quod comprobare videtur;
 Herculeū antrum subtus ecclesia sancti Ge-
 nesi, in hac regia vrbe structū, nam si vrbs
 esset condita prius, nullatenus illud vir stre-
 nuus Hercules inhabitasset. At Lucius Ma-
 rineus Sículus historiographus regi⁹ in ope-
 re de rebus Hispaniē memorabilib⁹ lib. 2. fa-
 bulis hoc ascribit, quin potius sententię do-
 mini Roderici inheret in hec verba. Cæterū
 de conditore Toleti affirmare certi nihil pos-
 sum. Tamet si non desunt, qui ab Hercule
 fuisse conditam fabulantur. Quorum sentē-
 tia quoniam sine teste loquuntur, mihi cer-
 te non satisfacit. Cum presertim librum lege-
 rim antiquissimum, sed sine principio, & si-
 ne nomine eius, qui scripserat, in quo mihi
 multa vera esse videbantur, vbi Toletum a

b

Ptolomeo & Bruto conditam fuisse, scriptū
erat, sed a quo Ptolomeo et a quo Bruto nō
declarauit. Est autem Toletum edificiū anti-
quum, de qua Plinius & alij scriptores me-
minerunt. Vbi fuit olim magnum theatrum
extra muros ad partē septentrionalē. Quod
etiam nunc & si dirutum, & quasi complana-
tum est, eius tamen vestigia formatq; cernun-
tur. Quod opus Romani magis quam alia
gentes facere consueuerant. Huic Lucij Ma-
rinei Siculi opinioni accedit id, quod refert
episcopus Gerundensis in paralipomenone
Hispaniæ lib. 5. cap. de Tarracōna vrbe, &
alijs vrbibus in Hispania a Romanis condit-
is (inquiens) Brutus insuper cognominat⁹
Gallecus, qui cum obtenta Gallecia, diutius
cum Lusitanis pugnasset, illosq; vicisset; To-
letum vrbem ex natura loci munitissimam
in p̄sidiū Lusitanorum cōstruxit. Que
cum ab initio parua vrbs fuisset, Gothorū
tempore tanta effecta est, vt in metropolim
creata sit, suppressa, metropoli Cartaginēsi;
sub qua erat, vt ex conciliorum libro cōstat.
hec Gerundensis. Alij Ptolemium quemdā
magicę artis peritissimum, & inter Hispaniæ

proceres longe prestantem Toletum edificasse commemorant. Nec existimandum Almonides Toleti urbem fundasse, quod nonnulli affirmant. Cum de eorum in Hispanias aduentu ambigatur. Immo Antoni⁹ Nebriensis Almonides in Hispaniam venisse negat in chronicis catholicorum regum, in operis exordio, his verbis. Illud preterea, quod in historia, quam vocant generalē, vulgo legitur venisse in Hispaniam nescio quos Almonides, nemo arbitror dicet mihi, qui sint illi, aut quid egerint, aut quo postea cōcesserint, quin potius ausim affirmare, nunquam fuisse tale genus hominum, sed totum fuisse confictum ab aliquo fabularum concinato-
 re. Nisi forte quispiam velit dicere sumptum esse illud ex Ouidio, qui in quintodecimo tranmutationum volumine scribit, Micilū Almonidem ex Græcia in Italiā penetrasse; ibique Crotonem urbem cōdidisse, licereque historico atque poetæ vndecunque, accepta materia suū opus contexere, hæc Nebriensis. Almonides tamen in Hispaniam venisse refert Alphonsus de cartagena episcopus Burgen-
 sis in regum Hispanorum, imperatorum, &

morū pontificū, nec non regum Francorū
anacephaleosi, cap. iij. Post hæc (inquit) gen-
tes quædā extraneæ, quæ Almonici vocabā-
tur, Hispaniam intrantes Græcos expulerūt
& regnarunt in ea quadraginta ānis. Demū
exercitus multi ab Alemania & insulis adia-
centibus Hispaniam inundātes; Almonizis
expulsis, apud Hispanos longis temporibus
regnarunt. Et collector conciliorum in exor-
dio primi concilij toletani verba, quæ sequū-
tur; de Toletana vrbe scribit. Hui⁹ vrbis im-
perialis meminit Ptolemæus li. 2. cap. 6. titu.
Tarraconēsis situs. Vbi dicit, iterum austrā-
liores vacceis, & Areuacibus sunt Carpetā-
ni, quorum ciuitates Ilurbida Toletum, Cō-
plutum. Et Plinius lib. 3. cap. 3. tit. Hispania
citerior ait, caputq; Celtiberia Segobrigens-
es, Carpetani, & Toletani Tago flumini im-
positi. Atq; Antoninus in itinerario, titulo;
alio itinere ab Emerita Cæsaraugustam &
Augustobricam, Tolerum, Vultiam. Et
iterum tit. iter alimio Toletum, &c. hæc ille.
Ceterum cum varie sint de huius regiē vrbis
fundatione opiniones, crediderim ppter ve-
rustatem obliteratedā ac Toletanę ciuitatis an-

tiquitatem, ex qua magna vrbibus orit̄ laus
eius conditorē adhuc in tenebris delitescere.

DE EXORDIO CHRISTIANAE
religionis in ecclesia Toletana per diuū Eu
geniū eius primū pontificē. Cap. ij.

IN dicte ciuitatis Toletane fere vmbilico
lingens ac celeberrimum toto q̄ orbe ter
rarum notissimum templum eam nobilitans
ac illustrans, deo optimo maximo deipereq̄
virgini dicatum extat, quod omnes alias
edes sacras & forma conspicua & magnifi
cis edificijs antecedit, in quo memorabiliaq̄
plurima conspiciuntur. Quis eius prima
fundamenta iecerit, nō minus latet q̄ vrbis,
illud tamen in aperto est: sanctum Eugeniū
primum antistitē discipulum magni Dioni
sij ante alios verbum domini seminasse, iecif
fecq̄ nostre religionis exordia in hac alma ec
clesia, eamq̄ ab illa tempestate in diuino cul
tu perseuerasse, pie creditur, vsq̄ ad infœli
cissima tempora Roderici Gothorum regis:
cum pene tota Hispania venit in ditionem
Sarracenorum. Qui tandem Alfonso regi

sexto ea lege. vt illis impune liceret Mahometum (quem ipsi Muhamedem vocant) venerari in hac sacra basilica. quam ipsi violantes mezquitam fecerant, se ciuitatemq; hanc dederunt, in die sancti Urbani octauo. KL. Junij era, vt in chronico Alphonsi regis cognomine sapientis habetur, 1125. Didacus tamen Valera in. 4. parte historie cap. 54. & 65. & 66. inquit captam Toletum anno domini 1062. inscriptio vero posita in pariete septentrionali capituli huius templi habet Toletum cultui christiano redditam era, 1101. Dominus tamen Rodericus lib. 6. cap. 23. dicit captam Toletum era. 1133. & rursus idem Rodericus in Chronico antiquo manu scripto in bibliotheca eiusdem ecclesieposito in eodem capite asseuerat. Toletum sub imperium Alfonsi venisse era. 1123. Ex supradictis ad huc non constat, quo anno Toletum in ditionem Alfonsi redacta sit; cum in tempore historici valde dissentiant, nam in historia regis Alphonsi (que sapietem appellat) habet. Toletum captam era 1125. s. anno dñi. 1087. Didacus de Valera affirmat anno. 1062. inscriptio capituli era. 1101. & dominus Rodericus diuersimo

de scribit. Quorum varietas potius vitio ac depravationi scriptorum ac impressorū imputanda est, quam veritati autorum. Hoc gloriosissime princeps volui intexere, ut tua celsitudo perpendere valeat, quā difficile sit rerū antiquarum veritatem elicere. Et profecto dolendum est: eorū; quę non multis retro temporibus in hac regia vrbe absq; dubio contigerunt: annū, in quo obuenerint, penitus ignorari. Quum enim historias multas, quibus eorum temporum facta memorantur, non parua diligentia & inquisitione euoluerim, necq; eas modo, sed nonnulla etiā eiusdem Alphonfi regis sexti, qui Toletanam ciuitatem cepit, priuilegia eiusdem vr̄bis ciuibus irrogata, annum capte vr̄bis inquirens, nihil sane certe, quin potius repugnantiam inter ipsa historicorū monumenta non mediocrem, potui inuenire.

DE AERA CAESARIS ET EIVS
 supputatione digressio. Cap. iij.

b iij

Quoniam vero in æreꝝ Cæsaris mētione
nem incidimus, opere precium me fac
cturum arbitror, si rem vulgo quidem cele
brē magis q̄ cognitam; paucis explicauero.
Fuit igitur Hispanis nostris, atq̄ adeo qui
dem solis Hispanis. iā inde ab ipso Augusti
Cæsaris principatu, adusq̄ Ioānem Castellę
regem huius nominis primū, peculiaris quæ
dam designandorum tēporū ratio, vt a trige
simo octauo ante Christi seruatoris n̄ri nata
lem anno initium sūmerēt supputationis an
norum; quam æram Cæsaris appellabāt. Ita
dēptis ex numero annorum ære Cæsaris tris
ginta octo annis. numerus annorum Christi
nati agnoscebatur. Testantur hoc non histo
rię modo nostrates quotquot illorum tem
porum extant, sed concilia leges, priuilegia
monumēta deniq̄ omnia; quecūq̄ apud nos
per mille quadringentos circiter annos (nā tā
diu hæc temporum ānotandorum consuetu
do durauit) confecta reperiuntur. In quorū
etiā nōnullis vtrūq̄ annorum numerum &
Cæsaris & Christi domini simul annotatū
videre licet: alterum ab altero. Triginta octo
annorum semper interuallo distātem. Vt mi

randum sane sit, quid in mētem venerit Gerundensi cuidam Antistiti rerum Hispanicarum scriptori recenti, in eo libro cui titulum fecit Paralippomenon, asseuerare, annum vigesimum sextum ante natalem domini, caput & initium annorū ere Cæsaris constituēdum. Fuit ille quidem argumento quodam ductus prorsus cōmentitio; quod nec referre est animus; nec refellere: vsq; adeo ipsum per se ipsum abunde refellitur. Porro quidnā secuti fuerint vetusti illi Hispani homines, cū annorum Cæsaris Augusti notandorum initium in illo potissimum anno statuerunt; qui ante diem Christi natalem trigesimus octauus numeratur; id vero est, quod solet a viris doctis non immerito dubitari. Nam cū Christum dominū nostrum constet quadagesimo primo iuxta Tertullianū, aut certe iuxta vulgatiorem Eusebii calculum quadagesimo secundo principatus Augusti Cæsaris anno natum, si ab ipso p̄cipatus initio, id est, ab inito cum Antonio & Lepido triumuiratu, supputationis series repetenda sit; nō iam triginta octo, sed quadraginta vno, aut quadraginta duobus annis antiquiorē esse, oportet.

tebat gram Cæsaris, q̄ erā Christi. Quod si
supputationē ipsam non a triunviratu (quod
cōmune magis triū q̄ singulare Augusti im-
periū videbatur) sed ab eo potius tēpore ori-
diendā dicamus, cū excluso Lepido, deuicto
etiā ad Actiū Antonio, solus Augustus rēp.
tenere cōepit; cū satis cōpertū sit, hoc nō ante
tertiū decimū, aut certe (iuxta Eusebium)
quartū decimū principatus ipsius ānū cō-
tigisse, nec hac sane ratione potest illius trige-
simi octauī āni ratio proposito nō cōgruere.
Hanc difficultatē si altius ingredi, exacte q̄
tractare liberet, longior q̄ pro digressionis
modo nobis oratio nasceret. Quare studio-
sum lectorē satis putamus admonere, legat
attente Plutarchum in Antonio, et Appianū
Alexādrinū libro quarto & quinto bellorū
ciuiliū; Dionē præterea lib. 46. & 48. simul
quoc̄q̄ seriē Cōsulū illius etatis; p̄ chronogra-
phos: in primis per Aurelium Cassiodorum
digestā, teneat: ita cōperiet cū orbis vniuersus
fuerit inter triunuiros Augustum; Anto-
nium & Lepidum non semel diuisus. Hispaniam
nostram in prima quidem partitione,
quę triunviratus initio facta est, obtigisse Le

pido: in postrema vero, quę bellum Perusia-
 num est insecuta, Augusto cessisse. Hanc ve-
 ro in eum annum reperiet incidisse, qui con-
 sules habuerit, Cn. Domitium Calvinũ. C.
 Asinium Pollionem. Porro horum consulũ
 annus, si Cassiodorum cõsulas, per triginta
 octo annos christi natalẽ præcessit. Nisi q̄ se-
 cundẽ Tertullianicalculũ (qui anno quadra-
 gesimo primo Augusti Christũ natũ tradit,
 quẽ recentiorũ etiã chronographorũ nõnul-
 li sequuntur) vterq̄ annus tã consulum illo-
 rũ, q̄ natalis Christi i supputationẽ sumẽdũ
 est. Secũdũ vero Eusebiũ, Bedã et alios, qui
 quadragesimo secundo Augusti anno diem
 Christi natallem collocant: alterum illorum
 annorum extra ipsum triginta octo annorũ
 numerum relinquere oportet. Duplicẽ hanc
 dinumerationis formã vulgus inclusiuam et
 exclusiuam nominat, quarũ vtrac̄ frequens
 est apud supputatores. Cum igitur in trige-
 simum octauũ ante Christi natalem annum
 partitio illa triumuirorum inciderit: non ab-
 re maiores nostri principi suo blandientes,
 initiũ supputationis temporũ inde sumendũ
 esse, publico consilio statuerũt: cũ Hispania

illum pro suo coepit monarcha venerari. Id quod ab Aegyptijs paucos post annos factum legimus, cum Antonio & Cleopatra sublati, in ipsius Augusti ditionem venerunt. Ab eo si quidem anno coeperunt & illi rationem temporum suorum designare. Atque haec quidem de re ipsa attigisse sufficiat; nunc de voce pauca dicemus. Aere vocabulum ab ere, id est tributo, quod scilicet fuerit ab Augusto id temporis orbi imperatum, deduci voluit diu⁹ Isidor⁹ Hispalensis magnus sane autor; atque illum hac in re vulgus sequitur scriptorum. Sed hanc sententiam, ut multis quidem persuasam, ita a viris doctis fere iam explosam video; totam hanc tributi mentionem tamquam nullo idoneo autore fultam, tum etiam an^o illi; de quo agitur, neutique congruentem inanem prorsus esse contendentibus; idque multis quidem rationibus; quas impresentiarum persequi, breuitas instituta non sinit. Sunt rursum qui ab erea tabula, in qua Augustus (autore Macrobio libro Saturnaliu^m primo) anni a se correcti ordinem incidendum curarit, era appellatam censent. Sed quid, queso, facit fastorum correctio; dierumque anni ad solis cursum accommodatio (quod unum tunc Augustus agebat) ad

supputā dorū tēporū initiū in illo trigesimo
 octauo ante Christi natalē anno potissimum
 constituendum, nisi hanc correctionē in ipm
 eundē annū appareat incidisse. At qui eā qui
 de correctionē satis cōstat nō illo āno, sed de
 inde post viginti sex (ut minimū) ānos ab Au
 gusto factam. Nēpe postq̄ Lepido mortuo
 (quod Trāquillus restatur) Pontificatū ille
 maximū adeptus est. Quē magistratū vnde
 cimo āno ante Christū natū eidē delatū, Eu
 sebius autor est in chronicis. Quare nō plus
 rib⁹ qdē q̄ vndecim ānis oportebat grā chri
 ab era Cesaris supari, si rō ei⁹ esset ab illa cor
 rectione sumēda. Verū vt ad id, quod veresi
 milius videtur, tādē accedam⁹, cū ex No
 nio Marcello grauissimo haud dubie latini
 tatis autore liquido constet, gram vocē lati
 nā esse, quę numeri notā designet, accedente
 etiā Lucilij (quē ille aduocat) testimonio, cū
 ait, hęc est ratio: peruersa era numeri & sub
 ducta improbe: nō est profecto, q̄ absurdū
 cuipiā videri debeat; si numeri ānorū siue Ce
 saris siue Chri dñi ānotatio æra dicat. Admo
 nuit hoc Hermolaus Barbarus vir vndecūq̄
 doctissimus, in annotationibus Plinianis: niā

capitula de concilijs agendis pronunciet, id est, de concilio Toletano tertio, era, 18. Itē ex cōcilio Toletano quarto era tertia. Itē ex capitulis orientaliū partiū, q̄ Martinus episcopus de grēco in latinū vertit, era, xvij; &c. Ceterū quod in quibusdā Leonis primi pōtificis Max. epistolis ex Badij Ascēsij impresione editis era annorū in calce ad scripta legit̄, quę videri possit Cęsar̄is Augusti esse, non est; q̄ propterea arbitremur, hanc annorum supputationem Romanis eo tēpore in usu fuisse. Nā eam quidē nō autoris epistolę notationem, sed studiosi cuiuspiam lectoris additionem esse, qui ex solo cōsulatu in epistola adscripto annorum numerum annotarit, vel ex eo probari potest, q̄ in quibusdā epistolis hoc solū in fine adscriptum legitur. Aera qua supra, id est, era superioris epistolę. Quę sane verba lectoris cuiuspiam esse, potius q̄ autoris epistolę, nemo non videt. Hoc visum est obiter de erę ratione atq̄ vocabulo attingere, non iniucundam fore putās studioso lectori eiusmodi digressionem. Quare iam ad institutum argumentum nostra vertatur oratio.

DE CREATIONE BERNARDI PRIMI
archiepiscopi, post Toletum cultui christiano
redditam; atq; consecratione & dedicatione
præterea primatu ac dominio huius sacri tēpli.

Cap. iiii.

POSTEA q̄ Alfonso rex Fernandi magni
filius diuina benignitate Toletanam vr-
bem ab arabibus eripuit, primus archiepiscopus,
quem ecclesia Toletana suscepit, fuit
abbas Bernardus. Qui paucis diebus lapsis
post eius electionem reginæ Constantiæ mo-
nitis, eius marito Alfonso rege absente, con-
tra ipsius Alfonso iusturandum, inuitis Sar-
racenis, pactionibus ruptis, vocatis militib⁹
christianis, maiorem Mezquitam ingressus
est; ac Mahometicis superstitionib⁹ reiectis
in ea altaria fidei christianæ & in maiori tur-
ri cymbala ad conuocationem fidelium col-
locauit. Vt refert Roder. lib. 6, cap. 25. Quo
ita facto Bernardus electus conspectui Ro-
mani pontificis se presentauit, a quo obtēto
pallio & consecratione & primas ab eo His-
paniarum institutus in Iberiā redijt. Sed ro-
gabit aliquis, quo nam modo Hispaniarum

primatus ad ecclesiã Toletanam pertineat.
 Sane non temere, sed iure & ratione nec non
 autoritate. Iure enim, vt in cap. cum lōge. 63.
 dist. vbi ad presulem Toletanum omnes pro
 uisiones praelatorum vtriusq; Hispaniẽ spes
 ctare comprobatur. Et supposito de iure pri
 matiam ecelesiæ Toletanę cessisse: non ex eo;
 q̃ Barbari eam occuparũt, ius primatię ami
 sit; immo dei misericordia christianę religio
 ni restituta iure postliminiij in pristinum red
 ditur statum, vt in cap. pri. actione. 16. q. 4. et
 leg. in bello. ff. de captiuis & postliminiũ re
 reuersis. Ratione, qm̃ Toletum totius Hispani
 nię cum velut quendam vmbilicum referat,
 prouinciales ad primatem non magno dispẽ
 dio pro negocijs gerendis peruenire valent:
 p̃cipue cũ iure caueat, ne episcopales sedes
 longo inter se interualo distent vt in cap. fin.
 80. dist. Autoritate, nō cuiuspiam, sed illius
 magni speculatoris iuris consultorũ sui tem
 poris facile principis: qui cum de primatib9
 tractaret sub titul. de dispensatione. §. sunt
 quoq; de Toletano primatu meminit. Quid
 multis moror: ecclesia Toletana diuino ma
 ximeq; admirando beatissime virginis Mar

vix esset tribus diebus a propria ciuitate elongatus, clerici, quos in ecclesia instituerat, stulti dixerunt adinuicem primatem suum nūc deinceps reuersurum, vnde spiritu malignitatis & insipientie inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito dominum consequentes prout factum fuerat nunciarunt. Quod licet videatur perperā & iniue gestum, canonicos priuasse præsulatu pastorem, atq; alterū sibi suffecisse; duabus tamen de causis obuuisse arbitror, quæ nostrates a præsulis sui prodicione vindicant. Prima, qm̄ externi (Bernardus enī natione Gallus erat) secundum iuris dispositionem alijs non poterant præfici ecclesijs vt in cap. nullus .16. dist. vbi datur clericis facultas renitendi si viderint se prelato alienigena prægrauari, & quem sibi ingeri ex transuerso viderint, non timeāt refutare. verba sunt tex. Secūda, quoniam Galli & Hispani moribus discrepant, necq; vnq; bene inter illos conuenit, et consuetudo eorum inter quos viuatur seruāda est, vt in cap. illa, 12. dist. quin imo iniuria fit incolis si ab aliena ecclesia, vel eiusdem regni sibi

c ij

*libro ab urdino obispo de con tra 2da
 bus ardo obispo de luga*

UVA, BHSC. IVR. 271

præponitur præsul, quando in propria reperi-
ratur dignus nedum si ex alijs regnis igno-
ti exteriq; adducerentur. Hęc non pro defini-
tione, sed pro aliquali canonicorum excusa-
tione annectere volui, cum in prælatorū pri-
uatione alia nimirum forma exquiratur. At
Bernardus suorum relatione non immerito
admiratus Toletum redijt in autores sceleris
infensus, quos cum electo suo e sede protin⁹
deturbauit, quem ipsi tam præcipiti impetu
in ecclesiæ principatū euexerant. Et tollens
aliquos de monachis sancti Facundi vsq; ad
reditum eius in ecclesiam collocauit, ne inte-
rim dum rediret diuino officio fraudaretur.
Hinc dictum arbitror ecclesiam Toletanam
fuisse primitus regularem. Ipse vero Bernar-
dus iterum Romam petijt, & cum ad sedem
apostolicam peruenisset prohibuit eum do-
minus papa Urbanus, ne vltius procede-
ret, sed in tanta nouitate ad sedem propriam
remearet, ne pastoris absentia plantatio nos-
uella periculo subiaceret, & a voto Hieroso-
lymitano & sanctę crucis primas Bernardus
per Urbanum pontificem absolutus, in pro-
priam basilicam reuertitur. Et beatum Giral

dum cantorem in ecclesia Toletana, postea
 in Bracharenſi ecclesia archiepiſcopum crea
 uit. Et ſanctum Petrum de Vituricis fecit ar
 chidiaconum Toletanum, deinde epiſcopū
 Oxomenſem. Et Bernardus de Agino fuit
 ab eodem archiepiſcopo cantor in eadem ec
 cleſia Toletana inſtitutus, & poſtea tempo
 ris ſucceſſu epiſcopus Secontinus ac archie
 piſcopus Compoſtellanus fuit creatus. Rai
 mundus etiam poſt beatum Petrum a domi
 no Bernardo fuit ordinatus epiſcopus Oxos
 menſis, qui etiam ſucceſſit eidem Bernardo
 in eccleſia Toletana. Hieronymum etiā tem
 pore Roderici Campiatoris dominus Bern
 ardus epiſcopum Valentinum creauit, ſed
 in breui deperdita ciuitate, eūdem Hierony
 mum metropolitanus Bernardus in ciuitate
 poſuit Zamorenſi, vt ibi epiſcopalia exerce
 ret. in qua nō dum fuerat nec epiſcopus neq;
 eccleſia cathedralis, & mortuo iſto Hierony
 mo, quendam Bernardum dictus primas cō
 ſtituit epiſcopum Zamorenſem, & iſte fuit
 epiſcopus primus Zamorenſis. Magna faci
 nora Bernardi ſtudiū opusculo inferere, vt
 non tantum eius religio; quin etiam armorū

strenuitas, amplitudo potestatisq; ordinans
di episcopos in Hispaniarum ecclesijs cun-
ctis pateret. Qui non in Granatenses vel
Mauros, sed in Syriam contra fidei inimi-
cos, ni per Urbanum iustis ex causis prohi-
beretur; collecto exercitu in subsidium ter-
rae sanctae voluit transfretare, hæc omnia re-
fert dominus Rodericus in suo chronico lib.
6. cap. 27. Sed ne quispiam opinetur, Domi-
Rodericum huic ecclesiae eiusq; presulibus
tantam autoritatem contulisse, absq; iuris
fulcimento, hæc & alia maiora in decretis
scripta reperiet; vt, c. cū longe. 63. distin, vbi
iure cautum est, ad primatem Toletanum
omnes episcoporum archiepiscoporum pro-
uisiones in Hispaniarum ecclesijs pertinere.
Ex quibus infertur gloriam atq; amplitudi-
nem huius sacre sedis eiusq; pontificis tem-
poribus sane priscis longe præstantiorem
fuisse. Nūc vero (proh dolor) Toletanus ar-
chiepiscopus adeo hac insigni prerogativa
orbatus iacet, vt non solum ipsi alijs Hispani-
aie episcopatibus pontifices (sicuti quon-
dam) prouidere non liceat, verum etiam
in propria diocesi omnem fere prouisionis

facilitatem amiserit, ac quattuor dūtaxat mē-
 sibus anni (quos vulgus iam ordinarios ap-
 pellat) beneficia prębendasq; conferre pos-
 sit. Vnde illam pręscorum pręsulū maiestas
 tem cecidisse cernimus. Idē q; de officio prę-
 sidis militię, quem nostro idiomate adelan-
 rado de Caçorla appellant, propediē fore exi-
 stimo, ni per pōtificem maximum, sacramq;
 maiestatem imperatoris; tuo q; christianissime
 princeps interuentu instantia ac precib9 illu-
 strissimi archipręsulis eiusq; ecclesię ad pris-
 tinum statum reddatur. Regum quippe in-
 terest, ecclesijs & pręlatis, quorum ipsi sunt
 patroni, auctoritatem & pręminentiam prę-
 stare, cum in illorum prosperitate vtiq;
 prosperentur, propterea catholice princeps
 sacrę maiestatis imperatoris & tua refert,
 ecclesiam Toletanam eiusq; dotem & pri-
 uilegia augeri & non minui, cum propter
 patronatum Itum quia post pontificalem in
 orbe terrarum prima ceteras excellit. Atq;
 sicuti ecclesię in multis pprijs obnoxie sunt
 patronis, c. nobis de iur. patrona. eadem ra-
 tione patroni ecclesiarum suarum preroga-
 tiuas inuiolabiliter obseruari facere tenentur

tur, c. filijs. 16. q. 7. Nam licet legibus solutus
fir princeps. l. princeps. ff. de legib. decet tamē
principes suas leges non transgredi. Digna
nāq; vox est maiestate regnantis, legibus alli
gatum se principem profiteri, & re vera, ma
ius imperio est submittere legibus principa
tum, l. digna vox. C. de legib.

CDE HVIVS SACRAE BASILICAE
*fundamento in forma qua nūc inspicitur, ac pri
ma eiusdem doctis constitutione.* Cap. v.

DEniq; rex Fernandus Alfonsi noni re
gis filius simul cum archiepiscopo do
mino Roderico iecit primum lapidē in fun
damento huius Basilicę Toletanę, quę in for
ma mezquite a tempore Arabum illuc usq;
extiterat, cuius fabrica opere mirabili in dies
non sine grādi admiratione hominum excre
uit, vt asserit dictus domin⁹ Rodericus in li.
9. cap. 13. Fuitq; primitus dotata ab Aldefon
so, qui vrbem Toletum a manibus Sarrace
norum eripuit predicta æra, vt idem Roder.
testatur li. 6. cap. 24. Exstructum itaq; est tem
plum ex lapide albo polito orientem versus

iuxta vniuersalis ecclesiæ traditionē. c. eccles
 siasticarum. ii. distinct. Quod octoginta &
 octo columnę pregrandes ex eodem lapide
 erectę totā basilicam, dempto eo membro,
 quod claustrum appellant, in quinque (vt sic
 dixerim) apsidas, quas nos testudines, vulg⁹
 vero naues vocat, diuidunt. Harum infe
 riores quasi gradatim assurgunt ad mediam.
 Totius vero sacrę ædis fabrica summa arte
 confecta habet longitudinem quadringentor
 um ac quatuor pedum, latitudinem ducen
 torum duorum. Sed medię testudinis reli
 quis sublimioris altitudo est centum & sede
 cit pedum. Quam ceteris augustiorem vide
 re libet, tum quia multo eminentior ac pul
 chrior est, tū vero quia duobus hinc inde mē
 bris condecoratur, altero quidē ab ortu, qđ
 sacellū maius dicitur, altero vero ab occasu
 quē cleri stationē possumus appellare, vulg⁹
 autē vtrunq; nominat chorū. Ab horū itaq;
 augustiori, cum in eo cōficiatur nostrę redē
 ptionis hostia ac asseruetur, exordiar, nec ab
 re me facturū arbitror, si de ipsius sacratissi
 mæ eucharistię sacramento non nihil obiter
 prelibauero.

DE SACRAMENTO EVCHARI
stie ac eius custodia. Cap. vi.

Quamuis sacrosanctū altaris misterium, propter copiosam dei misericordiam exuberantēq; liberalitatem, omnib⁹ in ecclesijs celebretur, tamē vt ruā celsitudo cognoscat, quanto ornatu & reuerentia in nostra alma toletana ecclesia præ cæteris colat̄, vt ex yngue (quod aiunt) leonem estimates, paucis absoluā. At de ipso sacramēto, cuius propheta meminit psalmo, 110. memoriam (inquiēs) fecit mirabilium suorum, nihil attingere audebo, præter id quod Clemēs quintus de eo scribit. Clemen. i. de reliquijs & ven. sc̄torū in hæc verba. Dignum profecto existit, vt sibi in sui, quo nos quotidie spiritualiter reficit, memoriam corporis laudes festiue venerationis & gratias referamus. Sed quas, omniabile, suaue, tutissimū, ac super omnia preciosum sacramentum referemus laudes. In quo innouata sunt omnia, & mirabilia immutata: in quo habetur omne delectamentum, & omnis saporis suauitas, ipsaq; dulce

do domini degustatur, memorabile, sacratissimum, in quo gratam redemptionis nostre recensemus memoriam, in quo a malo retrahimur, & in bono confortamur. In quo tandem sub alia forma, in propria vero substantia est nobiscum. O singularis & admiranda liberalitas, vbi donator venit in donum, & datum est idem penitus cum datore. Quam larga & prodiga largitas, vbi tribuit quis se ipsum. O excellentissimum sacramentum, o adorandum, colendum, glorificandum, precipuis magnificandum laudibus, dignis preconijs exaltandum, cunctis honorandum studijs, deuotis prosequendum obsequijs, & synceris mentibus retinendum, in cuius decus & honorem inter alios surgat clerus & populus Toletanus in cantica laudem cordibus, votis, & labijs hymnos persoluant: psallat fides, spes triumpudiet, exultet charitas, deuotio plaudat, iubilet chorus, pietas iucundetur. Quare re quantuncumque grandia provirili vbi que referatur, alia nimirum restant, que neque oculis vidit, neque auris audiuit: neque in cor hominis ascenderunt, & cum apostolo concludamus:

Ad Corinthios. cap. 2. ea sunt, quę non licet homini loqui. Vt, igitur ad rem propositam reuertamur de cultu & ornatu, licet in rebus magnis satius sit omnino silere quā pauca dicere; tamen pro ingenij captu nonnulla subnectam. Colitur itaque ineffabile sacramentum in hoc sacro templo, sublimiori quodam modo, quantum humana fragilitas prestare potest. Nam cruces, calices, malluua candelabra & omnia alia vasa ad diuinum cultum sacrata, partim ex auro purissimo, partim ex argento conflata sunt. Inter quę primū locum tenet phylacterium seu dominicū tabernaculum, quod custodiam vocāt, miro quodam artificio constructum. Est & aliud reliquiarium arte subtili confectum, quo custoditur sacrosanctum altaris sacramentum sub tribus seris & ianuis; illo enim vndique patulo & cōspicuo dominico tabernaculo octo durat diebus, in corporis videlicet christi octauis nostra hęc Toletana ecclesia vtitur, hoc vero minuscule ad continuam dominici corporis custodiā perpetim vtitur. Thus vero, quo denotantur orationes, vt in apocalipsi cap. 5. sicut electius & purius in hoc templo

defertur, ita pie existimādum, supplicum vota facilius in hoc sancto loco exaudiri, efficacius, gratiusq; impetrari.

DE HVIVS ALMAE ECCLESIAE
et ministris eorundemq; ornatu sacroq; cultu.
 Cap. vij.

ORnatum vero, quo ministri subseruiūt sacrificio altaris alijsq; diuinis quis poterit explicare? Nam pro qualitate festorum peculiariter sunt ornamenta p̄finita diuersi coloris auro intertexta. Albi quidem coloris indumentis vtitur ecclesia Toletana in natiuitate ac resurrectione domini, in festis p̄terea intemeratę virginis Marię, et sanctarū virginum. Rubei vero in diebus Epiphanię; Pentecostes, Sanctę crucis. Apostolorum, Euangelistarum, Martyrum, victorięq; de benamarim. Viridis autem in processione ac pompa dominicę palmarum, & solennitate sancti Ioannis Baptiste duntaxat. Crocei seu Lutei in festis confessorum, doctorū abbatum Cerulei, seu veneti coloris in festo sanctissimę trinitatis, & in multis diebus do

minicis, Cinerei in die cinerum, Violacei in dominicis aduentus, & quadragesime tempore, item belli, & tribulationum. Ceterum indumentis omnium in discriminatim colorum, auro simul intextis in festiuitate omnium sanctorum propter eorum diuersitatem, in aduentu itidem regum, Toletani ve presulis sumi q̄ pontificis legati. Nigri vero coloris in dominica passionis, in obsequijs præterea defunctorum. Horum deniq̄ colorum casulis, capis, dalmaticis, tã auro textisq̄ bombycinis & holosericis ditissima est nostra ecclesia. Hanc enim colorum ornamentoꝝq̄ diuersitatem non casu aut sorte ecclesia Toletana creditur accepisse; immo gnara vtriusq̄ testamenti eius vestigia imitari dignum duxit, vt traditur distin. 40. in summa. cui9 verba sunt: varijs vestibus ex præcepto domini sacerdotes ornati leguntur, quia multis virtutibus debet splendere vita pontificis. Itaq̄ per varietatem ornamentorum denotantur virtutes & merita; que in dei ministris debent coruscare. Et. 43. distinctione in. c. sic rector; scribitur, fuisse iussu Moyse in exodo cap. 28. q̄ sacerdos tabernaculum ingre-

diens tintinabulis, & malis punicis ex auro
 ambiretur, & gl. ibidem dicit, totidem ma-
 la punica in inferiori margine tunice sacerdo-
 tis pendebant: que omnia ornatum & ma-
 iestatem ministrorum dei denotabant. Si
 enim iudei, qui umbrę legis deseruiere, hoc
 faciebant: multo magis nos, quibus veri-
 tas patefacta, & gratia per Iesum Christum
 data est, templi domini ministros ornare &
 venerari debemus. Propterea nemo dice-
 re audeat hoc ad pompam & ostentationem
 fuisse institutum, vt nonnulli apostatarum
 nostre tempestatis asserere non verentur.
 Qui bona ecclesiarum perperam sibi ven-
 dicare non erubuerunt, quicq; iusto bello ab
 imperatore nostro Carolo quinto tue cel-
 situdinis genitore semper Augusto deui-
 cti, in septuplum non cum parua illorum
 sanguinis effusione persoluerunt. Que res
 digna lauro, digna curru: singulariq; digna
 tropheo fuit: quamuis Cesar noster in-
 uictissimus tantus sit vt facile triumphos
 contemnat. Et ne diu vagemur, ad ma-
 teriam redeamus propositam. Quo or-
 dine & reuerentia subdiaconus calicem,

(vt ecclesiastice loquar) patenam, ampulam
maluuium, & manutergium offerat & mini
stret, qua etiam veneratione diaconus sacer
doti omnibus, quæ aguntur in sacramento
nostræ redēptionis inseruiat, c. perlectis. 25.
disting. quanta etiā deuotione presbyter ipse
suum munus obeat, & sacrificium corporis
& sanguinis domini in altari conficiat, nō po
test ita verbis exprimi, sicut oculis inuētiū
conspici. Nam sacri loci maiestas deuotionē
ingerit, spiritū eleuat, atq; vniuscuiusq; ani
mum pium & ineffabili quodam modo san
ctum reddere conspicitur.

DE MUSICA CAP. VIII.

Hic locus exposcit, vt obiter saltem des
centem ecclesie cantum attingam, quo
autem ordine, quaq; harmonia dulcisonisq;
concentibus eloquia sacra in hac alma eccle
sia resonent, & audientium sūma delectatio
manifestat, & fama toto orbe terrarum vul
gatissima notissimum facit. Cantum vero pri
uum, quem simplicem vocant, cuius est in
hoc sacro templo vsus, propter eius excellen
tiam.

tiam non solum nostra ecclesia Toletana cū
sua diocēsi, verū etiā granatensis cū omni
bus ecclesijs eiusdem regni totusq; ordo cō
nobarum diui Hieronymi sequitur, & ob
seruat, iam qua melodia & musica cātorū,
tibicinum, sambucistarum præter organicā
illam, nullibi non cōmunem, missa diuinacq;
alia officia in hac sacra basilica celebrentur,
ipse princeps sapientissime Hispaniarum de
cus melius cunctis poteris iudicare, qui cum
intelligeres nouitium chororum inuentum,
siue potius (vt ego opinor) ob vetustatē iam
obsoletum (cū olim chori in vsu fuerint psal.
148.) in hoc nostro concentu desiderari, tam
etsi tibi iucundissimi erant, maximeq; in
delitijs habebantur eos dignissimo archipre
suli Toletano magistro tuo tradidisti; vt eius
pariter & tuo beneficio tanto dono ecclesia
nostra ornata frueretur. Ceterum quia non
uulli sanctorum autoritatibus non probe in
tellectis moti, & quadam denuo extrauagan
ti suffulti vidētur quodam modo in ecclesijs
musicam improbare: non indignum cēsui in
vtramq; partem quēstionem hanc discutere,
& breui compendio quid de hoc sentiam ex

d

plicare. Et quoniam opposita teste philoso-
pho iuxta se posita magis clarescunt; pro par-
te negativa prius arguam: vt in fine conclu-
dam vsus laudabilemque consuetudinem eccle-
siarum iure & ratione probari. In primis
ergo Hieronymus ait. 92. dist. cap. 1. Cordibus
non vocibus deo cantandum & psallendum
est. Qui post pauca addidit, audiant hec ado-
lescētuli, audiāt hi; quibus in ecclesia est offi-
cium psallendi. Cui assentitur Gregorius ea-
dem dist. c. 2. in sancta (inquit) Romana eccle-
sia, dudum consuetudo est valde reprehensi-
bilis exorta, vt quidam ad sacri altaris mini-
sterium constituti cātores eligātur, & in dia-
conatus ordine constituti, modulationi vocis
inseruiant, quos ad predicationis officium,
& eleemosinarum studio vacare cōgruebat.
Vnde fit plerunq; vt in ministerio dum blā-
da vox quæritur, congrua vita negligatur,
& cantor minister deum moribus stimulet,
cū populum vocibus delectat. Conuenit etiā
versus ille vulgaris. Non vox sed votū, non
cordula musica, sed cor, Non clamans, sed
amās cātat in aure dei. Præterea quo musica
est præstantior, eo magis hominū animos ad

se allicit, & intentos facit. Vnde illorū sensus non potest simul deo et musicę intēdere. Ex his alijsq; similibus videtur posse concludi, musicam ab ecclesijs exterminari debere. Cū presertim huic sentētię extrauagās illa noua vltimā manum imponere videatur, de vita, & honesta clerico, .i. in cōmunibus. Huius tamen opinionis rationes facile diluētur, & extrauagantis sanctiōnis veritas declarabitur. Paulo itaq; altius (si per te licuerit serenissime princeps) celebratę consuetudinis fundamenta subtexam. In nouo testamento legitur bis angelos hymnos cantasse, nato saluatore gloria in excelsis deo, luce cap. 2. eoq; resurgente alleluia, vt in cap. hi duo hymni. de: cons, dist. 1. neq; vulgariter, sed prout festa gloriosa expoſcebant, nempe omni humana musica sublimius. Vnde militans ecclesia triumphantis exemplo debet vti ministerio cantorum potiori modo, quo possit. Præterea David cithara tinnulis ictibus concitata lyricoq; carmine a Saulis vexatione Dæmonem arcebat. lib. 1. Regum. cap. decimo sexto. quod neutiq; crederem fieri, si voce & cithara incomposire psalleres

Vnde in veteri testamento non solum erat
usus cantorū in laudem dei, Esdræ cap 2. vbi
cantores, & cantatrices ducenti numerantur,
sed etiam de laudando deo præceptum, vt in
ultimo psalmo, in quo iubemur deum lauda
re in tympano & choro, i chordis & organo.
Quod simplici incompositaq; musica nõ ita
decenter fieret, & beatam Cæciliam legimus
pulsatis organis ipsam decantasse domino,
fiat (inquiens) cor meū & corpus meum im
maculatum, vt non confundar. Item musica
inter artes liberales connumeratur, quas cū
ab ecclesia non reperiamus prohibitas, c. si
quis artē, 37. distin. nulla ratio est, cur ab ec
clesia cantores exterminentur, quod tantum
abest, vt decreta. in. c. clericos. 21. distinct. non
solum officium cantorū, verum etiam ad ec
clesias triplices musicos pertinere decernant.
Cantorem videlicet succentorem, & concen
torē, qui ordinat voces. Igitur si musica esset
omnino prophana vel prohibita, nullus esset
delectus istorum cantorum, neq; ab ecclesia
Romana; quæ caput est omnium ecclesiarum
& magistra, reciperentur; tantiq; nequaq; fie
rent. Musica enim animum mulcet, mentem

erigit, & singulorum operum labores fatigationemq; solatur; lapsos & desperatos reuocat, viatores confortat, affirmare Arabes fertur, camelos onera portantes confortari, canentibus ductoribus. Cantus namq; delectationem operatur, iracundos mitigat, tristes & anxios lætificat, discordes pacificat, phreneticorum rabiem temperat; vanas cogitationes dissipat, torpentes animos excitat; nunc grauioribus tonis, lasciuos, furentes, iratos cohibet. Sic David furentem Saulem cithara repressit; Præterea Orpheus; Amphion, Pythagoras; Empedocles; Asclepiades concentibus sonis mira quædam facere consueuerunt, suis assuetis modulis fidicinantes. Multa plane de operationibus melodię leguntur, quę si essent referenda, proprium codicem sibi vendicarent, propterea ne videar multum a materia discedere, sat erit in laudẽ musicę hæc tetigisse. Ex quibus euidentissime elicitur, optimo iure musicam in ecclesia dei esse receptam; nec propter argumenta in contrarium adducta esse respuendam. Quibus sic potest responderi, Et ad primũ dico Hieronymum non improbare simpliciter musis

d iij

eā quę in dei laudē potest affurgere, sed eam
tragico more in ecclesijs tripudiatē. vt ex ver
bis eiusdē Hieronymi recte perpensis colli
gitur. Nec refragatur huic sententię cōmuni
Gregorius: qui tūc dicit cantores stimulare
deū, cū ad voluptatē populi tantū, nō ad dei
laudem & cultū, vultuosi cantores lasciuiūt,
Nec potest negari, musicam quo elegantiorē
eo magis placida modulatione mētē sensūq;
hominis eleuare, sed ille mentis excessus in
iubilationem tendit: q̄ si quis in sinistrū ver
tat, sibi & non musicę vitio ascribat, cum in
tentio præcipua ecclesię sit, iubilare deo, non
solum in organis & alijs instrumētis, verum
etiam in cymbalis et vocibus benefonantib⁹.
Quę non distrahunt sensum, neq; intellectū
a diuinis, vt imponitur ex aduerso, sed poti⁹
roborant, & cōfirmant, sicuti cū plura in idē
tendunt, fieri nōnunq; solet. Neq; musicę ad
uersari videtur extrauagans, vt eam recte cō
siderantibus liquet, quę de lasciuia tantū mu
sica loquit; eamq; merito reprobat, cum non
in dei honorem; sed in aurium potius delicias
vertatur, vt patet in principio ipsius extras
uagantis, dum dicit melodias intersecant,

discantibus lubricant, cantillenis vulgaribus
 nonnunquam inculcant, adeo ut interdum anti-
 phonarij & gradualis fundamenta despiciant
 &c. Quæ aliter etiam intelligi potest, ut pro-
 hibeat in modum tragediæ tantum cantores
 in ecclesia gestire. Quin etiam licet conceda-
 mus, extrauagantem supradictam musicam
 penitus explosisse, seruanda non est, nec eius
 transgressores aliquibus ligantur poenis.
 Quandoquidem in usum non fuit recepta.
 Nam leges instituuntur, cum promulgantur,
 firmanr vero, cum usu atque consuetudine appro-
 bant. c. in istis. & c. fin. 4. dist. Id circo catores
 intrepide absque villo conscientie dictamine pos-
 sunt iubilare deo, dum tamen populum lasciuia effæ-
 minataque modulatione precipue ad inanem de-
 lectionem non puocet. Quod si illa vocum ina-
 nis elatio nemini parcens eis irrepsit (tripu-
 dianibus enim in superbiã, in humilitate hu-
 milibus sensim irrepere tetat) tali antidoto pre-
 muniatur; ut cum ad diuinum officium accesserint;
 sincera & præcipua illorum in deum dirigant in-
 tentio, a qua si ut homines discesserint, mortali
 labe neuiquam afficient, sicuti contingit famu-
 lis prelatorum seruietibus propter beneficia

obtinenda. Qui dum non ob illa principaliter famulentur, simonię ambitus ve crimine minime notabuntur. c. quid proderit. 61. dist. & c. cum essent de simonia. Illud tamē omni cura & diligentia caueant, ne dū diuinis psalmodijs incumbūt, ceterisq; sacrosāctis obsequijs, garrulitatibus aut susurris intēdāt; nā vt August. ait bonis operib⁹ insidiat demō.

DE ADMIRANDA VIRGINIS DESCENSIONE in hanc sacrā adē diuo Ildefonso sacellano suo vestē e cœlo afferentis. Cap. ix.

HActen⁹ demusica attinentibusq; ad altaris ministrarium tetigisse sufficiat, vt ad tractandum de solēnitatibus peculiarib⁹ huius alme ecclesie, iā no

stra cōuertat̄ oſo. Inter quas prima se offert
 deſcenſio mira intemeratę virginis Marię.
 Quod ſic eueniſſe, a maiorib⁹ noſtris veriſſi-
 mo relatu ſcripturiſq; authenticis accepim⁹.
 Regis Recifundi tempore, qui patri Cindaf-
 uindo ęra. 695. in regno ſucceſſit, regnauit.
 18. annis. Cum Heluidij & Pelagij ſectatores
 a Gallijs venientes, pleraſq; Hiſpanię partes
 infeciſſent, perpetuam virginitatē beatę Ma-
 rię negantes, preſulq; Toletanus beatus Il-
 deſonſus illis occurrens, non ſegnīs in diuina
 militiā torpuit: non ſibi notam paſſus eſt de-
 fertoris muri, non deniq; turpem meditatus
 fugam aduerſarijs terga prebuit, quin poti⁹
 cū hoſtibus cōgreſſus contrarios ic̄t⁹ clypeo
 fidei circūſept⁹ retudit inclytus preliator, ſa-
 crarumq; ſcripturarum testimonijs, ſancto-
 rumq; patrum autoritatibus, inuiolabilis ve-
 ritatis armatus eloquijs, eorum heretica do-
 gmata confutauit, & ab Hiſpanijs confuſos
 abegit. Librumq; contra prædictos hereti-
 cos de perpetua virginitate conſcripſit, cui⁹
 tale eſt initium. O domina mea, dominatrix
 mea, dominās mihi, mater domini mei: famu-
 la filij tui, genitrix factoris mundi, te rogo,

d v

te exoro, te queſo, habeam ſpiritum filiꝝ tuꝝ;
habeam ſpiritum domini tui; habeam ſpiri-
tum redemptoris mei, vt de te vera & digna
ſapiam, de te vera & digna loquar, de te vera
& digna, quecũq; ſunt diligam, aliaq; in hũc
modum, que pio ac deuoto lectori (vt ad in-
ſtitutum properem) eſtimãda relinquo. Vir-
go itaq; ſacroſancta non immemor accepti
obſequiꝝ piꝝ deuotiꝝq; clientis ab æthere ſum-
mo descendens; hanc peculiari priuilegio ſua
ſanctam eodem ſuis gressibus veſtigijſq; con-
ſecrauit. Dum enim ſuauiſſimis cãtuum mo-
dulationibus ad decantandum, & ad librum
de virginitate perpetua catholice ſcriptum
legendum, diuus Ildefonſus cum clero & po-
pulo cõſurgeret, atq; vt vigilias, quas deo &
eiꝰ intemeratę virgini matri vouerat, rite per-
ſolueret, miniſtri p̄euntes cũ eccleſię oſtia
de more aperirent, ſubito lux magna oculos
eorum præſtrinxit, quam neutiq; ferre valẽ-
tes, magno timore percuſſi, luminarijs reli-
ctis, pene exanimis fugerunt. Diuus vero Ild-
defonſus nullo terrore percuſſus, cum ad al-
tare (vt moris erat) ad orationem flexis geni-
bus procubuiffet, ſibi vtiq; benecõſciꝰ; circũ

quæq; conspiciens, vidit illam sanctam; imma-
 culatam virginum reginam in suggesto sedē
 rem, quod ipse concionaturus populo ascen-
 dere solebat. Quo in loco nullus postea fede-
 re ausus est, præter Sisibertū episcopū. Qui
 propter audaciam nimiamq; temeritatem a
 sede illa eiectus, in exilium est relegatus. Ile-
 phonsus vero sursum oculos elevans, vidit
 virginum choros reginā laudantes; quæ Da-
 vidicis modulationibus cantus dulcissimos
 personabant. Cunctæ virgo sanctissima, pariter
 ac vir sanctus se mutuo intuerentur: ipsa
 quidem virgo gloriosa vestem illam precio-
 sam, quam secum attulit, induit famulū suū,
 deditq; pientissimo ac vigilantissimo Ilde-
 fonso, vt ipse solus (vt credere dignum est)
 in solennitatibus illius ac redemptoris nostri
 vestiretur; subñciens, quoniam (inquit) men-
 te pura, fide firma, in meis laudibus perman-
 sisti: & in laudem meam diffusam in labijs
 tuis gratiam tam dulci eloquio in corda fide-
 lium transfudisti, & lumbos tuos virginita-
 tis gratia cingulo castitatis præcinxisti: vo-
 lo, vt vestimēto supercœlesti iam in hac vita
 orneris, vt in futura in cœlesti beatitudine,

cum seruis filij mei eterna leticia fruaris. Et
hec dicens ab oculis eius vnâ cum virginibus
a luce qua venerat, euauit, in celumq; res
meauit. Remansit autem seruus dei, de adipis
cenda gloria tantum sollicitus, quantum cõspi
cuis extitit veste sibi data diuinitus. Hec ex
lectionibus, quę cantantur in festis Annun
tiationis intactę virginis sub nomine beatę
Marię dela, o. decimo quinto. K^p. Ianuarij,
atq; descensionis virginę nono. K^p. Februa
rij sub celebritate pacis; nec non a chronico
reuerendissimi. D. Roderici lib 2. cap. viges
imo quarto ad verbum fere decerpsi. Ceterũ
virgo virginum, & sanctarnm sancta (quia
in tempesta nocte Ildefonso vestem sacram
attulisse omnibus nondum innotuerat, vo
luit per beatam Leocadiam alumnam, tutela
remq; Toletanę ciuitatis, rege populoq; cla
ra die palam cernentibus. huberiorem gratiã
referre. Nam cum in festo beatę Leocadię
Ildefonsus cum rege Recifundo populi co
mitante caterua, ad tumulum eidem virgini
consecratum descenderet, continuo sanctus
vir prope ciuis suę sepulchrum deuotissime
pronus occubuit, atq; in oratione diu suspen

sus, tandem monumentum sua sponte apertum vidit. O rem multis retro seculis inaudita; surrexit ex tumulo virgo Leocadia, que iam tercentum annos in domino obdormierat, siue in corpore proprio, siue extra corp9; nō est qui iudicet, & beato Ildefonso appropinquans, quasi dextram dextra apprehendens sic ait, O Ildefonse per te viuit domina mea, que cœli culmina tenet, Stupefacti magnitudine ac nouitate rei silent cūcti. At beatus Ildefonsus illis mirantibus, silentium his vocibus rupit, Virgo cœlo digna, que terras ex ossa, mundum pro Christi amore vsq; ad martirij cruciatum spreuisti; que te tā sancta tulerunt secula, beata fuerunt; sed beatiora nostra tuo visibili conspectu, que cum emigraueris martyrij palma triumphās; ad fidei gloriam & credentium consolationem miraculo tam insigni apparere dignata est. Cōuer te que so lumina ad hanc urbem tui altricem corporis, protege precibus & intercessionibus ciues tuos, pariter & regem; qui tua templa mira deuotione frequentat. Tandem virgo ad tumulum reuertens, lento gradu incedebat. Tum Recisundus rex beatum rogat

Ildefonsum, vt aliquid insigne ex virgine acciperet, priusq̄ ex oculis dilaberetur. Ille regis accepto cultro, partem veli, quo virgo amicta erat, incidit, ac regi custodi quidem fideli commisit. Rex vero (que eius religio erat) & munus illud cœleste & cultrum sero uādum dedit ministris ecclesiæ. Nefas enim duxit, ad humanos redire vsus, quicquid virginis contactu sanctificatum esset. Perpendant nobiles matronæ, virginescq̄ Toletanæ ac reliquus sexus femineus verba beatę Leonadię dicentis, per te Ildefonse viuit domina mea (cuius virginitas illibata (vt erat) Ildefonsi disputatione, explosa hæreticorum & damnata heresi, defensa permansit) quāta cura & solertia debeant famam integram conseruare. Femina enim cum infamatur, quasi inter mortuos potius, q̄ inter viuos annumeranda, non viuere dicitur. Ex his omnibus peruulgatum est nomen Ildefonsi per vniuersam Hispaniā, tantaq̄ deuotio erga Christi fideles excreuit, vt incoelix haberetur is, cui ecclesiam Toletanam visitare non esset in votis. Huic vtique sanctę basilicę illud psalmodographi psalmo. 131. non indecenter possumus

adaptare. Introibimus (inquit) in tabernaculum eius, & adorabimus in loco; ubi steterunt pedes eius. Nam & si per pedes apostolos Christi, qui sunt pedes sustentantes totum ecclesie corpus, intelligamus, nihil prohibet, quod ad historie verae gestae miraculum; suo quodam modo propheticum vaticinium accommodemus. Ceterum ad excellentiam privilegii huius basilice spectat, quod Hispaniarum reges a primi diei natalis domini nostri vespertinis horis usque ad missam tertii diei peractam, que sancti Ioannis euangeliste est sub certa poena in hoc sacro templo adesse tenentur. Quin & ipse Romanus pontifex nisi eisdem diebus pariter affuerit, simili poena mulctatur. Quod usque in presentem diem inuiolabiliter custoditur, nec aliunde originem ducere pie existimandum est, quam ex illa coelesti & per orbem terrarum celeberrima ac vulgatissima virginis Mariae descensione. Nam quamuis saepius maxima solertia scrutatus fuerim libros antiquos, illosque qui archiuo huius ecclesie quasi religione quadam seruantur, huiusmodi tamen mulctationis pecunie neque vllum principium

inuenire, neq; a senioribus perdiscere potui
quantunuis peritiores interrogauerim. Solū
itaq; libri vetustiores & calendarium, quod
memoriarum dicitur: in quibus hoc multa
titium statutum indubitanter promulgatum
reperitur, hac de re testificantur; quibus in
huiusce modi rebus fides adhibenda est; præ
sertim cum id ab omnibus, vsu & consuetu
dine receptum fuerit. Mirum dictu relatuq;
dignum; Christi vicarios Romanæ ecclesiæ
pontifices Alpes montesq; Pyreneos transce
dendo; in Hispaniam atq; adeo in nostram
ecclesiam nō sub equinoctia, sed sub hyemē
regidam apostolica sede relicta; statutis die
bus se conferre teneri. Quos minime eccle
siam Toletanam, vt pote Romana inferiore
astringere potuisse. c. 1. 22. distin. sed ipsorum
pontificum spōtanea deuotione in obsequiū
& memoriam inuiolatę virginis descensio
nis se regesq; Hispanię sub præscripta mul
cta astrinxisse, credere fas est. Ob hanc potis
simam religionis causam nōnulli Hispania
rum reges, Enricus huius nominis secundus
cum Ioanna, Ioannes item primus eius filius
cum Leonore, Enricus etiam tertius cū Ca
tharina

tharina vxoribus in hac sacra basilica monu-
 menta sibi elegerunt iuxta altare; quod descē-
 sioni deiperę virginis dicatum est in facello;
 quo missarum solēnia pro eorum requie nu-
 pe celebrabantur. Quorum corpora anno
 1534. quatuordecimo. Kl. Iunij. S. C. C. maie-
 statis parētis tui serenissime princeps permis-
 su, ac mandato reuerēdissimi cardinalis Ioā-
 nis Tauera mihi tunc temporis eius vicario
 iniuncto in facellum denuo illis erectū; quod
 recentiorum regum appellationem obtinet,
 trāslata sunt. Nam vt postea dicetur, aliud fa-
 cellum est; vbi sacra pro regibus vetustiori-
 bus peraguntur. Eadem deuotione existimo
 hanc sanctam ecclesiam christianissimos His-
 paniarum reges præ ceteris non munusculis
 aut vulgaribus donis sed vasis, ornamentis,
 insuper castris oppidis villis, multisq; alijs
 redditibus, vt posteris suę deuotionis argu-
 mentum exemplumq; relinquerent, ditasse.
 Ob hanc ipsam descensionis causam facile
 quidem coniectura ducor: nobilissimas olim
 ecclesias huius nostrę societatem affectasse:
 vt nimirū iuris ecclesiastici participes essent,
 hoc est precum & diuinorum misteriorum,

quibus ecclesia Toletana excellit. quod multis retro annis initum foedus ad hanc usque nostram etatem durat. Quae nam vero istae ecclesiae sint, quoniam celebre & scitu dignum est, breui quidem catalogo accipe. Compostelana, Caesaraugustana, Pampelonensis, Seguntina, Oxomensis, & apud Galos Turo-nensis. Ambiuit hoc ipsum insigne pariter & nobile cenobium sancti Facundi de Sahagun vulgo nuncupatum ordinis diui Benedicti, quod apud Legionenses in magna est veneratione. neque apud hos solum, sed apud uniuersos Hispaniae nostrae tractus. Hi omnes si quando ad ecclesiam accedunt & chorum nostrum vestibus de more ecclesiae nostrae induti ad officium ingrediuntur diuinum, si ex dignitatibus ecclesiae suae sint, foederis symbolum duos aureos accipiunt, si canonici aut portionarii vnum. Aliud est item nequaquam sub silentio praeterendum ecclesiae Toletanae sanctimoniam commendans, quod si quando principibus nostris prelium aliquod in Mauros committendum erat, ad Toletanam urbem diuertentes templi nostri sacra visitabant, & accersitis templi ministris, vexilla

sua benedicenda & aquis lustralibus ceterisq; mysterijs sanctificanda curabant. Vnde hæc summa deuotio: nempe non aliunde existimandum reor, q̄ ex illa admirabili dei pere virginis descensione, quam non tantum vetustorum testimonia, verum tabule pictæ, columnæ, parietes templi intus & foris suis stēmatibus proclamant atq; demonstrant. Idemq; palam facit collegium eorum, qui sub nomine confraternitatis, immaculate virginis descensionem quotannis celebrant. In qua antiquitus rex & archiepiscopus cum multis vrbis optimatibus solebant esse confratres. Hodie vero prisca illa memoria tantæ maiestatis in populo et cereis luminaribus, regalibus ornatis in signibus, duntaxat permanet.

DE PECVLIARIBVS SAN

ctis huius almæ ecclesiæ vrbis,
 prouincieq; Tolerane pa
 tronis. Cap. x.

Verum post admirabilem virginis descensionem ut cūq; præscriptam, de aliorum sanctorum celebritatibus, quos hæc alma ecclesia annuatim recolit: etiam si multa mirandaq; dicerem, omnia certe inferiora censerentur. Nam quemadmodum fluuī in mare intrantes nomen amittunt, ita cum aliquid de exuberantissimo gratiarum pelago sacrosanctę Christi parentis egerim, nomina gestaq; sanctorum impune prætermittere possem. Sed ne videar (quod absurdum fore existimo) nostros huius vrbis patronos ac tutelares in officiosus silentio præterire, pauca ex multis referam; facile enim lector condonabit, si eorum quoq; monumenta referantur, qui virginem ipsam & sanctissimum filium religiosissimis officijs demeruerunt.

DE DIVO EVGENIO ET EXORDIO

fidei orthodoxę in alma ecclesia Toletana

Cap. xi.

AT primum a diuo Eugenio mihi exordiri visum est, quippe qui primus Toletum eliminata spurcitia idolorum pia, sancta, &

religiosa fidei fundamēta iecit. Hic vero fuit
 discipulus magni dionisi Areopagite, a quo
 in Hispaniam, vt eam Christo domino lucrifaceret, ex Arelatensi vrbe missus, in nostrā
 ante alias vt pote longe præstantiorem se cō-
 tulit ciuitatem Toletum. Vbi cōstanter Christi-
 stum saluatorem mundi prædicando, dæmones
 urbem vexantes fugauit, illorumq; aras
 penitus destruxit. Quas in veri dei religione
 consecrando, quamplurimis decorauit mini-
 stris; qui salutaria fidei documenta fidelibus
 & catechuminis ministrarent. Postmodum
 magistri sui Dionisi desiderio captus, vt ab
 eo ante vtriusq; obitum consolationem acci-
 peret & ministerij sui rationem magistro red-
 deret, in Galliam reuersus est. Ante vero q̄
 Parisios accederet, in loco nomine Diolo in
 persecutorum Christiani nominis rabiē, ma-
 nusq; violentas incidit. Qui cum a tyrannis
 interrogaretur, cuias esset, Christianū se esse
 spōte confessus fuit, perseueransq; in verē ca-
 tholicęq; fidei confessione, martyrij palmam
 adeptus est. Cuius corpus diuina reuelatio-
 ne inuentum iuxta magistri sui Dionisi se-
 pulchrum honorifice fuit translatum. Regnā

te vero Aldefonso septimo, (qui ferme vn̄
uerſa Hiſpania in ditionem ſuam redacta,
imperatoris ſibi nomen vendicauit) Rai
mundus archiepiſcopus Toletanus ab eodem
Aldefonſo imperatore inſtanter efflagita
uit, vt corpus aut ſaltem aliquam eius por
tionem diui Eugeniꝝ a Ludouico rege
Francorum, qui a Hieroſolymis rediens vi
ſitaturus liminabeati Iacobi, Compoſtellam
petit, poſtularet. Qui imperatoris precibus
deuictus conſeſſit brachium dextrum diui
Eugeniꝝ. Quod tranſmiſſum fideliter per
manus cuiuſdam abbatis ſancti Dionisij, ſu
mo cum honore ſuſceptum fuit. Imperator
namq; cum duobus filijs, et cum alio ex opti
matibus longe ab vrbe pedestres ei obuiam
venientes, arcam humeris humiliter impoſi
tam ſanctiſſimum brachium deferentem in
noſtram eccleſiam detulerunt. Vbi illud
ſub fidelicuſtodia religioſe obſeruatum, au
ro gemmis q; preciſis munitum, tua celiſ
tudo in huius alme eccleſie erario ſacro per
ſpexit.

DE BEATA LEOCADIA. CAP. XII.

PRæterea virgo Leocadia forma honestissima, clarissimisque orta natalibus; Tolitana fuit ciuis: adeoque credentium fidelium in tribulatione refugium, pauperum consolatio dubitantium firmamentum, sanctorum gaudium; omniumque christianorum singulare presidium: ut in carne viuens cœlesti magis quam terrena vita frui videretur. Quæ sub Datiano præside tempore Domitiani imperatoris, martyrio coronata est. Huic diuæ martyri tres in hac urbe dedicatæ sunt ecclesiæ. Quarum duæ sunt collegiatæ, tertia vero parochialis, quæ sicut a maioribus accepta fuit edificata in ipsius domo propria. Ex collegiatis vero, vna in carcere, qui a parte meridionali regio capitolio est contiguus, vbi spiritum altissimo reddidit. Ibi quoque in quadam spelunca, qua vincula seruabatur, proprijs digitis signaculum crucis saxo impressit: quod usque adhuc magna religione colitur. Altera extra muros huius ciuitatis, vbi eius corpus sepulture fuit traditum. Felix hæc virgo longo post tempore diuo Ildefonso (ut supra commemorauimus) apparuit. Eiusque corpus, & si per tempora longissima quo fuerit vectum ex hac urbe latuerit, tamen ab

e iij

altissimi regis Philippi aui celsitudinis tue
tempore, dum inter Hispanos & Flandros
commercium frequentius haberetur: cōstat
beatę Leocadię corpus in cōnubio ordi-
nis diui Beñdicti nomine sancti Gislē, alias
Cella, ad oppidum Monsenhenao, in Flan-
dria, magna reuerentia & custodia obserua-
ri. Idēq; reperi in historia Roderici antistitis
Toletani reposita in hui⁹ ecclesię biblioteca,
libro. i. cap. de regno Egicę regis in margi-
nea quadam additione manu scripta. Suntq;
ex Toletanis ciuibus, quipiam magnę vtiq;
fidei & authoritatis, qui se corpus hoc sãctis-
simum vidisse proprijs oculis dicūt & affir-
mant. Qui etiam asseuerant reuerendissimū
D. cardinalem Alfonsū Manriquū prę-
sulem Hispalēsem Toleti ortum, monachos
efflagitasse, vt sibi Toletum mittendum cor-
pus beatę Leocadię condonarent, quod illi
& si eleemosynam mille ducatorum dictus
pręsul offerret, ne sacro illo munere carerēt,
abnuerunt. Quū vero nec precibus nec pre-
cio sanctum illud mun⁹ impetrari posset, pla-
cuit huius ecclesię senatui ad abbatem et mo-
nachos dicti monasterij litteras destinare: vt

de ipso beatę Leocadię corpore, quo q̄ id modo atq̄ tempore ad illos peruenisset, nos tum idoneo sibi testimonio facere vellent. Missis igitur a nostris litteris anno domini. 1538. atq̄ tandem ab illis acceptis, cum de corporis Leocadię translatione forsan nihil certum apud eos haberetur, quod nostro senatus responderent: narrationem rerum omnium iuxta gloriosę Leocadię martyrium: perinde vt gestę sunt: duob̄ officia ad festum eiusdem celebrandum dicto capitulo miserunt, premissis ad fidem faciedam quibusdam verbis de huius vrbis situ.

DE BEATO HELLADIO CAP. XIII.

Diuus preterea Helladius Toletanę ecclesię fuit pontifex: de cuius vita & gestis nihil penitus scriptis mandatum reperit, (nisi q̄ præfuit concilio tertio Toletano, vt refert Roder. lib. 2. cap. 15. in quo gens Gothica Arriano dogmate abdicato catholicam fidem professã est.) Propterea forsan q̄ cū postea Toletum Barbari inuaderent, eius memoria fuit deleta libris abolitis & exustis, vs

in urbium expugnationibus fieri solet, verum subscriptio diui Helladij in actis & subscriptionibus dicti concilij non reperitur, sed Euphemij Toletanę ecclesię metropolitani episcopi prouintię Carpetanię. Vterq; tamen eodem concilio adesse potuit, gloriosus Helladius in principio, cui a luce migranti Euphemius est successus, qui in actis concilij potuit se subscribere, Quam interpretationem assignaui, ne vitium aut varietas scriptoribus tribueret.

DE BEATO ILDEFONSO ET EIUS
corporis inuentione. Cap. xiiii.

Postea in nostra ciuitate ecclesię Tolera-
na floruit diuisus Ildefonsus, illustri p-
sapia Stephano & Lucia parentibus genit-
qui humanis preconijis neutiq; indiget, vt po-
te a dei genitrice Maria satis superq; lauda-
tus, munereq; donatus amplissimo. Huius
sanctissimi viri corpore sub fidelissima nec-
minus tuta custodia Zamorensis ciuitas frui-
tur (vt statim dicet) in ecclesia parochiali eu-

dem dicata. Vestis autem illi cœlitus a virgine allata in ecclesia Ouetensi custoditur in aula, quę sancta appellatur. Nullus tamen adhuc arcam argenteam, vbi vestis hæc vnâ cū pluribus alijs reliquijs asseruatur, referare audet. Beatus Illefonfus non solum vita, verbis, et concionibus sacris, oues sibi cōmissas instituit, verum ex ingenij acutissimi dexteritate & sincere mentis contemplatione doctrinę sanctę volumina, vt posteritati quoq; consuleret, pro animarum salute composuit, quorum multa perierunt temporum calamitatibus, & ipsa Maurorum in Hispaniam eruptione. Huius sanctissimi viri & magnę ei⁹ eruditionis & doctrinę meminuit Ioānes Tritermius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum seu illustrium virorum, cuius initium sequitur. Hildefonfus Toletanę sedis post sanctum Eugenium episcopus, vir in diuinis scripturis eruditissimus & secularis quoque literature non ignarus, metro excellens & prosa, ingenio subtilis, sermone disertus, & super oēs sui tēporis episcopos facundus & eloquens, vita & conuersatione deo dignus atq; sanctissim⁹. Fuit enī timoris

dei instantia prædictus; religione deuotus, cõ-
 punctione profusus, incessu grauis, honesta-
 te laudabilis, patientia singularis, differendi
 ingenio clarus, sapientia summus. Qui, cum
 adhuc puer esset, diuino spiritu affectus, res
 mundi parentumq; affectiones contemnens,
 Agaliense monasterium petijt, monachumq;
 se in eo multis annis decenter exhibuit. Cœ-
 nobium quoq; virginum in Deibiensi villa
 la cõstruxit: quod de parentum suorum opi-
 bus dotauit. Abbas deinde effectus Agalien-
 sis cœnobij monachorum mores exercuit,
 rem discreuit, vitamq; seruauit. Principali
 post hæc, violentia Toletum reducitur, atq;
 inibi, post decessoris sui obitũ, põtifex subro-
 gatur. Scripsit multa præclara opuscula, de
 quibus referuntur subiecta.

De sancta trinitate. lib. i.
 De imbecillitate propria. lib. i.
 De uirginitate sanctæ Mariæ. lib. i. domina
 mea dominatrix mea.
 Annotationes actionis diurnæ. lib. i.
 Annotationum in sacramentis.
 De cognitione baptismi. lib. i.
 De progressu spiritualis deserti. lib. i.

Hymnorum diuersi generis, lib. i.

Sermones varij, lib. i.

Epigrammata multa, lib. i.

De missa quoq;, lib. i.

Epistolarum ad diuersos, lib. i.

Cum beatissimus iste presul Hildefonfus librum de virginitate purissime dei genitricis Marię ad finem vsq; compleisset, cui omnistudio, quo poterat, semper deuotissime seruire solebat, apparuit ei domina mundi ipm librum habens in manibus, & gratias agens illi pro tali seruitio, quod sibi gratissimū esse affirmabat. Ille vero cupiens eam altius honorare, constituit, vt celebraretur solennitas eius singulis annis octaua die ante natalem domini; que solennitas iam obtinuit, vt per vniuersam fidelium ecclesiam in honore purissime conceptionis illius sexto iduum decēbris celebretur. Vnde ei rursus beata dei genitrix apparens vestimentum sacerdotale; quod nos albam vocamus & cathedram illi attulit, de quibus multa miranda & gloriosa narratur. Hęc ille. Aduertēdum tamē, quod festum illud, quod octaua die ante natalem domini celebrari consuevit, non est in hono-

rem conceptionis beatę Marię institutum, s.
cum ipsa concepta est in vtero matris sue; sed
in honorem annunciationis videlicet incarna-
tionis verbi diuini; quod festū apud nos de la-
o. dicitur. Nec bis beato Illefonso sacrosan-
ctam virginem Mariā apparuisse, sed semel
tantum legitur; imo neq; cathedram attulisse
sed vestē solum, nec albam, sed casulā fuisse,
p certo apud nostrates habetur. Preterea ecci-
lesia Toletana propriū festum descensionis
gloriosissimæ virginis Marię nono Kl. Fe-
bruarias sub celebritate pacis celebrat. Cūq;
diuus Illefonus Toletanam ecclesiam no-
uem annos & duos menses prudētissime reli-
giosissimeq; gubernasset; regni Recifundi re-
gis duo de vigesimo anno nature concessit
10. Kl. Februarij, & iuxta sepulchrum Leo-
cadię virginis & martyris, sepulture corp⁹ ei⁹
mandat. Ad cuius postea tumultū multa mi-
racula claruerunt, anima eius beatissima di-
uina visione fruente, vbi cum Christo regnat
in secula. Eadem ferme volumina, que a præ-
citato autore relata sunt, habentur in octa-
uis diui Illefonsi, que, ne fastidium ingeres-
sem, repetere nolui. Exigentibus autem ho-

minum peccatis cum Hispania ferme vniuer-
 sa ab Arabibus subacta esset, & magna pars
 ferro atq; igne populata, Astures dumtaxat
 Pyrenei montis inaccessibilia quedam loca
 incolentes Christi nomen atq; religionem
 seruauerunt. Ad hos ergo victi, quibus mens
 leua non fuit, de singulis partibus confluxe-
 re. Quorum pleriq; reliquias & sacratissi-
 ma queq; ex proprijs ecclesijs in ea loca des-
 portarunt: inter que Christiani cum multis
 reliquijs, quibus Toletana ciuitas locuples-
 tissima erat, vestem illam sacratissimam, qua
 dei mater Beatum Illesonsum decorauerat,
 in urbem Ouetum Asturiarum caput des-
 tulerunt. Ferebatur & illuc corpus beatissi-
 mi Illesonsi, sed forte apud Zamoram depor-
 tatores prepediti in ecclesia sancti Petri lo-
 co abditissimo illud reposuerunt. Crescente
 vero in dies clade etiã Zamora barbaris ces-
 sit. Quo circa sublata est hominibus illis rur-
 sum resumendi copia sequestrarum pignus.
 Transferunt autem post hæc tempora mul-
 ta, & quoniam frequentari deinceps a fide-
 libus non potuit, res excidit memoria.
 Postquam deo miserãte opera piorũ regum

Castellę Christo regnũ paulatim restitui cœ-
pit, Zamora quoq; in christianorũ ditionẽ re-
dijt: pastor ex Toletanis oris in eã urbẽ cũ ve-
nisset pauper habitu, sed diues sanctitate in-
gressus tẽplũ beatĩ petri orõne facta cepit sin-
gula circum lustrare, curiosius inspicere: quẽ
furtũ edituis moliri arbitrãtibus, dixit se nõ
esse furem nec aliquid mali facturum venisse;
sed velle habere copiam alicuius sacerdotis
atq; deum timentis, cui grande secretum ma-
nifestaturus erat. His auditis ductus est ad
quemdam Didacum sacerdotem grauissimũ
coram quo genibus prouolutus cæpit, quasi
peccata sua confitens, huiuscemodivisionem
enarrare, pater mi, vidi inquam raptus in spi-
ritu in patria mea pontificem quẽdam, vultu
decorum, incessu grauem, & omni corporis
ornatu gloriosum, qui sua admodum melli-
flua voce me allocutus ait, ego sum Ileson-
sus quondam Toletanę vrbis antistes veni,
sequere me, quem secutus, visus sum in hanc
urbem peruenisse; & in hanc ecclesiam intra-
re: vbi quum essemus, hic inquit, & designa-
uit digito locum, hic corpus meum absq; ho-
nore iacet. Animaduerte fili ne inmanifestan-
da virtute

da virtute dei vlla te ignauia teneat, dei enim
 verbum est, quod non tam ex me, quam ipso
 iubente impero: quibus dictis euauit. Ipse
 ad me reuersus, domo & familia relicta, in
 hanc urbem & ecclesiam venio, quibus omnia
 signa, quę in spiritu cognoui, inesse video:
 habes iam pater optime causam meam ad
 uentus. Didacus autem ille, vt erat grauis &
 timoratus vir ecclesię capitulum cum non
 nullis laicis prudentibus congregauit, recte
 ibidem agitata omnium sententia fuit, ad vni
 peregrini atque hominis ignoti dictum nihil esse
 tentandum. Exiit nihilominus sermo in au
 res hominum, & si creditum a multis fuit; nul
 lum tamen periculum factum est. Regnante
 autem postea Ildefonso huius nominis octa
 uo rege Hispanię, quum Assuerus ecclesię Za
 moranę pręsul illam beati Petri eadē amplia
 re vellet: pro iaciendis coluniarum fundamen
 tis, terra altius foderetur; forte in loco, quem
 pastor designauerat sarcophagum ostenditur
 marmore opertum, quod in cautis ictibus
 fossores confregerunt. Erant in illo reliquię
 humani corporis suauissimum quendam, su
 pra quam dici potest, spirantes odorem; quo

f

17.07
tota terra adiacens videbatur persusa / tunc
vero que a pastore relata fuerant, in memo-
riam venerunt, erat etiã super marmore epis-
taphium insculptum, sed quia fossorũ inad-
uertencia cõminutum est, coadunatis qui-
dem partibus quantũ humano ingenio atq̃
labore fieri potuit, hoc tantum lectum est.
Patris Illesonsi archiepiscopi Toletani. Robora-
ta est deniq̃ fides maxime ex miraculis que
sancto confessore inuocato facta iunt. Episc-
opus cum clero atq̃ vniuersa ciuitas gaudẽ-
tes et exultãtes, Zamora tãto munere ditata;
iuxta altare beati Petri in eadẽ ecclesia illud
condiderunt, vbi innumera miracula quotis
die fiunt, que omnia frater Ioannes Egidius
Zamoranus ordinis minorum vir apprime
eruditus vsque ad sua tempora, quam dili-
gentissime descripsit. Quum hoc sacratissi-
mum corpus multis añis in loco abditissimo
repositum esset paucis sub sacramento astric-
tis illud dũtaxat scientibus, anno domini
millesimo quadringentesimo in hoc inuen-
tionis die ex eo loco educum supra altare
ipsius maximum ponitur cunctisq̃ ostẽsum
est, vbi miracula multa denuo visa sunt, mu-

ti loquebantur / varij infirmi curabantur / frequenter turbæ vndiq; ad has sanctas reliquas venerandas confluxerunt; tandem post dies octo in sacello, quod est supra ipsum altare, intra capsam magnam argenteam deauratam inclusum honorifice ponitur, vbi a cunctis cernitur. Hęc habentur in historia quę legitur de corporis beati Illesonsi reuelatione in ecclesia Zamorensi.

DE BEATO IULIANO CAP. XV.

DIuus deinde Iulianus huius ecclesię archiepiscopus qui tertius a beato Illeso in ecclesia Toletana suscepit; productus, vt Roder. lib. 3. cap. 12. ait, ex traduce iudeorum, vt flores rosarum inter spinarum vespres, omnibus mundi partibus ob Christi doctrinã innotuit. Qui etiã a parentibus christianis progenitus splendide in omni prudentia Toleti manebat edoctus Vbi & postmodum episcopatu extitit decoratus. Et rursus idem, D. Roder. eiusdem lib. cap. 13. de

conciilio. 15. Toletano loquens de sancto Iuliano mentionem facit. Eius (inquit) in tempore liber de tribus substantijs, quem dudum Romam miserat primas sanctissimus Iulianus. & minus caute tractando Benedictus papa indixerat reprobandum, ob id, quod voluntas genuit voluntatem. Sed sanctus Iulianus veridicis testimonijs in hoc concilio ad extractionem Aegice regis per oracula eorum, quae Romam transmiserat, verum esse firmavit, & apologeticum fecit: & Romam misit per suos legatos, presbyterum, diaconum & subdiaconum, viros eruditissimos, & in omnibus dei seruos, & diuinis scripturis imbutos, cum versibus etiam acclamatorijs, secundum quod & olim transmiserat de laude Romani imperatoris. Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atque imperator acclamando laus tua deus in fines terre, lectum sepius notum fecit, qui & rescriptum domino Iuliano per supradictos legatos congruarum actione & cum honore remisit, & omnia quaecumque scripsit, iusta & pia esse asseruit. Eius etiam meminit magister sententiarum lib. 4. dist. 44. illius extat liber inscriptus pro

gnosticon futuri seculi tres continens tractatus; primus quidem agit de morte & transitu ex hoc seculo, alter vero de receptaculis animarum post mortem, vltimus autem de resurrectione sanctorum & extremo iudicio. Scripsit & alios libros de sancta virginitate; de vitijs & virtutibus, de natura anime, de contemptu mundi, epistolarum item volumē ad diuersos, vt refert Ioannes tritemius in catalogo ecclesiasticorum scriptorum. Fuit beatus Iulianus sacris literis abunde eruditus, claruit sub Eraclio imperatore; non sub Martiano, vt Tritemius scribit.

DE BEATO PETRO ARCHIDIACO
no Toletano.

Cap. xvj.

Petrus Oxomensis Illefonfi sexti regis tempore sub Bernardo Presule ecclesie Toletane archidiaconatum obtinuit. Qui postea creatus Oxome antistes, eius ecclesiam que per Sarracenos iam diu populata proiectaque iacebat a fundamentis construxit. Atque humilitatis suffultus prerogatiua hominum mores reformauit, animarumque lucra ingens

f. iij.

si cura quæsiuit. Qui ab ecclesia Toletana non parua veneratione colitur. O foelix Carpetania tantis tamq̃ illustribus decorata patronis, foelicior Toletana ciuitas quæ tã egregios viros alere meruit, foelicissima ecclesia, Christi matris ac tantorum heroum sedes & habitaculũ, qualisq̃ terreus quidã paradisi.

DE ORNATV AC VENVSTATE
altaris choriq̃ maioris. Cap. xv. j.

IAm altare ipsum, in quo vnigenitus dei filius eterno patri pro salute humani generis quotidie victimatur, perquam sublime, multoq̃ alijs quotquot alibi sũt (quod sciã) excellentius e iaspide constructum; stemmatibus enim nostrę redemptionis insignitum, ornatur longo ordine imaginum adeo natis uos vultus exprimentiuũ, vt eis præter spiraculũ vitę nihil deesse videat̃. Sursũ vero medium tenet locum effigies gloriosæ virginis argentea veste amicta; quam plurimorũ imagines sanctorum circumstant. Quorum nomina singulatim referre superuacuum du

xi. Hoc tamen non omittam adeo ad viuum
 effictas esse, vt a Phidia elaboratas antiquus
 censor esse contenderet, id quod nunc anti-
 quarius facile iudicabit. Celeberrimi itaq; hu-
 ius operis perfectionem, cum ad vnguem ex-
 primere nequeã (que eius est amplitudo sin-
 gularis) exẽplo Timãtis, vt ille Agamemno-
 nis vultum, ego has effigies silentij veio con-
 tegã. Dextra leuaq; vetustiorum regum de-
 aurata monumenta altare circundant. Dex-
 tram occupant partem imperator Aldefon-
 sus septimus, necnon sanctius rex eius filius
 cognomẽto desideratus. Sinistram vero san-
 ctius rex cognomento ferox, & Petrus infãs
 filius Aldefonsi regis, qui dicitur Guadalfa-
 jarẽ accipitris vulnere occisus. Que quidem
 monumenta singulis dominicis diebus, an-
 tea q̃b̃ populus, qui de more congregatur,
 aquis lustralibus expietur, a sacerdote ei rei
 præfecto aquis eisdem prius asperguntur,
 satis digna & religiosa memoria, æquum
 est enim, vt defunctorũ manes & reliquie sed
 presertim regũ & p̃cipũ quouis honore &
 pietate cõdecorẽtur. Verũ propter dignitatẽ
 debitãq; huic altario reuerentiã, nemini ibidẽ

f iiij

sacrificia offerre conceditur, præterq̃ prelatiſ
aut dum ipſi non celebrant, canonicis Tole
tanis. Ad hanc arã non cuiuſ patet acceſſus,
ſed tantum miniſtris altariſ. vt in. c. i. de vita
& honeſt. cleri. ideoq̃ deauratiſ claudit bre
uibus cancelliſ appriſe eferro factiſ, ſexto
gradu a ſacro altari & quarto a pauimento
iaſpideo diſtantibuſ; quo viri ad diuina ſolēt
conuenire: eoſq̃ a fœminiſ ſeparant ingenteſ
mirumq̃ in modum editiores clatri. Super
quos Chriſti redemptoriſ noſtri in cruciſ li
no pendentis impoſita eſt imago. De quorũ
artificio & operoſiſ cælaturiſ, ſimul & de hiſ
quibuſ chorus beneficiariorũ clauditur pau
lo poſt priuatĩ dicetur. Duo ſuggeſta vtriq̃
cancelliſ adherent, ſuffulta validiſ colum
niſ e iaſpide variegatiſ. Quo etiam iaſpideo
lapide candido marmore variante, omneſ di
cti gradus ſimul cum pauimento ſunt ſtrati.
Huiuſ ſacri altariſ abſideſ ac teſtudo auro li
niatæ præfulgent. Lampas argentea magni
ponderiſ, in medio pendens perpetuam flã
mam obſeruat. Quę ſuffecta fuit loco alte
riuſ ampliffimę, quam rex ille Aragonũ Fer
dinandus tritauuſ tuuſ poſt expugnationẽ

urbis, quæ vocatur Antequera, anteq̃ ad regnum Aragonum capessendū proficisceretur, D. Ioanne fratris filio in regna Castellæ et Legionis collocato, ecclesię donauit. Quę postea bellis illis ciuilib⁹ (quę vulgo comunidades sub; initiū imperij inuictissimi Cæsaris nr̃i Caroli quinti subortis pecunię vsibus subseruiuit Lāpadi huius chori olim quidā nobiles genere, sed fide & religione nobiliores, cupientes terrena in cęlestia & transitoria in æterna fęlici cōmertio cōmutare, tria oppida reliquerunt: duo in episcopatu Secōtino Vtrilla & Almalues tertiumq̃ in episcopatu Palentino Villumbrales nuncupata. Quę oppida nostro Hispano sermone, dela lampara de sancta Maria de Toledo dicuntur. Sinistrum huius chori latus cancellis ferreis occlusum est lapideis columellis iniectis: dextrum vero duabus eisdemq̃ humilibus patet iānuis quarum medio superne iacet Petrus ille Gundifaluus Mendocius cardinalis Hispanię tituli sanctę crucis in Hierusalem, patriarcha Alexandrin⁹, archiepiscopus Toletanus, episcopus Secontinus, abbas Pincianus, qui & Valisoletanus dicitur, in eodem

f v

dextro chori pariete marmoreo conditus se-
pulchro, cuius hoc est epitaphium.
Cardineo quondam Petrus lustratus honore
Dormit in hoc saxo nomine qui vigilat.
Obijt autē āno salutis. 1495 tertio idus Ianuarij.
Et quamuis magnificus sumptus sepulturæ
magis sit solatium viuorum q̄ defunctorum
subsidiū, vt inquit Gregori⁹ in cap. anime
defunctorum 13. q. 2. iure tamen conceditur
prelatis pro magnificandis proprijs sepultu-
ris centessimam partem census ecclesie, cui
preferuntelargiri, vt in. c. ad apostolicę de
donationibus. Mirum profecto videretur
virum hunc quantūuis illustrem tam hono-
rifico & sublimi loco prope regum monu-
menta sepeliri, nisi adeo de hac ecclesia vni-
uersaq̄ re publica christiana bene meritus,
admodumq̄ catholicis regibus dilectus fuisset.
Qualis vita huius amplissimi presulis
fuerit, morte mirabili & placida compro-
batum est. Die enim obitus supra eius pas-
latium in vrbe Guadalfajara crux alba lon-
gior quadraginta cubitis aere pēdens viden-
te populo apparuit. Quod miraculum ipsi
Cardinali iamiam ab hac luce migraturo

cum renūtiaretur iussit continuo missam de cruce coram se celebrari. Qua audita animam creatori suo tradidit. Nec mirum huius illustrissimi viri vitam tam insigni finiri miraculo, qui cum in humanis ageret pro crucis honore & deuotione multa insignia & præclara gessit opera: hospitale enim in hac inclyta vrbe sanctę cruci dicatum post obitum suum construendum mandauit: construxit etiam collegium Valisoleti eiusdem & dedicationis & nominis: refecit præterea basilicam vrbis tituli sanctę crucis in Hierusalem & in quadam eius abside loco absditissimo titulus superscriptionis salutiferę crucis / in qua Christus seruator noster pro humana salute pependit, litteris Grecis Latinis & Hebraicis Pilati iussu & imperio scriptus repertus fuit / qui magna ueneratione & custodia in eadem asseruatur ecclesia. Titulus etiam cardinalij honoris / quo extitit condecoratus, fuit sanctę crucis in Hierusalem. Obijt tandem hic præsul immortalis memorię cardinalis ex illustri Mendociorum familia die ueneris qui etiam cruci dedicatur, cui viro,

cum semper ipse fuisset summo studio & religionem pretiosę crucis cultor et venerator in extremo vitę deus maximus remunerator optimus arrham adipiscēde glorię crucis miraculo (vt diximus) tradidit. Munitur exterius huius basilicę altaris ambitus, albo lapide effigiatis quam plurimiseiusdem materię imaginibus, a Christi videlicet incarnatione, vsq; ad lotionem pedum apostolorum: historiam euangelicam demonstrantibus. Inter quas a tergo (vt sic dixerim) chori media est coronatio gloriosę virginis graphice depicta. Chorus hic semotus est sexaginta sex pedum spatio ab extremitate ecclesię orientem versus. *ab Fran^{co} gemont delinctor*

DE CHORO BENEFITIATORVM Cap. xviii.

Chorus deinde alter, quem beneficiatorum possumus appellare, vbi assidue horę canonicę decantantur, eregione est. Quis autem illius maximam amplitudinem nō miratur? Cuius interiorem exteriorēq; ambitum nec Vitruuius ipse describeret, cū mate-

riam opus superet sumptuosissimum. At ne videar (quod turpe esset) pedem referre aliquid de huius loci maiestate pro virili subnectere non grauabor. Continet quippe non longe post cancellos, quibus clerus a promiscua turba distinguitur, altare deiperę virgini dedicatum, iuxta quod duo cerea magna funalia officijs diuinis præbent lucem perennem. Imminet etiam non longius lapsus noctudiuę iugiter ardens. In hoc altari singulis diebus horę primę canonicę missa subiungitur, que vulgo de prima dicitur: demptis tamen solęnibus, quibus iure prohibitum est, deo peculiaria sacrificia publice offerre, ne popul9 ab audienda re diuina festiuis diebus præscripta abstrahatur. Sunt circumcirca bini sedilium ordines omnibus sane numeris absoluti. Communis omnibus materia est ex aridissima nuce. Sublimiores vero sedes fulua e iaspide distinctę sunt columellis, patrum veteris testamenti effigies ex alabaastro candidissimo genealogiam videlicet Christi secundum carnem exprimentes adamusim sculptas superne continent. Singuli autem (vt sic dixerim) stalli altiores singulas ex eodẽ lipidissimo alabaastro

fortiuntur paruas testudines singulis botris aureis intrinsecus lacunantes. Horum superiorum sedilium extrema quibusdam titulis vtrinque clauduntur. Dextrum quidem huiusmodi tenet, An. Sal. M. D. xliij. S. D. N. Paulo. iij. p. M. imp. Carolo. V. aug. rege. ill. card. Io. Tauera. V. antis. sub sellijs suprema manus imposita Didaco Lup. Ayala. vicca. p. ref. fabrica. Sinistrum vero hunc. Signa tum marmorea tum lignea caelauere, hinc Philippus Burgundio, ex aduersum Berruguetus Hispanus, certarunt tunc artificium ingenia, certabunt semper spectatorum iudicia. Quonia tamē alter ex his artificibus Philippus videlicet Burgundio, dum hæc elaborabantur, fatis concessit fortuna sua nimirum cauente, ne post tam egregium et insigne opus inferius aliquid animo conciperet, capitulum nostrum beneuolentię testimonium lapidem marmoreum benemerenti posuit. Is a tergo chori iuxta altare virginæ descensionis est epigraphia elegantissimo inscriptus, quod ea de causa apponere placuit ne sit quod iure lectior desideret. Philippus Burgundio statuarius, qui et manu sanctorum effigies ita mores animo exprimebat: sub sellijs chori struendis intentus opere per-

ne absoluto immoritur. Demum parietum fastigia versicolore iaspide teguntur, ad quę per latitudinem ipsorum parietum, a laterib⁹ est ascensus duarum se inuicem spectantium ianuarum, quę tamen sedilium ordinem nō interrumpunt. Inferior vero subselliorū series bellum Granatense, cælaturis sane natiuis refert. Media est ceterisq³ omnibus excelsior cathedra pontificalis auratis suffulta columnis; quam augustiorem reddit imago saluatoris nostri in monte Tabor se transfigurantis, ex alabaastro nitidissimo niueq³ candidiore summa arte fabrefacta. Adstant ibidem Moises & Helias quasi cū eo loquentes, atq³ apostoli, Petrus, Ioannes & Iacobus, pre nimio inopinatoq³ splendore voceq³ e cœlo repente delapsa stupefacti ac pauentes. Ornata est etiā hęc sedes introrsus signo ex eodē alabaastro almę virginis beatū Ildefonsum cœlesti chlamyde induētis, idq³ circulari lībo deaurato ipsā imaginē ambiēte. Ad eā vero sedē priuatis gradibus fit ascēsus, quib⁹ nemini licet scādere; preterq³ archiepō et decano nec nō Toletano archidiacono. Dign⁹ pfecto loc⁹, in q³ archiep̄sul Hispaniarū primas vtrinq³

dignitatum antesignanorum canonicorum,
portionariorum aliorumque beneficiatorum
magna caterua circumseptus, sublimior cun-
ctis medius presidet vt iure cautum est i cap.
episcopus el. 2. distinctione. 95. Ad cuius dex-
teram primum tenet locum archidiaconus To-
letanus, quem iura canonica episcopi oculum
appellant, precipue textus in cap. ad hanc de
officio archidiaconi, Secundum vero archi-
diaconus Talabricensis, Tertium cantor siue
precentor, vt. c. clericos circa finem. 21. distinct.
quem mesochorum seu capischolium vel pri-
micerium appellant. c. perlectis. §. ad primi-
cerium. distin. 25. Thesaurarius sacri erarij cla-
uiger quartum, Archidiaconus Oretanus si-
ue Calatrauensis quintum, Abbas sancte Leo-
cadi sextum Vicarius ciuitatis septimum, Ad
sinistram vero primus sedet decanus, qui in
absentia prelati tam in choro quam in capitulari
congregatione presidet omnibus Secundus
deinde sedet archidiaconus, quem Mantua-
num aut Madridium appellat, Tertius Scho-
lasticus Toletanus, scholarum prefectus.
Quartus archidiaconus Guadalaiarius; Qui-
tus archidiaconus Alcaracensis. Sextus abbas
sancti

sancti Vincentij. Septimus denique sedet sacellanorum (quem vulgus capellanum maiorem appellat) prepositus. Sequuntur deinde canonici quadraginta numero, ordine prout quisque in præbenda obtinenda præcessit, in altioribus subsellijs considentes. Ad quæ binis utrinque scalis conscenditur; illis quidem quæ penitus ab aditu recedunt, antiquiores canonici gradiuntur, his vero, quæ magis ad aditum appropinquât iuniores recentioresque canonici, omnesque item portionarij, numero quinquaginta conscendunt. Viginti præterea canonici, qui extrauagantes cognominantur, & quadraginta septem capellani, inferiores sedes occupant. Sunt etiã quatuor lectores (de quorũ officio. c. lector. 23. dist.) & acolitus vnus mancipatus ad accedendos ecclesiæ cereos; ut in cap. acolitus eadem dist. alius itidem; qui curam habet aperiendi claudendique libros; quibus in choro cantatur. Quadraginta etiã clericuli stipendiarij; quos dicunt sacrificulos; ex quibus sunt sex electi ad musicam, qui nomen a numero sortientes; seises appellantur, ultra quos multi alij deseruiunt gratis, ut ritum ecclesiasticum doceantur; qui tamen in

emigrantium locum aut alio digredientium ordine antiquitatis sufficiuntur. Clerizelli autem a choro discedentes eiusdem antiquitatis iure, capituli approbatione in collegium sancte Chaterine coaptantur gramaticis rudimentis instituendi; cæterisque omnibus, quæ ad latini sermonis & liberalium doctrinarum cognitionem necessaria sunt. Liberum est tamen eiusdem collegii patrono, in quibusdam certis, quem libuerit citra vllum antiquitatis ius in deficientis locum subrogare. Huius vero collegii erectio (quod non mediocre ornamentum vrbi huic Toletanæ attulit) opus est Francisci Alvarez Zapata scolastici Toletani canonici & apostoloci protonotarii viri & prudentia & morum honestate & splendore literarum clarus; de cuius virtutibus & gestis si in præsentia esset agendum, integrum aliquod volumen existeretur, neque obiter aut perfunctorie tractandum esset, sed præstet illi hoc officium collegii eius incolæ, quibus & ocium & facultas maior suppetit; nec patiantur viri dignissimi, & de eis ac vrbe nostra tam multipliciter benemeriti, memoriam in tenebris delitescere. Sed

iam ad rem. Super vtrumq; huius chori la-
 tus factilis musicae organa & instrumenta
 quaedam musicae (quae choros vocant) collo-
 cantur. In dextro latere chori statua arma-
 ta Didaci Lupi de Haro domini Vasconum
 antonomastice inter proceres Castellae boni
 nuncupari flexis genibus deum videtur ora-
 re, qui inter alia elargitus est caeterum diu no-
 ctuq; dum horae canonicae dicuntur; arden-
 tem. Est praeterea in medio chori erecta ma-
 gna quaedam aeneae aquilae effigies alis expan-
 sis librorum pluteum dorso efficiens, susti-
 nensq; librum, in quo orationes prophetias
 lectionesq; sacerdotes & ministri concinunt,
 ad quam quinque gradibus ligneis ascendunt.
 Huic adiacent ex utroque latere aliquantulus
 semote binae aquilae lignae duo plutea
 facientes: quae singulis chori partibus pre-
 stant, ut psallentium magna volumina te-
 neant. Totus hic chorus extrinsecus super-
 ne historijs a mundi primordio usque ad le-
 gis dationem Moyse gesta referentibus vna
 dique cingitur / auratisque hinc inde dis-
 tinctus lineis longe nitet, Eius vero pav-
 mentum marmore cooperitur, distatq; a tri-

bus portis occidentalibus centum triginta pe-
des, a choro vero altaris maioris quadraginta
ta duos. Quod interuallum albo nigroq; la-
pide quadrato in modum tabulæ latruncula-
riæ stratum, femineus sex⁹, vt horis diuinis
assisteret, sibi vendicauit: vbi septem lampas
des semper ardent.

DESCRPTIO CLATRI, QVI EST
ante chorum eucharistia. Cap. xix.

QVonia oportet promittētem memo-
rem esse: ante q̄ ab hoc loco discedas
mus, vtriusq; chori clatri nobis describendi
sunt. Cum enim ex prisca materia & opificio
rudes oli & squalore rubigineq; obsiti habe-
rentur, placuit hoc ipso tempore ecclesiæ no-
strę p̄suli & proceribus in meliorem faciē
mutare, qualis a me primitus nunc exprime-
tur. Vbi si operis difficultate vict⁹ fuero, ne
mini mirum videri debet, res est enim labor
ris plena, & quæ virum in architectura peri-
tissimum requirit, In porticu ergo siue am-

bulatione maxima huius sanctę ecclesię cla-
 trus est, qui augustissimum sacellum a qua-
 driualli structura seu quadriuiio camerato-
 rum, arcuatorumq; porticum diuidit. Fer-
 ro misturaque cupri & orichalci constant cę-
 celli: metallis miranda inter se statutis impa-
 ritate. Qui eo quod impendio atq; eleganti
 specie non cedant alicui operi, atq; fere om-
 nium opinione sint opus optime diffinitum,
 rectissimeq; absolutum omniũ (si des paria)
 in Christi vrbibus erectorũ; non absre duxit
 singulatim de eorũ ordinatione agere. Clatr
 ergo (altissime princeps) a pauimęto quadri-
 uallis structurę attollitur podio ex variegas-
 ta iaspide dodrãtis altitudine: quod focco to-
 tius operis p stereobata est. Huius focci ex-
 trema transuersaq; de predicta sunt iaspide,
 media de marmore albo, ad rationę doricam
 omnia perfecta: si altitudinem latitudinę si-
 ue longitudinem spectes. Ecphoras habet &
 proiecturas foccus ad omnia membra ex se
 producenda, quibus ex hac et illa ostij parte;
 quod in medio ad vsum sacelli relinquitur:
 bina & semis reduntur intercolumnia; quod
 si id, quod portę spacio conficitur. numeres:

g iij

erunt vniuersa sex. Huius (quod appellamus
transtrum) dispositio sic habet. Imo huius
focci (vt discernantur inter columnia) expris-
muntur stylobate atticurgi sex iaspei sesqui-
pedali altitudine crassitudineq; debita. Pro-
currit super sumos cymatiu proiecturis ite
expressum Media inter iaspidis tenias (vt di-
xi) marmorea sunt; cælata munitaq; orichal-
co igne inaurato. Signa in matmore cuprea
aliquantulum quidem crassiora sunt: vt ge-
nus exigit doricum: ornatus tamen crassitu-
dinem occulit. Illud de cælatura: tali tanquã
simplici distributione obtegi omnia: vt ex
vnica & continua materia vniuersa deducta
videri possint. Ad libramentum sex stylobas-
tarum (quos in transtro locauimus) consurs-
gunt columnę sex ferreę necnon & orichal-
ceę, doriceę identidem & aliquantulum ad cõ-
positum genus accedentes, quadrate hę, ac
vnaqueq; tetrantorum facies anconibus &
scalpturis ad atticurges Vitruuij declinat.
Quarum nec vniuersarum necq; singulorum
tetrantium opus perstringere animus est, ne
nimis longo sermone pariam tuę celsitudini
fastidium. Vnum hoc: argentum subtilius

signatum nunquam : quam nostrę sunt attis-
 curgę. Accipiunt vice capitulorum , vel des-
 ducuntur hę sex columnę ad sex humanas
 statuas nomine terminos: orichalcei hi femo-
 ribus tenus facti , vt quondam in deserto-
 rum vel montuosorum triujs locabatur in
 pila Mercurius , iusta pene sunt crassitudi-
 ne , altitudine quatuor pedum & semis , in-
 tegri sine iuncturis , caui , semel fusi . Hos
 maximi faciunt architecti , quod adeo abso-
 lutis vultibus sint , brachijs , renudatis q̄
 membris (dicamr) ac natura rerum effin-
 xisset . Columnę totę vndenos singule al-
 tę pedes sunt ; quibus imponitur ioni-
 ci capituli cymatium , quod sequuntur episty-
 lium , zophorus , corona , quę membra exas-
 musiatim perfici non potuere ad exactio-
 nem doricam ; quia si rata altitudine prout
 columnę constituerentur : prospectum om-
 nem cathedrę archipręsulis & canonico-
 rum subsellijs obtegissent . Vniuersę par-
 tes predictę altę sunt pedem . Celatus in-
 teriacet zophorus opere cryptico , vel in
 tumulorum fornicibus adiuento (quod vi-
 truuus lib. Septimicapite, 5, appellat mōstra)

g iij

tenui scalptura; admista et humana vultuū si-
gna modica, crassa cælatura. Expurgatur ar-
chitectonici moduli transgressio elegātia; de-
coro, ac singulorum cura & subtilitate. Ter-
minorū intercolumnia clatrāt incerti siue no-
uę excogitationis styli: balastia a media simi-
litudine appellati, ea arte conditis disposi-
tisq; spiris, limbis, ac armillis vel annulis, re-
liquoq; ornatu, vt lucē adeo trāsmittāt equa-
bilē et imperturbatā. æquisq; medijs peruiā:
huius vt scalptura alterius signis nil obftet,
omnia in ferro excauata, sublataq; celo ī fer-
ro solido. Orbiti sūt styli: sicque recti, vt per
multorum sit opinio ad tornū equati. Ad per-
pendiculū terminorū totidem cōsurgūt ope-
rosiora balastia; quorū nulla non pars nobili-
tatur scalptura sumptuosa, exactissima, sub
indeq; æstimāda septenos pedes alta, rataq;
crassitudine; cōpositum genus, vt quibus do-
ricis vasib⁹ capitula superponātur corinthia.
Clatrantur & hec media nouis columnis: vt
inferiora, idē construūt opus ac inferni styli:
quo ad claritudinē trāsmittendam intelligo:
structura enim corinthij sunt atq; compositi
generis: mira venustate illo huic ingesto. Iā

nunc augustioribus hisce columnis & incertis stylis succedit epystilliū, zophorus; ac corona eorundē generum, vniuersa triū pedū insumunt altitudinē. Epistylium corinthium tantumodo est, tam rectū, tāq; adamussim; ac si constaret materie. Zophorus vero in cauis eloboratur fornicibus in rotunda forma: perficitur opere cryptico, frondibusq; et cauliculis aptissime dispositis. Caus etiā fornicū præfulgēt miro ordine humanorum vultuū effigies, prominentibus capitibus, proiecta scalptura: vultus verissimillimi pari cum representatis magnitudine. Ipsa caua floribus itidem implentur tornatilibus, pedali circiter proiectura: qui sic zophorū superbo crepantique opere attollunt: vt maxime deceat: quoq; venustetur ephora, conflato ere mōstra adhibentur conuoluta, dispanfas alas tēdentia. Succedit corona, cuius omnia mēbra consentiunt, committuntur, correspondent, serieque dispositissima locantur, ouatu in solido ferro tumentis alijsq; celaturis subtilib9 ac (si materiam respicis) magnificentissimis decoratur, huius proiectura sesquipes. Epistylium cum hac corona ferrea sunt; zophor9

greus; aurolita vniuersa. Huic demum corona
ne coronis innititur; que vniuersę structure
coronidem apponit; media (qua parte ianue
clatri dirigitur) quatuordecim pedes alta est
contrahuntur latera iuxta architectonicam
rationem. Huius laboris summi, complemē
ti, finitionis, siue apicis medium obtinent im
peratoria insignia omnibus particulis vel stē
matis indicijs expressa. A quorum lateribus
siue interuallorū impletione, nobiles adstant
celaturę cryptico opere. Hinc inde archipre
sulis symbola. Haud longo distant spacio
insignia ecclesię cum adiunctis tam egregijs;
tamque diuite opere, vt templo claritatem
possent dare vel siugula. Medium acrote
rium est simulacrum Iesu Christi crucifixi;
cuius imagini tota ciuitas religiosissime de
uouetur; antiquissima effigies magni est artis
ficibus perpendicularibus quando excussa; hu
manam staturam vlna superat. Cum ergo sit
aliquanto maior statua; subindeq; pōderosa;
nam cruci ferreę adheret identidem equa ma
gnitudine, tanto appendet artificio; vt aere
pro basi premere dicas; Ab ima corona ad sū
mum crucis vnus & triginta pedum est altis

tudo Claudamus postremo inexhausti laboris opus ianua viginti vnus pedum altitudinis, vndecimq; apertionis vel interualli; duabus dimidijs valuis intro impulsis patescit (meo iudicio) nobilibus, quod moles ferrea tantę magnitudinis non potest non & magni ponderis esse; hęc autem versantur facillime. Imę value loco focculi iaspei, marmorei, ereiq; (de quo inter prima meminimus) ferreis tabulis pro intercolumniorum clausura: facta duo celata habent: quorum alterum puerorum prelium equestre est, alterum antiquum sacrificium, singule tabule singulis valuarum subsunt. A factorum laterib; quadre patent, cum effictis leonum ereis capitibus, relatorum magnitudine: que annulos mordicus tenent: forium vnaqueq; binis ornatur predictis simulacris; media extat lamina cum facti celatura. Magnificentissimum opus, nec nisi duobus integris absolutum lustris; magno artificum numero sine intermissione operante; aurata omnia; ac verius aurea: vt eruditorum iudicio requiri ultra nil possit.

DESIGNATIO CLATRI PRO CHO
ro beneficiariorum. Cap. xx.

Cancelli chori huius symmetriate, magni
ficenter, examussimque elaborati sunt,
quorum hæc membra. Podiū iaspente tessellatimque
marmoreum duobus nos inuehit gradibus com
modis ad introeundum, his inest ferreus soccus
solidus, excussus, unde totus consurgit cla
trus. Socco innituntur septem stylobatas equis
discreti interuallis; qui quidem & quadrati sunt
sculpturisque perfectissimis in quavis tetrago
ni parte conspicui; nec desunt scamilli, gulæ,
& cimacia. Ab stylobatis vero coniunctis
hinc inde pilis siue lapideis columnis, quibus
ferrum connectitur: ad stylobatas contiguos
aditibus (duobus enim immittimur) tredecim
sunt striati styli incerti siue noui generis vel
excogitationis (quos Balastia nuncupant)
hac arte perfecti; basibus decorantur, orbicu
lis; globisque in modum pensis, necnon & cordi
lis (seu maioribus annulis) cum coronatis capitu
lis. Sequuntur fores, quarum singule denis præ
signiuntur incertis stylis eiusdem cum predictis
forme. Intra forium spacium stylobatæ sunt

tres duo reddētes interualla vel intercolumnia: decem paribus stylis clatrata. Succedit præcinctio toris, balleisq; deformata, quæ summa stylobatarum ac incertorum styloꝝ ambiens procurrit. Vniuersa autē quæ huc vsq; sumus exequuti, a focco ad præcinctiōem appellant nostratres architecti transtrum. Iam huic ferreæ tahulæ seu dislocatæ coronæ ad stylobatarū libellam septem incumbunt augustiores columnę mistę, quæ ad ipsum prouehūtur epistylum, varijs conspicuę ac exactissimis schematib⁹; Columnę singulę e modo relatis septem, bases habent ac orbēs; medię in formam crateris nouę excogitationis eximię & ipsę magnificentissimis excussioni bus in ferro haud cauo. Carchesium nimirū cū fundo & operculo cęlaturis, scalpturis & coronis extat aduertendū; cui super est pensum ferreū late patentibus apte quæ intortis folijs pansum, striatumq; ad imum capitulū; ornatur & annullis supraq; capitulo corinthio. His septem columnis interiacent totidē maiores incerti styli ac in transtro, Inter stylobatas etiam interualla claudūtur nouis columellis; vt enim supra singulos stylobatas

eminent columnę singule; eodem pacto noui
 generis stylis singulis paruis, singuli impos
 nuntur magni styli, qui ipsis fulciantur. Ipsi
 sane basibus constant ac armillis medijsque
 crateribus paruis romana arte statutis; quos
 alteri consequuntur orbiculi postremo capitula.
 His maioribus stylis insidet suis fascijs ex
 pressum epistylium. Supra zophorum incer
 tis stylis ac scalptis signis & vultibus vtracq;
 facie perfectis videre est. Singulorum vultuū
 & stylorum numerus duodetriginta alterz
 natim partitus. Eiusdem operis balastia ac
 quibus absolutum est transtrum. Collucet
 inter hæc signa ac stylos sex veterum effigies
 nomine termini. Medius zophorus insignia
 cōtinet p̄fecti operū eclīę. Latera eiusdē duo
 bus admonere vidtētur literaturis, externos.
 Procul este profani, internos. Psalle, sile, inse
 quitur corona proiecturis figurata, que am
 bas, quas p̄diximus, lapideas columnas
 tangit; supra quam totius operis est coronis;
 hoc est candelabra decem iuxta artem roma
 nam exactissima, interque & sunt crypticę
 effigies eadem arte. Quatuor ex his candela
 bris p̄signiunt literaturis Dauidica senten

tia, Cātabo domino, qui bona tribuit mihi.
 Vbi & medius est circulus continens presu-
 lis insignia foliis ac volutis vtrinque venusta-
 tus, necnon arietum effictis capitibus, frons
 dibusq; et cauliculis spacia ad cādelabra quā
 commodissime adimplentibus. Iam iam pres-
 cripto circulo imponitur corona, supra quā
 ferreę sirenes; age vero & altera parua coro-
 na, vbi & hemicielus pro acroterij basi. Que
 omnia aurata, vel potius aurea, & argento te-
 cta deducuntur ad simulacrum diui Micę
 lis crucem tenentis, qui totius antipagmen-
 ti apex est.

DE PAVIMENTO ET APSIDIBVS
ecclesię eiusq; vitreis fenestris. Cap. xxj.

STratum est pavimentum totius ecclesię,
 Spreter id, q; de vtriusq; chori lithostro-
 to diximus, alba nigraq; petra quadrata, val-
 de polita, accuratiusque disposita; nisi q; pas-
 sim, propter defunctorum sepulchra inordi-
 nate posita, serie miscellanea deturbatur. Pa-
 rietes albo lapide sunt muniti, habētes circa
 summum concavū q; plurimas fenestras vi-
 treas, pluces varijs deliniatas scōrū magi

nibus; numero septingentas quinquaginta,
vt Sculus racenset in tractatu de rebus me-
morabilibus Hispaniæ cap. de Lusitana p-
uincia. quæ machinam templi sua pulchritu-
dine & claritate magis formosam reddunt.
Circa fenestras exterius sunt deambulatoria
quædam vsibus edificiij deseruientia, quibus
tota machina lustratur & reficitur: interi9 ve-
ro quædam & deambulatoria in prima absi-
de semi circulum faciunt; quæ chorum maio-
rem ferme ambiunt. Ecclesiæ testudines can-
didæ sunt. Muniunt eas & ab imbrib9 alijsq;
incommodis protegunt tabulata magna (si-
ue contignationes) artificiose composita, ful-
cris stratura hominis altioribus suffulta, tes-
taçq; partim tegulis, partim lateribus ac pla-
nis lapidibus. Turriculæ lapideæ in modum
pyramidum erectæ e singulis (inquam) pi-
lis per totum ædificium exeunt, quæ sacram
basilicam extrinsecus pulcherrimam faciunt.

EDE IMAGINE EQVESTRI STE-
phani Illan in fornice ecclesie depicta.

Cap. xxij.

Cum

Cum sanctissimum hoc templum (cuius
 fastigia vexillum crucis mirabili quodā
 modo effigiant) tot sanctorum imaginibus
 redundet, vt quasi microcælum appellari me-
 rito possit, eius tamen culmina & apsidēs nul-
 la ornantur p̄ctura, nulliusq; aut sancti aut
 herois in eis reperitur effigies: præter q̄ domi-
 ni Stephani illan splendidissimi equitis, qui
 armatus equo insidens vexillumq; manu te-
 nens in summis fornicibus trans chorū al-
 taris augustioris est dep̄ctus, cuius eximię
 virtuti & strenuitati. præsertim ob defensio-
 nem hui⁹ imperialis vrbis, ob eamq; a vecti-
 galium iugo assertam honos hic atq; alius lō-
 ge cumulatio debet. Is enim clarissima stir-
 pe progenitus a vectigalium iugo seruili (vt
 passim fertur) vrbem hanc immunē reddi-
 dit. Ex huius stirpe procedere aiunt illustrē
 prosapiam eorū, qui a Toletō nuncupantur;
 quorum est imprimis Dux Albanus noster
 atq; alij ex summatibus Hispanię. Quorum
 genus sunt qui referant ad quendam Constā-
 tino politani imperatoris filium; qui in Hispa-
 niam aduenerit, vnde Stephanus hic originē
 duxerit. Floruit autem sub Alphonso rege

h

huius nominis octauo, in cuius testamento,
Stephan⁹ idē p̄tor vrbis Toleti nominat̄.

DE OSTIS HVIVS SACRI TEMPLI

Cap. xxiiij.

Octo ingētia ostia biforia templum hoc
sacro sanctum aperiunt: duo ad Austrū;
tria vero ad zephyrum, totidem autē ad Bo
ream respicientia. Quibus nomina sunt (ex
Australibus) imprimis porta Letitiæ; cuius
vestibulum mira artificum manu structum;
in exteriori parte indicat assumptionē beatæ
virginis Mariæ circumseptē innumeris ange
lorum ac sanctorum imaginibus. Interiorem
vero ei⁹ partē ornat imago marmorea nr̄i red
emptoris ab inferis resurgentis, magno cla
ritatis fulgore. Supra hanc imaginem orga
na magnitudinis stupēde sunt posita solēnio
ribus duntaxat festiuitatibus pulsanda. Se
quens porta olim dicta de Oliua, eo q̄ ad eā
oliua virebat, nunc Decani appellatur, quo
niam decani domus iuxta eam sita est. Prima
ex tribus portis, quę ad zephyrum expan
duntur. Inferni, Tabellionum siue David re

gis nominibus nuncupatur. Inferni, propterea quod infernus, vbi damnatorum anime cruciantur, est in eius abside sculptus: cui & super est effigies terribilis futuris vniuersalis iudicij: quo. D. noster Iesus Christus fidelibus quidem gloriam, impijs vero poenas eternas impartietur: Dauid vero, ob eius quondam statuam ad imam ostij partem adpositam: Tabellionum autem: quoniam tabelliones frequenter circa illam versantur. Qui etiam si casu quopiam ad eam portam stationem fecerint: intellegant tamen ex consilio meo, perfide munus sum tractantibus inferni vindictam propositam esse. Supra has fores in interiori pariete scriptum, videre est hoc memorabile epitaphium. Enel año de mil y quatrocientos y noventa y dos: a dos dias del mes de Enero fue tomada Granada con todo su reyno: por los reyes nuestros señores, don Fernando y doña Ysabel, siendo arzobispo de esta sancta yglesia el reuerendissimo señor don Pedro Gonzalez de Mendoza, cardinal de España. Este mismo año en fin del mes de Julio fueron echados todos los iudios de todos los reynos de Castilla, de Aragon, de Sicilia. Media ere cyprio vtrunque munita, porta Veniæ

h ij

(Hispane del Perdō) appellatur: propterea
q̄ illa ingredientibus indulgentiē concedun-
tur plures, quas nostri maiores eo forsan im-
petrarunt, q̄ illac introisse diuum Alphon-
sum, pro comperto habuerūt, nocte illa, qua
beatissima virgo Maria eum, quasi in æter-
næ gloriæ pignus, cœlesti induit vestimento.
Quod testatur marmoreū schema, sacrosan-
ctę virginis Marię exprimens descētionem;
supra hanc ianuam foris insculptum. Eam
olim portam nō secus q̄ apes alueum; vterq̄
sexus frequentabat: nunc vero, aut quia cha-
ritas refrixit: aut propter innumeram pecca-
torum remissionem non eo religioso ardore
ac deuotione celebrat. Ostium hoc ob reue-
rentiam sibi obseruatam, in festiuitatibus tā-
tum præcipuis referatur: maxime eiusdem al-
mę dei matris, aut quoties rex, princeps, aut
prælatus primitus ecclesiā adeunt. Hac quin-
decim aditus patebat gradibus nō multis ab
hinc annis: quos gradus (opinor) prisci stru-
xerunt in memoriam sanctissime descētionis
beatę Marię in hanc basilicā: Salamonis for-
te imitantes templum: quod ipsa virgo quin-
decim scalarum gradibus ascendit, cum ter-

tium suæ ætatis agens annum eidem templo fuit præsentata: differt tamen q̄ illud ascēdēdo, hoc vero descendendo sacrosancta dei genitrix petiuit: idcirco (aiunt) mulieres grauidę, vt prosperos egerent fœtus, hæc sc̄alas ascendere ac descendere consueuerunt. Vltima porta turris dicitur, quoniam ad eius calcem adiacet; Cymbalorum ianua ab alijs appellatur, eo q̄ iuxta illam cymbala sacris benedictionibus dedicantur; atq̄ in eandē turrim efferuntur. Ex illis tandem quas boreas ferit, duę portæ aperiuntur ad claustrum, a quo & nomen accipiunt; tertia autem tū elegantis opificio, tum diuorum heroūq̄ statuīs circumsculptis magnifica, ianua Regū, quoniam regum Magorum Iesu infanti munera deferentium effigies lapideę supra eā exteri⁹ adstant, appellatur: illam alijs vocant Sandaliorum, quia e regione hinc inde sandalia ac crepidæ venduntur: olim nūcupabatur Ollarum eo q̄ vbi nunc sandalia forsā ollę venire solebant. Hanc mediam continent duę paruulę ianue a lateribus posite, quarum altera seruat ornamenta capellæ. D. P. Gundisalui de Mendoza, altera scandimus ad machinam

h iij

duorum horologiorum simul sonantium supra hanc Regum portam in quadam cellula fabrefactam; eorū quidem maius ab alta turri, atq; ingenti gigāte atq; statua ferro lucido munita & armata pulsatū, ciuitati horas assignat; alterū vero paruum ecclesiæ tantūmodo deseruit: ac duobus armatis hominum simulachris contra ianuam Letitię positum tāgitur. Infra quod due virorum imagines motum solis ac eius lineas, puncta & horas contemplari videntur, vt verum horologiū efficiant; nam tota illius perfectio in linea meridiei, potissimum consistit, quę scitu facilis si recte perpēdatur, difficilis autē, si vera ipsius cognitio ignoretur: at ne ab instituto digrediar; hęc in arte peritis perpēdēda relinquā.

DE EXTERIORI SACRARIO.

Cap. xxiii.

Sacrū deinde erariū quis non admirabit? Magnificū opus, immortalisq; memoria dignū: quē, obsecro, tā irremeabilis labyrinthus non per terre faciet; aut quis rerū, quę in hoc

sacratio continent, varietatē atq; Ariadnes
 (quod aiunt) filo audeat adoriri: cui explicā
 dā non Ciceronis exuberantissima eloquen-
 tia, non Demosthenis facundia sufficeret. At
 ne opus tam illustre sub silentio pertranseā,
 pauca ex multis sub breuitate perstringere
 nitar: ac prius ea, quę sunt extra ipsum ady-
 tum exponam. Valuē ergo primę lignę ante
 atrium sacrarij, interdū patent: reliquę ve-
 ro non semper. In ipso atrio olim erat sacel-
 lum; vbi diuorum Augustini & Pontij festa
 celebrabantur. Ibidem a quodam archidia-
 cono ordinis militię de Calatrava; Alphon-
 so Melendez, relicte fuerunt quinque missę,
 in qualibet hebdomada celebrandę: quę ho-
 die senatus consulto huius alme ecclesię ali-
 bi persoluuntur: velut alię multę, quę iustis
 de causis diuersis quidem sacellis celebra-
 tur. quum in proprijs peculiariibusque non
 possunt: aut quia postmodum diruta, aut
 alijs sacellis incorporata, eorum memoria ve-
 rustate abolita sit. Quod sacellum, vt aditus
 ad sacrū arariū tunc denro structū pateret,
 (si famę credit) deiectū fuit: nūc vero in dicti
 sacelli memoriam hoc vnum reliquum est; vt

h iij

in eorundem diuorum festiuitatibus commemorationes fiant. Ad sinistram intra dictum vestibulum est aliud sacellū beate Marine; vbi singulis hebdomadis nouem persoluntur mille; ex quibus quinque primitus reliquit pia fœmina Maior Alonso nostro idiotismo Carpetano nuncupata. pro animæ coniugis satisfactione. Quatuor postremo instituit Alphonfus Ortizius in sacra theologia doctor; canonicus quondam Toletanus; qui etiā oratorium iuxta sacrarij ianuā exteriorem, in parietis crasitudine, dominicam resurrectionē ostendens, seris obstrusum reliquit; quod arte mira elaboratum, paucis ex solennibus diebus patet. Huius egregij viri nonnulla volumina sermone latino scripta habentur; idem suam bibliothecam Salmantine librariæ donauit. In hac capella diuę Marine iacet sepultum architectoris huius ecclesiæ corpus; Petri Perez nuncupati; vt constat ex titulo in saxo parieti occidentali eiusdem sacelli adherente inciso. obiit autem. x. die nouēbris æra Cæsaris. 1328. Ad dextram repositorium est multorum vestimentorum, pro quotidiano communis ministerio; quod triginta capsis extractis.

libus, qualibet titulum ornamentorū habente, custodiunt. Præter duos riscos prope cancellos, quibus repositorium ab atrio distinguitur, in parietum crassitudine cauatos, ubi thura, thuribula, lebetes ministerij quotidiani, & alia id genus seruantur. Dicitur autem repositorium varijs historijs scite depictis ornatur; inter quas est imago diui Andreæ in cruce vincti: quæ eo ibi depicta est, quod olim hic locus eius fuerat capella; ac in ipsius memoriam ibidem recolitur festum. In huius repositorii meridionali pariete armariolum est ubi sub fida custodia sanctū chrisma, ac oleū infirmorum catechuminumq; per totum archiepiscopatū distribuenda, in vasis argenteis asseruantur. In eodem pariete sursum videre est epitaphia quorundam huius ecclesie præsulum in eo loco (vt creditur) sepultorū; cum olim diui Andreæ sacellum esset: quæ hic libuit inserere eadem serie, qua illic legunt, quæ talis est. *Obit. D. Bernardus, primus archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas; postq; ciuitas Tolerana fuit capta per illustrem regē, D. Alphonsum: tertia die Aprilis, æra. 1166. Rē quidem miram: Bernardum præsulem dignissim*

h v

num annos. 65. in presulatu vixisse. ni dixerimus, captam Toletum era. 1133 siue. 1123. vt supra retulimus, Obijt. D. Raimundus archiepiscopus Toletanus, Hispaniaru primas. 19. die Augusti era. 1188. Obijt. D. Ioanes huius nominis primus; Archiepiscopus Toletanus, Hispaniaru primas. 29. die Septembris, era. 1204. Obijt. D. Celezbrunus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas. 12. die mensis Maij. era. 1218. Obijt. D. Gundisalvus primus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas. 30. die Augusti. era. 1229. Obijt. D. Martiuus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas. 28. die Augusti. era. 1246. Obijt. D. Ioannes secundus, archiepiscopus Toletan, Hispaniaru primas. 23. die Augusti. era. 1283. Obijt. D. Guterrus primus, archiepiscopus Toletan, Hispaniaru primas. 9. die Augusti, era. 1288. In septentrionali autem pariete dicti repositi foriscale sunt, quibus ascendimus ad officinas & cellas tribus sacrarum edituis ac phriginibus (q bordadores vulgo dicuntur) destinatas & ad solariu subdiale. Sequitur iam posticum ad impluuiu oriente versu positu: quo ingredientibus prima se offert cisterna aque fluvialis & maluiu, vbi sacerdotes celebraturi

ciōsū est: multis diuorum imaginibus, præcipue Eugenij, Alphōsi, & Leocadię virginis exactissime depictum, fornibus deauratis innixum, lacunarięq; cæruleo aureis stellis vn̄ de quaq; coruscās. Septentrionali parieti adheret reliquiarium ligneum; quod in vris, ac vasis preciosis, capsulis, ac repositorijs argenteis seruat innumeras sanctorū reliquias: quarum potissimæ sunt; quę sequuntur. Tres paruulę cruces ex sanctissimi patibuli ligno, in quo Christus seruator noster pro humana salute pependit; prima quidem affixa lamine argenteę, margaritis alijsq; vn̄ionibus septę: qua euangelijq; sacris coram propositis prælati in prima post præsulatus assumptionē visitatione, statuta huius sacrosanctę basilicę seruaturos esse iurant: altera in bractea magna & argentea, multis diuorum reliquijs gemmisq; non parui momenti circunvallata: tertia autem in media crucis parte celata est. Spina etiam dominicę coronę intra paruam ex argento custodiam asseruatur: quam cū alijs preciosissimis reliquijs a sancto Ludouico Francorum rege ecclesia Toletana dono suscepit. Testatur hoc epistola ab eodem princi

pe missa charitatis & religionis plena, que in
sacrario nostro sigillo aureo obsignata custo
ditur: eam hic subtexere placuit, que & ple
nam fidem dictis meis faciet, & curiosum le
ctorem oblectabit.

Ludouicus dei gratia Francorum rex, dile
ctis suis in Christo canonicis, & vniuerso cle
ro ecclesiæ Toletanæ, salutem & dilectionē.
Ecclesiam vestram volentes xenio preciosi
muneris insignire: per dilectum nostrū Ioan
nem archiepiscopum Toletanum, & ad pres
ces ipsius, de venerandis & eximjs sanctuas
rijs nostris, que de thesauro imperij Constā
tinopolitani suscepimus, preciosas vobis par
ticulas destinamus: videlicet de ligno crucis
domini, vnā de spinis sacrosanctę spineę co
ronę eiusdem domini: de lacte gloriose virgi
nis beatę Merie; de tunica domini purpurea
qua indutus fuit, de lintheo, quo precingit se
dominus, quando lauit & extersit pedes di
scipulorum suorum, de sindone, qua corpus
ipsius sepultum iacuit in sepulchro: de pānis
infantię saluatoris. Vestram itaq; dilectionē
rogamus & requirimus in domino, vt pre
dictas sacras reliquias cum debito recipiatis &

custodiatis honore; necnō in missis & oratio-
nibus vestris perennem nostri memoriam ha-
beatis. Actum apud stampas anno domini,
1248. mense Mayo. *qibz angloz asis 1248*
Asseruat̄ etiā in dicto sacrario corpus san-
cti Soteris pappę & martyris in arca argen-
tea repositum. Tria insuper religiose custo-
diuntur ex diuorum Ioannis Bap̄tiste & Se-
bastiani capitibus fragmenta: quę medie ipo-
rum imagines de argentate vmbilico tenus,
inclusa tenent. Aliud item diui Blasij segmen-
argentea nauicula seruat: quod. D. P. Teno-
rius archiepiscopus Toletan. facello suo do-
navit. Ultra hęc, quatuor capita, duo ex vn-
decim mille virginum numero; tertium san-
cti Mauritiij. in eiusdem dimidiata statua; ex
argento efficta: vltimum autem caput sancti
Germani. Brachium preterea argento vesti-
tum beati Eugeniij. Toletanę vr̄bis patroni.
Manus sanctę Lucię argenteo brachio mu-
nita. Adhęc portuicula veli sanctę Leoca-
dię vna cum alijs reliquijs, in custodia argen-
tea, nō in parua ueneratione habetur. Necnō
quedam diuę Catharinę ossa: ac nōnihil olei
ex eius sepulchro manantis: simul cum cesu-

ris indumentorum ipsius, in argentea custodia
 precij non exigui latent. Item capilli Ma-
 rie virginis matris. Corporalia etiam, que
 beata Clara proprijs digitis neuit, supra ma-
 gnum sita aureum calicem, a regina quadam
 sarracena donatum, que contemptis Maho-
 meti impijs superstitionibus ad veri dei fidē
 fuit conuersa. Alię requię principum aposto-
 lorū Petri & Pauli; ac reliquię diui Augu-
 stini in custodia crystalina auro munita cus-
 todiuntur. Sunt etiam duę statuę argenteę;
 quedam diui Alphonsi, dextra quidem bac-
 culum, sinistra vero vnum ex ossibus eius
 dem Alphonsi crystalino vase sustinens in-
 clusum; altera diui Eugenij, que paruulam
 thecam manibus tenet, sancti Dionisij alio-
 rumque diuorum reliquias habentem.
 Tres præterea argentei scyphi: in primo
 quidem sancti Nicolai reliquię habentur,
 alter vero lapillo Agatha in modum pomi-
 cinctus fragmentum crucis, cui alligatus
 diuus Andreas passus est, cum alijs reli-
 quijs custodit, tertius autem sancti Euge-
 nij reliquias seruat. Item septem crystalina
 vascula; quorum primum reuerendissimus

frater Franciscus Ximenez Toletan̄, elargi-
tus est, habetq; faculam sanctissimi vere cruz
cis ligni & segmen habitus beati Francisci,
cum nonnullis alijs reliquijs: secundū habet
segmentum cilicij beate Marine Aegyptiace
tertium costam sancti Sixti pape & marty-
ris: quartum aliam costam sancti Thoedori:
tria vero reliqua diuorū Stephani, Processi,
et Martiniani martyrum sacra ossa. Reliquie
alię sanctę Vrsule virginis ī custodia medio-
cri argentea seruātur. Sunt preterea reliquie
sancti Bartholomei apostoli in porphiritico
reliquiario. Item reliquie sanctorum Philip-
pi & Iacobi, necnon cercis beate Leocadie:
quam Philippus Hispaniarum p̄ssim⁹ rex
ex Flandria in hanc basilicam misit; q̄ quidē
asseruantur in curriculo argenteo quatuor
rotulas habenti. Duę tandem laminę argen-
teę, montis Caluarij, & diuorum, Stephani,
Georgij, Iuliani, Antonij, Fabiani, Cosmę,
Barbare, aliorumq; sanctorum affixas conti-
nēt reliquias. Bonam omnium reliquiārum
partem ecclesia nostra debet. D. Egidio de
Albornoz, p̄suli quondam suo, viro illus-
tribus natalib⁹ claro, toga pariter & armis
insigni.

insigni. Is enim ecclesiasticę immunitatis pro-
 pugator adeo egregie operam nauauit, vt
 dux ecclesię declaratus, innumera loca eidē
 restituerit: quę tyrannice a quibusdam tene-
 bantur: qua de causa occasionem habuit has
 sacrosanctas reliquias mittendi. Inter quas
 misit mucronem Neronis cęsarıs, quo diuo
 Paulo caput amputatum est: qui quidem in
 cœnobio ordinis diui Hieronymi, extra mu-
 ros huius vrbis sito, magna veneratione cus-
 toditur, cui is insculptus est titulus. *Mucro
 Neronis Cęsarıs, quo Paulus capite est obtrunca-
 tus.* D. Egidij archiepiscopi vita quoniam a
 Genesio Sepulueda, viro in vtraq; lingua
 æque doctissimo, luculenter scripta est, illuc
 studiosū lectōrē remitto. Hactenus de his,
 quę ad reliquias pertinent. Nec me præterit,
 p̄cipum clarissime, ante Toletanę vrbis ex-
 pugnationem in hac sacra basilica innume-
 ras reliquias obseruatas fuisse: eas tamen Vr-
 banus Toletan, archiepiscop⁹ in Asturicam
 (ne a sarracenis irriderētur) detulit, vt refert
 D. Rodericus lib. 4. cap. 3. Subtus reliquias
 rium latent triginta sex loculi, vbi ornamen-
 ta preciosiora custodiuntur; a quibus omnia

b⁹ recensēdis superfedere parerit; cū de ipsis
superius generatim verba fecerim. In crasitu-
dine parietis dicti adyti occidentalis tres risci
habentur: in quorum primo septem vulga-
res ex serico raso cā dīdo tiarię seruāt; ex qui-
bus vna antistiti deputata, funiculis de auri-
tis, quatuorq; eximijs magnitudine et precio
lapillis, ceteris ditior est: alia autem sex; qui-
bus huius alme ecclesię dignitates (cū archie-
přsul pontificali apparatu celebrat) siue ex
priuilegio, seu vetusta consuetudine ornant,
albę ac simplices auri & vnionum expertes
sunt; non inopia sed potius iuris obseruātia:
vt disponit cap. Vt apostolicę de priuilegijs
lib. 6. quod fere in nulla Hispaniarum eccle-
sia reperietur: maiestas enim huius tēpli hęc
& maiora meretur. Est & ingens manica cru-
cis argentea; natalis & passionis Christi figura
in ipsa effigiatis, circumdata. Tres in super-
torques aurei magnifici sumptus (colli orna-
menta & summi pectoris) multis vnionibus;
Margaritis, Hiacinthis, Smaragdīs, Saphi-
ris, alijsq; lapillis supra modum referti. Item
lamina orbicularis aurea, cui plurimi itidem
diuersi lapilli inseruntur, quorum medium

tener Topazius prægrandis, refulgēs, subinis
 deq; æstimandus. Habetur ibidem lignum,
 quod olim in domum Iudei Garbalis nomi-
 ne deportatum; foco escam (vt solet) futurū,
 cum nullo modo comburi possit; nullisq; fla-
 ribus aut folibus accēdi: tandem Iudeus &
 familia admirati, lignum protinus dissecan-
 dum curarunt, causam nouitatis in eius visce-
 ribus scrutaturi; nec defuit conatui successus:
 nam statim vt lignum dissectum est, imago
 saluatoris nri cruci affixi in ægide apparuit.
 Quod, siue ita natura obuenerit (vt plerūq;
 alias figuras lapidibus aut metallis alijs ve-
 materijs videmus innasce) siue potius ob dei
 consilium ita Iudeum seruare volentis: in vr-
 be nostra peruulgatum fuit; et adhuc domus
 illa prope huius vrbis macellum præcipuum
 sita, notissima est: & crucis cognomen in po-
 sterum retinuit. Hęc in primo riscio. Secun-
 dus seruat septem eximias tiaras, a quibus-
 dam ecclesie præsulibus relictas. Præter has
 vero alia habetur sumptuosa, a munificen-
 tiss. cardinale domino P. G. de Mendoca ecc-
 lesiæ donata. Adamantibus, ac Rubi-
 nis magni præcij, multisque vnionibus res-

fertissima: cuius precium maximum, ceterarum omnium aut superat, aut certe adequat valorem. Est ibidem effigies servatoris nostri ex auro purissimo confecta, aurea rotundę figurę lamina inclusa, multis preciosis margaritis irradias, ab eodem archiepiscopo. D. P. G. Mendocio donata. Item corona aurea olim sereniss. reginę. D. Elisabeth cognomine catholicę, tuę celsitudinis proavię, lapillis plurimis ornata; quę in assumptionis sacrosanctę virginis Marię festo capiti virginei simulachri solet imponi. Quatuor etiam calices aurei: quorum tres Sanctius de Rojas. P. G. Mendocius. Alphonsus de Fõseca, archiepiscopi Toletani ecclesię reliquerunt. Alium autem, qui quondam reginę. D. Catarina fuerat, ecclesia ipsa comparavit. In tertio risco custoditur vas satis magnum ex monocerotis cornu fundo aureo suffultũ, variatũque tribus aureis virgulis: quod (vt aiunt) cuiuscumque generis venenũ a se procul expellit: donatum est ab illustrissimo. D. Frãncisco Ximenez archiepiscopo Toletano: quod illi sereniss. rex Philippus, celsitudinis tuę auo domino dederat. Biblia itidem in tres tomos diuisa.

sa, varijs imaginibus & historijs absolutissime depicta: pro ea (vt fama est) ciuitas Guas dalfajaraa quodam rege mutuo ecclesie nostre offerebatur. Sunt Preterea intra parietem septentrianolem dicti adyti duo alij risci: in primo continetur admirandę crux magnitudinis argento & auro decora: quam rex Alphonsus Portugalię donauit (vt fertur). D. Alphonso Carrillo, archiepiscopo Toletan. tempore sue cõfõederationis, quę tãti est pãderis, vt a duobus tribusue ecclesie ministris in lectica baiuletur: in solennitatibus tantum corporis Christi, & assumptionis, natiuitatis q̃ beatę Marię. Et quanuis multę cruces precij non exigui in hoc sacro templo habeantur, de hac tamen propter eius potissimũ excellentiam miramq; ponderositatem meminisse placuit. In secundo autem riscio quidam baculi cũ reb⁹ alijs nõ exigui p̃cij adseruant. In ipso adyto ad dextram se offert recessus: vbi vasa aurea, & argentea, necnon alia plurima ornamenta ad diuinorum ministerium pertinentia custodiuntur, presertim arca lignea, argenteo extrinsecus munita, ac figuris Christi mortem indicantibus, gemmisq;

varijs ornata: in qua die coenę dominicę & parasceues sacrosanctũ eucharistię sacramentum tanq̃ in sepulchro recõditur. Huius monumenti operosum apparatus (quod iuxta Mozarabum sacellum hoc nostro tempore extrui consuevit) si in presentia recẽsere vellem: opus esset longiori oratione. Sat sit dicere testudines quasdam subitarias & in tempore structas, easq̃ operosissimas surgere: quę nec mausoleis, nec pyramidibus decantatis olim int̃ mũdi miracula (iudicio meo) cedũt: in his arca sacramenti collocatur hinc & inde innumeris cereis incensis & loci inumbrationem satis illustrantibus: quorum viginti. D. Fernandus Cerezuela archidiaconus Tolerauus legauit. Assistent ibi octo beneficiarij, binis horis, ex vniuerso beneficiariorum cętu, duo canonici, quatuor portionarij; et duo capellani, a prima hora, qua clauditur dominicum corpus, donec in aram precipuã honorifice defertur, diuinum sacramentum obseruantes sũmissa voce, alternis choris, psalterium incessanter concinentes. Hanc vero celebrem memoriam instituit, D. Fernandus a Fonseca, canonicus Tolerauus, ex huius urbis

stirpe nobili & antiqua oriundus. Ascenditur ad arcam noui testamēti per aliquot gradus, in quibus, quicquid opulentię & diuitiarum in erario sacro seruatur, repositum cernitur: adsunt etiam sanctorum reliquię, ille potissimum, quę maiorē antiquitatem et venerationem obtinent. Aequum est enim vt, vbi sūma reliquiarum est (nempe sacro sanctum domini nostri Iesu Christi corpus) quicquid vspiam diuorum habetur, fidei patoris vice fungatur. Aditus ad testudines aliquot ante vestibula continet, quorum interius clatrīs ligneis non admodum longis circumseptum est, quibus nimirum vulgus arceatur. Attoniti redduntur vniuersi spectatores, aciem oculorum loci splendore prestringente. Sed illuc, vnde abij, redeo. Habentur in dicto sacrario sacratissimę virginis Marię, & duodecim apostolorum ex argento puro celatę effigies. Alia item imago beatissimę Marię virginis argentea magne aestimationis. Est & arca grandis in ipso recessu cum quinque ordinibus capsularum, in quibus multa preciosa ornamenta & vasa argentea sunt.

recondita, cruces, calices, candelabra, lebetes
argentei, ad aquam benedictam populo as-
pergendam. Ultra hæc habentur alia plurima
vasa argentea (& ea non parua) suis capsulis
inclusa, supra magnum abacum reposita, ins-
ter quæ sunt duodecim adeo subtiliter elabo-
rata, vt materiam opus superet, quingentas
selibras pōderis argenti pustulati pendētia,
ab illustrissimo, D. meo Ioanne Martino Si-
liceo Toletano archiepiscopo ecclesiæ, cum
primum eam visitaret, (arrarum vice) die na-
tiuitatis dominicæ anno. 1546. simul cū alijs
eximjs ornāmētis donata, cuius muneris ma-
gnitudinem mirari iam desinat, quicumq; mu-
nificētissimum autoris animum cognouerit.
Quem ob præclaras eius virtutes & literarū
eminentiam Parisijs primitus liberalium ar-
tium præceptorem: in Salmaticēsi deinde aca-
demia liberalium itidem artium, ac summæ
philosophiæ diu optimum magistrū: clariss-
mi præterea principis nostri Philippi dignissi-
mum institutorem, auditoremq; pœnitentia-
rium cōspeximus: ac foelici tandem auspicio
in hac Toletani archiepiscopatus sede præsi-
dere cernimus. Ceterum quia si de morū eius

sanctimonia, ac doctrina; singularitq; in dicēdo ac disputando facundia, necnon illustrib; gestis, sigillatim in presentia agendum esset, & ab instituto longe traheremur, & vires nostre neutiq; suppetere; ad ea, que magis operi instant stylum conuertam. Est & crux argentea deaurata, quam illustrissimus cardinalis. P. G. M. quocuncq; etiam extra Castellę regna, peteret, primatię iure pre se ferri iubebat. Eadēq; Granata vrbe et ei9 arce (que vulgo Alhambra dicitur) Catholicis regib; Fernando & Elisabeth deditis, in excelsiori illi9 arcis turri prima omnium est posita. Vt constat ex clausula testamenti eiusdem illustrissimi prefulis: quod quidem propria subscriptione & sigillo obsignatum, in hospitali sanctę crucis (ipsius met etiam archiepiscopi iussu & impensis post eius obitum structo) adseruatur: eam vero clausulam, vt pote curioso lectori non iniucundam, hic inserendam decreui.

Otro si porque la nuestra cruz; que en señal de primado, nos emos traydo a te nos por las prouincias de Santiago, Seuilla, Granada Caragoça, Valentia, Tarragona, e Narbona, y por las diocesis delas yglesias (q se dizen exēptas

delos metropolitanos susodichos) adonde nos auemos estado: es la primera cruz que se puso sobre la mas alta torre del Alhambra dela cibdad de Granada; al tiempo que fue ganada, e quitada de poder de los moros, infieles enemigos de nuestra sancta fe catholica, adonde, y en la toma delas mas principales cibdades del dicho reyno de Granada nos fallamos, con la dicha cruz, en seruicio de dios nuestro señor, y del rey y reyna mis señores, con nuestra gente y estado. mādamos que la dicha nuestra cruz, cō su asta guarnida de plata; assi como la nos traemos, sea puesta en el sagrario dela dicha nuestra sancta yglesia, en memoria de tan gran victoria, y por decor y honor della, y de los perlados della: e alli queremos que este perpetuamente: e que no pueda ser sacada dende sino alas procesiones.

Et quoniam nihil est, quod magis hominibus debeat, q̄ vt supreme voluntatis post q̄ iam aliud velle non possunt, liber sit stylus in lege. i. de sacros. eccle. C. propterea dicta crux, vt pia tam illustis p̄sulis volūtas obseruetur, nisi in solēnibus pompis e sacratio minime educitur. Multa adhuc recenseri poterant, quibus aliarum ciuitatum templa nō vulgariter potuissent commendari, ea tas

men silentio traduntur aliorum, quibus ecclesia nostra excellit, fulgore obscurata. Verum huius amplissime ecclesie diuitie, quanquam multe videantur, paucae tamen & exiguae sunt, praeter vasis illis; quae Cyrus Persarum rex per Mithridatem templo Salomonis iussit restitui. Fuerunt enim quinque milia quadringenta vasa aurea & argentea, ea vero tulerat Nabucho Donosor ex Hierusalem, & posuerat in templo dei sui. Haec ex primo libro Aesdre ad prim. cap. finem. Sed ampliora dona dedit Salomon, cum dei templum consumauit. Struxit enim altare aureum, mensam vnam auream, decem argenteas phialas aureas centum, candelabra decem, forfices, thuribula, ac morteriola ex auro purissimo, ut habetur tertio regum capite septimo. Iosephus tamen libri octauo primi tomi capite tertio de eiusdem templi opibus scribens, multo his copiosiora refert, cuius verba non grauabimur subnectere, ut miranda illius sancti templi diuitiarum opumque multitudo magis lectoribus innotescat. Obtulit rex (inquit ille) multitudinem

mensarum, & vnam quidem valde precipuā auream: super quam ponebant panes dei, & huic proximas decem mille altero modo factas, super quas vasa iacebant. s. phiale & patere, aureæ quidem decem mille, argenteæ vero quadraginta mille. Fecitq; candelabra decem millia / secundum precepta Mosy; ex quibus vnum in templo recondidit, vt per diem luceret secundum legem: & mensam vnam super quam positi erant panes, ad partem templi respicientem ad aquilonem; e diuerso positam candelabri, quod in australi parte constituit. Aureum vero altare inter hæc medium erat. Hæc enim omnia domus habuit quadraginta cubitorum ante velum adyti, vbi erat arca recondita. Fecit itaq; rex vasa vini fusilia octoginta millia, & phialas aureas decem mille, argenteas vero duplici numero. Paternas vero aureas (ad offerendam in eis similam conspersam ad altare) octoginta mille, & argenteas duplici numero. Crateras autem, in quibus similam cum oleo fermentabant, aureas quidem quinquaginta mille, argenteas vero duplici numero. Mensuras autem (similes eis, quæ mosaicæ vocabantur & asserones)

aureas quidem viginti mille, argenteas dupliciter. Thuribula vero aurea, quibus offertur incensum, viginti mille: similiter & alia thuribula, in quibus portabantur ad maiori altari ignem ad minus altare, quod erat in templo, quinquaginta mille. Stolas autem sacerdotales pontificibus, cum his, quæ pendeabant ad pedes, & super humerales, & rationales, ex auro & gemmis mille. Corona vero, in qua deum Moyses scripserat, una fuit, & ad hanc usque diem permansit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas cum cingulis decem mille, & tubas secundum precepta Moysi ducetas mille. Item stolas leuitarum hymnos dicentium ex bysso ducetas mille: & instrumenta musica, & ad hymnos dicendos adiuvata (quæ vocantur nabla & cinnira) ex electro constituit, quadraginta mille. Hæc enim omnia ad honorem dei Salomon copiose & magnifice fabricatus est, in nullo parcus existens: sed circa ornamenta templi usus est precipua largitate: quæ etiam in thesauris dei recondidit. Hactenus Iosephus. Quæ licet incredibilia videantur: nobis tamen miraculo non sunt: qui nostra tempestate ex Indicis

regionibus, non ita pridem occidentem ver-
ſus industria noſtrorum patefactis, adhuc plu-
ra in Hiſpaniam deportari vidimus: vt inte-
rim taceam ea, quibus in Peru (ſic eam par-
tem vocāt) auſpicijs inuictiſſimi Ceſaris Ca-
rolis, potiti ſunt noſtri; omnem prorsus fidē
excedentia.

DE HIS QVE INTER SACRARIVM
& capellā (quæ dicitur) nouorū regū continentur.
Cap. xxvj.

IN exteriorē ſacrarij pariete contra chorū
altaris auguſtioris erecto nomina præte-
ritorum huius alme eccleſie archiepiſcopo-
rum extrinſecus in marmore ſunt incifa. In
hoc eodem pariete lata fenestra ferro reticula-
ta ſolet aperiri; cum feſtiuitas diui Andree
celebratur: vt eiꝰ imago; quæ intra ſacrarium
latet, conſpiciatur.

¶ Prope eſt auguſtum ſacellum, vbi recolit-
tur memoria tormentorum & cruciatuum,
quæ dominus noſter columnę alligatus per-
peſſus fuit. Supra quam columnam viſitur
facies Chriſti, quæ vulgo Veronica graphice

depicta, cuius deuotionem femina quædam nomine Teresa, cõiux viri cuiusdam Albari Lupi appellati, ita religiosissime colebat; vt nullus intermitteretur dies, quin audita missa; quæ sub auroram in sacello sancti Alphonsi quotidie cõcinitur, eam veneraretur atq; adoraret, coramq; ipsa deum maximum (cuius vultum Veronica exprimebat) precibus placaret. quod religiosum officium miraculo postea diuinâ benignitate declaratum est: ipsi namque mulieri egrotanti iamq; morituræ, extrema vnctione recepta, die Iouis, quinto Ianuarij anni seruatoris nostri, 1469, facies pulcherrima, quam Christi speciosissimam formam referre, omnes ad portenti spectationem concurrentes censebant, supra eius caput ad dextram apparuit, in linteo ad parietem pendenti. At cum expectantes propius / vt specularentur; accederent, euanescebat ab oculis, cum rursus secederent / statim sese ostendebat. Quod miraculum per notarios exceptum in capituli huius sacri templi quadam capsula seruatur. In quo etiam sacello veneramus natale diuini Bartholomei, atque ibidem decem misse

per hebdomadam a duobus capellanis celebrantur, alteri a Pascasio Garfia thesaurario, alteri a Vincētio Perez portionario redditu constituto

¶ Sequentis sacelli, quod beatę Leocadię sacratum est, iam vetus edificium instauravit Ioannes ruiz de Ribera iunior, protonotarius, collector apostolicus, & canonicus Toletanus: vt titulus in occidentali sacelli pariete in marmore incisus lati⁹ indicat his verbis. Hoc uenerabile sacellum fuit per reuerendissimum D. cardinalem, D. Ioannem Taueram archiepiscopum & per .R. D. P. decanum & capitulum huius almę ecclesie Toletanę dono concessum reuerendo patri, D. Ioanni Ruiz de Ribera sedis apostolicę protonotario, canonico Toletano, ac collectori apostolico, eiusq; successoribus: qui vasis argenteis, miroq; fornice; ac tabulato aurato; & alijs q; plurimis ornamentis; in hoc pulchro (quem cernitis) ornatu illud magnifice decorauit. Perenni etiã memoria missam vnã singulis diebus celebrari voluit: necnon aniuersarium solemne annis singulis decantari: Kalendam quoq; uatiuitatis Christi; ob cuius singularem deuotionem plenariam interessentibus indulgentiam perpetuo duraturam obtinuit;

in choro

in choro dictæ ecclesiæ instituit festiue agi; ac ea omnia ex proprijs redditibus dotauit. Obijt anno salutis, 1539 10. KP. Aprilis. Præter ea vero, quæ in epitaphio habentur, aliud æniuersarium a clericulis chori. 5. idus Februarij dictus. D. Ioannes Ruyz de Ribera concinendū instituit; necnon duas missas solennes cum suis sacris vespertinis, alteram die post beatæ Leocadię festum, alteram post festum itidem sancti Sebastiani assignata mercede celebrari iussit: atq; ab eisdem clericulis decantari. Ea autē missa, quam singulis diebus peragi uoluit, a duob; capellanis hebdomadatim eiusdem institutione celebratur. Huius viri corpus in antro ipsius sacelli honorifice sepultū est; ubi & Ioānes Ruiz de Ribera senior eiusdem auunculus reconditus iacet.

DE SACELLO QVOD REGVM NO
uorum appellatur

Cap. xxvij.

Contiguum est regium sacellum opere & prouentu opulentissimum: cui forsan in orbe terrarum par nō reperietur, ministro rumq; cultu magnificum. Quod reuerēdiſſi

K

mus Alphonſus de Fonſeca archiepiſcopus
Toletanus bo. me. transferendis ex antiqua
capella regijs corporibus ſummo ſtudio edi-
ficandum curauit. At ſi vnq̄ mihi ſcripturo
facundia exoptanda eſſet, nūc maxime; cum
tuorum progenitorum munificentiam exi-
miam opusque ſplendidum commemorare
velim. Sunt igitur in illius primo veſtibili
iſgreſſu duo ſcutiferi lapidei; clauas regaliaq̄
inſignia geſtātes aurata. Ianua prima ferrea
eſt clatrata: inter quam & ſecundam alteram
ligneam, atrium apparet arte eleganti conca-
meratum; cuius teſtudo in ſummitate habet
coronam concauam ſpecularibus fenestellis
vndiq̄ circumſeptam. Introeuntibus ſacellū
eregiōne viſitur ſeptentrionē verſus ara ſan-
cti Iacobi a regina, D. Catharina erecta. In
pariete vero occidentali arma quedā ſuſpen-
ſa cernūtur, qb⁹ ſignifer Luſitan⁹, in pugna
inter Hiſpanos Iberos, Luſitanosq̄ ad Tau-
rum comiſſa, ſpoliatus fuit a noſtris. Alia au-
tem tria patent altaria ad orientem ſita; quo-
rum principale & medium dicatum eſt deſcē-
ſioni de ipere virginis, ornatumq̄ plurimis di-
uorum effictis vultibus ac ſignis deauratis;

dextrum etiam descēſioni ſiniſtrū vero eiufdem virginis matris aſſumptioni ſacrum, Regum monumenta & effigies ex alabaſtro nitidiſſimo extant in parietibus: quorum cadauera trāſſata huc fuere ex antiquis monumentis. 13. calendas Iunij anno. D. 1534. permiſſu et iuſſione inuictiſſimi ceſaris noſtri vt ſupra dictum eſt. Primum. D. Enrici ſecundi monumentum in meridionali pariete viſitur: ſupra quod hec legitur literarum ſeries. *Aquí yaze el muy auenturado y noble cauallero rey dō Enrique de dulce memoria, hijo del muy noble rey don Alfonſo que vencio la de Benamarin: y acabo muy glorioſamēte a treynta dias de Mayo; año del naſcimiento de nueſtro ſaluador Ieſu Chriſto de. 1379. años. Mox ſequitur in eodē pariete ſepulchrum reginę Ioānę cum hoc epitaphio. *Aquí yaze la muy catholica y deuota reyna doña Iuana, madre de los pobres; muger del noble rey don Enrique, hija de don Iuan, hijo del infante dō Manuel; la qual en vida ni en muerte no dexo el habito de ſancta Clara: e fino a veynte y ſiete dias de Mayo año del naſcimiento de nueſtro ſaluador Ieſu Chriſto. de. 1381. años. Ioannis præterea primi dicti domini Enrici filij monument**

tum in pariete septentrionali proximum est
altari maiori: supra quod huiusmodi habet
epitaphium. Aquí yaze el muy noble, y muy ca
tholico y virtuoso rey don Iuan, hijo del buen rey
don Enrique de sancta memoria, y dela reyna do
ña Iuana, hija del muy noble don Iuan, hijo del in
fante don Manuel: y fino a. 9. dias del mes de Oto
bre. Año del nascimiento de nuestro saluador Iesu
Christo de. 1390. años. In meridionali aut parie
te apparet. D. Leonore vxoris dicti. D. Ioan
nis sepulchrū; cui iscriptus est titulus. Aquí ya
ze la muy esclarecida y catholica reyna doña Leo
nor, muger del muy nobler rey don Ioan, hija del
muy alto rey do Pedro de Aragón, madre del muy
justiciero rey don Enrique y del infante don Fern
nando: fallecio a. 13 dias de Septiembre, año del
nascimiento de nuestro saluador Iesu Christo de
1382. años. Deinde sequitur Enrici tertij mo
numentum in septentrionali pariete structū
huiusmodi habens epitaphium. Aquí yaze el
muy temido e iusticiero rey don Enrique de dulce
memoria que dios de sancto para yso, hijo del ca
tholico rey don Iuā, nieto del noble couallero rey
don Enrique, en. 16. años que reyno fue Castilla te
mida y honrada, nascio en Burgos dia de sant Frā

cisco murio dia de nauidad en Toledo, yendo ala guerra delos moros cō nobles del reyuo, fino año del señor de. 1407. años. In hoc etiam pariete visitur reginę Catharinę dicti Enrici cōiugis sepulchrum, cuius titulus sic habet. Aquí y a zela muy catholica y esclarecida reyna doña Cathalina de Castilla y Leon, muger del muy temido rey don Enrique, madre del muy poderoso rey don Iuan tutora y regidora de sus reynos: hija del muy noble principe don Iuã primogenito del reyno de Inglaterra, duque de Guyana, y Alencastre, y dela infanta doña Costanca, primogenita y heredera delos reynos de Castilla, duquesa de Alencastre, nieta delos iusticieros reyes el rey Aduarte de Inglaterra; y del rey don Pedro de Castilla: por lo qual es paz y concordia puesta para siempre. Esta señora fino en Valladolid a dos dias de Iuznio. de. 1418. años. Ad angulum dextrum est statua marmorea regis Ioannis secundi: qui adauxit redditum facellanis. Eius corpus sepultum est in monasterio Miraflores apud Burgos habetq; sub statua hoc epitaphium. Este vulto es del muy virtuoso señor rey don Iuan de esclarecida memoria, que hizo y doto el monasterio de Miraflores de Burgos, y esta en el sepulta

do e su señoría doto por priuilegios esta capilla de la renta que tiene: y por esso su seruidor y capellā el bachiller Arias Diaz de Ribadenebra capellan mayor de aqui le hizo aqui poner, porque los capellanes dela dicha capilla ayan memoria de rogar poreal anima del dicho rey en todos sus sacrificios y orationes. Hæc epitaphia Hispana lingua referre non absre visum fuit, ne antiquitas negligeretur: indeq; lectores considerent quantum prisca illa tempora differant a nostris in cognominibus & titulis prestandis. In quolibet autem horum sepulchrorum statua tumulati est super imposita, e marmore niue candidiore, mira lapicidarū arte incisa, Regū monumētis sacellanorū sedilia subsūt; qui a populo diuiduntur paruis cancellis ferreis. Hic viginti quinq; sacellani maiori capellano parētes a regibus cōstituti sunt. Quibus pariter quotidie cura incumbit duas missas decātandi primam beate Marię, alteram pro defunctis: exceptis solennibus dieb9; qui in hac alma ecclesia vulgo de gratia dicūtur: quippe quib9 gratia hac potiri capellanis cōcessum fuerit. s. nullā ex obligatione missam peculiarē celebrare. Gratia hecynde processe

rit, licet plurimi religiosi viri quæsierint, & precipue reuerendissimus, D. Alphonfus de Fonseca præsul Toletanus flagranti animo id vestigauerit (vt pote cui ex pastoris officio iussa testatorum impleri facere incumberebat) nil tamen certi reperire potuerunt. Salua tamen meliori sententia videtur originem duxisse ex cap. Et hoc attendendum, de consec. dist. i. vbi sic habetur, Et hoc attendendum, vt missæ peculiare, quæ per dies solènes a sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant; vt propter eas populus a publicis missarum solennibus, quæ hora tertia canonicè fiunt, abstrahatur; sed sacerdotes, qui in circuitu vrbis aut in eadē vrbe sunt, & populus in vnū admissarū publicā celebrationē cōueniāt. nā & si argumento quodā posset aliquis impugnare, nō ob illū textū missas peculiare illis diebus licere relinquere, eo q̄ facellani possent in secreto ante horā tertiā canonicā aut post peractum missæ solennis sacrificiū celebrare: neutrum tamen fieri permittitur, alterum quia oēs templi capellæ sunt patentes, alterū eo q̄ his diebus prope meridiem sæpe diuina in hoc templo peraguntur: cum sane difficile foret,

officijs diuinis facellanos conuenire: ideo ar-
bitror gratiam omnibus factam fuisse. Dies
vero solennes: quæ in hoc sacro tēplo de gra-
tia appellantur, sunt pascha, natalis & ascen-
sio domini, natalis sancti Ioannis Baptistæ,
atq; alij huiusmodi, vt in cap. Si quis etiam,
de conf. dist. 1. Quæ si vera sunt, male agūt sa-
cellani, qui gratia fungentes, neq; in supplica-
tionibus, quæ per hos dies solennes habētur;
neq; in choro diuinis officijs intersunt. Singu-
li autem facellani huius facelli in qualibet ter-
tia anni parte sexaginta quatuor missas tenē-
tur celebrare. Preclara vero regina. D. Cas-
tharina Enrici tertij vxor octo alios sub pre-
cipuo instituit facellanos: qui etiam obnoxij
sunt singuli singulis anni tertijs quinquagin-
ta sex missas celebrare; citra cōmunem, quæ
per aliquem ex facellanis vicissim quotidie
alijs psallētibus, ad primum cymbali sonum
(quod de prima dicitur) hoc ordine decanta-
tur; Dominica de trinitate, feria secunda de
spiritu sancto, feria. 3. de sancto Dñico, feria
4. de diuo Ioanne, feria. 5. de sancto sacramē-
to, feria. 6. de cruce, die sabbati de beata Ma-
ria, Incumbit preterea eisdem nocturnum de

fectorum psallere, sine laudibus, ad primam
vespertinarum precum pulsationem, præter
decem & octo anniuersaria, quæ quotannis
pro animabus dicte regine & coniugis cele-
brantur. Sunt & alij duo capellani Enrici ter-
tij nuncupati, quorum quilibet ceterum nona-
ginta duas missas tenetur vnoquoq; anno ce-
lebrare; quibus stipendium prædictus capel-
lanus maior persoluit ex ordinatione & mā-
dato illustris, D. Ioannis secundi eiusdē En-
rici filij. Omnes vero triginta quinque sacellas
ni habent sacrarium commune; vbi asseruan-
tur ornamenta; interque omnia potissimum
est crux quedam aurea, magno quidem pre-
cio æstimanda, varijs gemmis inserta; quam
regina Catharina Christiani cultus studiosissi-
ma lubenter donauit. Adstant quoque diuinis
officijs duo clauigeri regalia scepra tenentes;
totidemque editui; alter quidem dicitur regū,
alter vero regine, cum tribus sacrificulis.
Hanc insuper pulchram capellam pulchrior-
em vitree fenestree pellucentes reddunt. Ei-
us lapidee testudines tote fere cum sepulchris
& parietibus lineis distincte sunt aureis.

DE SACELLO BEATI IACOBI

Cap. xxviii.

Quod sequitur diui Iacobi magnifici templi instar habet edificium; solū ex toto basilicę ambitu tribus aditibus peruiū. Quod olim arte & structura elegantī conde re cœpit, dum fata manebant, D. Aluarus de Luna magister militię Spathę & Castellę comestabilis; fecitq; sibi monumentum eneam & eidē propriam eiusdem materię statuā affixit. Quę iussu infantis, D. Enrici, filij tertij Ferdinandi Aragonū regis, qui comestabile maximo prosequabatur odio, diruta sunt: Hispani enim filios regū post primogenitū infantes appellāt. Ex monumēto autē & statua sacrum baptisteriū huius sacrosanctę ecclēsię fuit conflatū; seu duę bombardę, vt habetur in chronicis Hispaniarū, quas citat cōmentator metrorū Ioannis de Mena linguę nre vernaculę insignis poetę, in metro. 264. & 265. de eo enī ab eodē poeta in eo loco mētio fit. Nonnulli tamen & forsan rectius prædictū baptisterium, ac etiam pulpitū, e quo contiones ad populum fiūt, esse conflata asse-

uerant. At dictus Aluarus de Luna infausta
acerbaq; morte preceptus facellum hoc im-
perfectum sine prouentu reliquit. Postea, D.
Ioanna Pimentel illius vxor redditum cōsti-
tuit tribus facellanis, qui singuli quolibet mē-
se vndecim missas pro eius & mariti anima-
bus celebrarent, Eorum corpora latēt in huius
facelli antro, vna cum cadaueribus paren-
tis Aluari de Luna & Petri de Luna patru-
toletani archiepiscopi; necnon Ioannis Ceres-
zuela fratris vterini eiusdem Aluari de Lu-
na archiepiscopi etiā Toletani; in cuius antisti-
tis tumulo hoc distichō inscriptū est ex Boe-
tio lib. de consolatione desumptū, quod qui-
dem magis comestabili congruere videtur.

*Quid me felicem totiens iactastis amici:
Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.*

Non tñ absre distichon est monumēto super
additū: prima enī ruina comestabilis Aluari
de Luna ei⁹ fratris e regia curia in exiliū eie-
cti paucis diebus ante archiepiscopi obitū ac-
ciderat. Monumēta autē eorū marmorea, ex-
trenueq; excisa: duo comestabilis et. D. Ioā-
ne Pimētel coniugum in medio facelli pau-
mento, reliqua vero intra concaua parietum

apparent. D. etiam Eluire de Fuenfalida in
stitutione in eodem sacello quinquies vna
quaq; septimana diuinum peragitur sacrifi-
cium ab vno ex portionarijs non aliene capel-
le astricto: cui pariter et alijs; quos p̄diximus
vnicus ædituus exhibet ministerium.

DE SACELLO SANCTI ALPHONSI

Cap. xxix.

HVic connexum est Diui Alphonsi sa-
cellum: vbi sub aurore exortum missa
ea de re celebris in honorē sanctissime virgi-
nis dedicata peragit: quæ vulgo a sacelli no-
mine diui Alphonsi appellatur: a D. Roderi-
co Toletano archiepiscopo, qui historiam
Hispanicam cōscripsit instituta. Iacet in hoc
sacello corpus D. Egidij de Albornoz cardi-
nalis; Toletani archiepiscopi, ducisq; genera-
lis ecclesie Romanę; qui patrimonio beati Pe-
tri vrbes multas & municipia (vt diximus)
restituit. Cuius cadauer ex Assisio humeris
piorum hominū concessa indulgentia in nas-
tali sancti Bartholomei huc euectum: in mes-
dia sacelli parte marmoreo monumento sitū

est. Eodē vero die singulis annis per, D. de
 canum & capitulum anniuersariū in memo-
 riam tantī p̄sulis agitur: cui ob eius incl̄yta
 facinora ecclesia nostra hoc p̄stat beneficiū
 Die enim solenni nullū anniuersarium in hoc
 sacro tēplo celebrari consueuit. Corpus p̄-
 terea. D. Ioannis a Contreras p̄sulis itidē
 Toletani in concauo parietis septentrionalis
 eiusdem sacelli conditur; obiit autem, 16. die
 Septemhris anno a Christo nato. 1434. Est
 & aliud sepulchrum admodum celebre in pa-
 riete meridionali, vbi iacet cadauer. D. Al-
 phonsi de Albornoz, episcopi Abulensis, ne-
 potis. D. Egidiij de Albornoz. Cuius episco-
 pi impensis duo sacellani singulatim centum
 quinquaginta sex missas quot annis celebra-
 re tenētur. Alius itidem tumulus in pariete
 eodem meridionali cernitur; vbi iacet. D. Inñ-
 gusa Carrillo atq; Mendoc̄a. Sardinie insu-
 le prorex. D. Egidiij de Albornoz nepos; fra-
 ter dicti episcopi Abulensis. Cuius statua ar-
 mata tumulo super imposita est: obiit enim
 in castris Granatensibus anno. D. 1491. Alia
 etiā capellania est in hoc sacello ab Aluaro de
 Iaraua scolastico cōchēsi & a Petro ramirez

Scholaſtico Toletano dicti cardinalis familia
ribus cum officio triū miſſarum in qualibet
hebdomada inſtituta; quorū cadauera in eo
dē ſacello ſepulta ſunt. In quo duo editui alī
primę lucis miſſę, alter cęteris oīb⁹ deſeruiūt.

DE SACELLO SANCTISSIMAE TRI
nitatis. Cap. xxx.

Sanctiſſimę trinitatis ſacellum huic pro
ximum iam ruinoſum, viuens refecit ad
modum reuerendus Guterrius diaz canoniz
cus Toletanus; ſub ſtatua ppria ī pariete ibi
dem tumulatus. Vbi quotidie miſſa peragi
tur aduobus ſacellanis hebdomadati celebrā
tibus, per eundem Guterrium Diaz affigna
to redditu inſtituta. Qui prudentia & pieta
te inſignis in ſuo teſtamento ānuum cenſum
reliquit, ad emendum frumenta quotannis
per duos ex canonicis, egenis verecundis di
ſtribuenda; addidit tamen, nequis ad id depu
tatus plures octo, aut pauciores quatuor ter
ſeras frumentarias (quas hanegas vulgo di
cunt) pauperibus hiſce tribueret: vt ex titulo
in pariete meridionali inſcripto conſtat; idq;
literis apoſtolicis roborauit.

CDE CAPELLA SANCTI NICOLAI

Cap. xxxj.

Prope est paruula quedam ianua, supra
 cuius limen structa eminent ædicula die
 uo Nicolao exacte sanctitatis & fidei sacra,
 vbi legitur epitaphium Nuñij Didaci archidiaconi
 Talauereñ, in marmore parieti inserto
 literis versicoloribus incisum huiusmodi.
*Hac tumba tectus Nuñij Didaci iacet rectus.
 Dogmate prouectus, virtutū culmine vectus.
 Nomine fabilis, est qz amabilis, opere charus.
 Genere, munere, fœdere, funere, indole clarus.
 Archidiaconus nobilis Talaueræ vocatus.
 Qui pius populis migravit ad alta beatus.
 Nobiles sapere habiles opere hicqz dilexit,
 quos prædicatores orbis deus sine direxit.
 Obijt Augusto mense dies ante triginta,
 Mille trecentis annis cæto quadraginta.
 In hoc sacello duo sunt sacellani, quorū quis
 libet quinq; missas in septimana celebrare te
 netur, alter pro cardinalis domini Gundis
 salui, alter vero pro archidiaconi Mantua
 ni animabus. Dicta autem paruula ianua
 aditus est pueris ad scholam, vbi sub mas*

gistro musicæ dant operam: ad aliasque plu-
res cellas ecclesię ministerio destinatas. Nam
iuxta scholę ianuam schalę assurgunt, quib9
ascendimus ad locū, in quo cęra duntaxat in
hac alma ecclesia distribuenda conficitur, &
præparatur in aprico quodam magno, quod
fenestris latericij orientē solem spectātibus
extrinsecus pulchrum apparet. Intra scholā
puerorum latet cubiculum, vbi hebdomati-
ci clericuli noctu ad matutinas horas surre-
cturi dormiūt. Inferius iuxta aditum se offert
rationalij huius sacri templi cellula; qui reddi-
tus & chirographa ad fabricam pertinentia
fabricęq; impensas fideliter scribit. Non lon-
go abhinc tractu quibusdam scalis descendi-
mus ad impluuium, vbi lapicide ecclesię ar-
tem suam exercent. Estq; ibi posticum viam
publicam versus ad lapidariorum egressus in-
gressusq; copiam.

EDE CAPITVLO SEV CONCLAVI
vbi archipræsul & canonici ad ecclesię guberna-
tionem congregantur. Cap. xxxij.

Conclauē seu (vt nostri volunt) capitulū
 deinde sequitur: vbi illustrissimus archi-
 presul decanus & canonici ad ecclesiæ guber-
 nationem et ministeriū suo ordine confident.
 In quo iam nō vt in reliquis edificiū partibus
 artificum manus laudemus: sed prouidē ad-
 ministratiōnis commoda admiremur. At si
 quis velit exteriora (quę patent) contempla-
 ri: inueniet imprimis vestibulum, vbi quon-
 dam fuit beate Elisabet de Vngaria sacellū:
 quod forsan nobilis quidam vir nomine Ci-
 prianus cum cōiuge proprijs ædificauit sum-
 ptibus: de quo titulus ad sacelli fornicem in
 hunc modum scriptus quodam modo testifi-
 catur. Cebrian e su nuger fecieron estas bobadas.
 Quę verba quem admodum se illic habent,
 referre volui, vt in eis maiorum simplicitatē
 consideremus. Cum enim Ciprianus hic di-
 ctum sacellum erexerit: seu verius hanc tem-
 pli partem suis ipse expēsis concamerauerit,
 cognomen inscribere in titulo noluit, nomi-
 ne tantum baptismali contentus. Huius vide-
 tur esse sarcophagū marmoreum; quod iuxta
 valuas capituli parieti meridionali adherens
 porphiriticis columellis innititur. Inter hoc

monumentum ac primum conclauis ostium
apparet cellula: vbi quidā facellanus crebro
adlittit: vinum & hostias omnibus ferme in
hoc sacro templo celebrantibus expensis do
minorum decani & capituli impartiens. Pro
pe conclauis primum ostium, residet sceptri
fer(qui & perticarius) recipiēs venientes ad
negocia, et nunciat Dominis decano & cano
nicis vt de illorum mādato, cum expedierit,
eos intromittat: aut vocet quoscunq; iuss⁹ fue
rit, Sceptriferi vicē (eo absente) alter pro ec
clesiē ministerio agit: ac citationibus alijsq;
negotijs tribunalis archiepiscopi inseruit. In
limine superno exterioris ianue visitur effi
gies beate Marię virginis redemptorem no
strum in suo gremio fouentis. Continuo se
offert atrium pulchrū speculari fenestra mez
ridionali illustratum: eius vero parietes intri
secus varijs fruticum figuris virent. Deinde
sequitur senatus alia etiam fenestra meridio
nali illustratus: eiusq; parietes vndiq; sancto
rum imaginibus & historijs mirifice depictis
vestiti apparent admodum speciosi. Laquea
ria senatus atq; atrij per pulchro artificis ope
re elaborata auro splendescunt. In huius se

naculi frōte contra valuas locum tenet subli-
 miorem archiepiscopi sedes; quam hinc inde
 circumstat canonicorum geminus ordo sedi-
 lium. Supra quæ imagines præteritorum ar-
 chipræsulū perq̄ graphice sunt depictæ: adeo
 vt spirare protinus credat is, qui non prius
 pictas cognouerit. Horum sancti ab alijs au-
 reo diademate mitra archiepiscopali incluso
 distinguuntur.

CDE NOMINIBVS ARCHIEPISCO-
 porum huius sacri tēpli ad nostra vsqz tēpora.

Cap. xxxiiij.

NE tuam celsitudinem lateāt nomina ar-
 chipræsulum nostrę ecclesię ad vsqz no-
 stra tempora præteritorum, dignum duxi, ea-
 dem serie, qua in capitulo sunt posita recense-
 re. A diuo igit̄ Eugenio martyre, qui prim⁹
 huius almæ ecclesiæ fuit antistes exordia a-
 mur; ac de ceteris deinceps prout ordine suo
 post ipsum sunt secuti. Pelagius Patrunius,
 Turibius, Quintius prim⁹, Vincentius. Pas-
 uatus, Natalius, Audentius, Asturias, Isia-
 tius, Maiorinus, Castinus, Campeius,

Sintatio, Praumatius, Petrus primus, Ceisius,
 uis, Monranus, Iulianus primus, Bachadus,
 Petrus secundus, Eufemius, Excipius, Adel-
 phius, Aurafius, Sanctus Heladius, Iustus,
 Eugenius secundus, Eugenius tertius, Et quā-
 uis dies natalitius huius Eugenij a nostra ec-
 clesia non celebretur, propterea forsan, q̄ ca-
 talogo sanctorum adscriptus non fuerit, Di-
 dacus tamen de Valera historicus in. 3. parte
 chronicorum cap. 3. Ioānes Iason in uitis san-
 ctorum, cum de sanctimonia, moribus & vi-
 ta diui Alphonfi tractaret, crebro Eugenium
 tertium sanctum appellant: et comunis sermo
 inter Toletanos ciues habet: Eugenium agna-
 tum diui Alphonfi candidissimæ virginis sa-
 cellani fuisse sanctum: quem; cum sanctissime
 vixerit, diuina fruitione letari non ambigen-
 dum est. ¶ Sanctus Ildefonsus obiit anno
 664. Quintius siue Quiriacus aut Cyriacus;
 Sanctus Iulianus obiit anno, 680. Fœlix, Si-
 fibertus alias Sicarius / Guterrius / Sindere-
 dus primus, Sugifredus, Concordius Exila-
 nius, Eupandius, Hinistrentius, Sindere-
 dus secundus, Opas Hispalensis fuit hoc tempo-
 re: cuius prodicione & astutia, vt in nostris

historijs habetur, vtracq; Hispania in barbarorum ditionem venit. Bernardus qui fuit primus archiepiscopus huius ecclesie postq; Toleum restituta fuit christiano cultui; Raimundus antea Oxomensis episcopus, Ioanes primus, Celebrunus, Gundifalvus primus, Petrus de Cardona, Martinus, Rodericus, Ioannes secundus, Guterrius primus, Petrus filius regis Castellæ, Pascasius, Sanctius filius regis Aragonum, claruit tempore Alphonsi regis cognomine sapiētis, qui composuit septē partitū opus (quod Hispanice dicitur siete partidas) Hic p̄sul inclytus in humanis agens fidei zelo cōtra Sarracenos inconfinis Bethicę tribunus maior militum regis Alphōsi fuit. Qui dum incautus in hostes irrumpens, milites suos antecederet captus obtruncatusq; fuit. Nam cum singuli duces vellent captiuū p̄sulem in triumphū habere, ne inter ipsos dissensio oboriretur, quidam ex eis caput antistiti ense falcato amputauit. Postmodum vero huius primatis corpus delatum fuit Toleum: sepultumq; prope regum veterum monumenta, quæ (vt diximus) in proprio sacello erāt illic, vbi nūc altare basilicę p̄cipuū est.

supra cuius tumulū hęc erāt inscripta carmina,
na, iure regib⁹ p̄ncipib⁹q; memorię mādāda.
Sanctius Hesperiae primus ego regia proles
Aragonum; iuuenis sensu feror hostis in hostes.
Turbidus, incautus, mihi credo cedere cuncta.
Nec minimum fallor; quia credens vincere uincor.
Sic quasi solus ego pereor; dat dogma futuris
Mors mea, ne dominus praece dere Marte sit ausus.
Cōtinuo successit Gūdifaluus secūdu, cardi
nalis. Ximenez, Gūdifaluus tertiu, Guterriu
secundus. Egidius de Albornoz cardinalis,
prius archidiaconus Calatrauensis, Blasius,
Vascus a Toletō, Gometius Manrricus. Pe
trus Tenorius tertius. Petrus de luna quārtus,
Sanctius de Rojas secūdu, Ioānes de Cōtre
ras tertius; Ioānes de Cerezuela quartus. Gu
terrius a Toletō tertius, Alfonso secūdu cog
nomēto Carrillo. Petr⁹ de Mēdoça quītu,
cardinalis sancte crucis in Hierusalē, patriar
ca Alexādrinus. &c. Fr̄ Frāciscus Ximenez
a Cisneros cardinalis sc̄te Balbine, Hispaniē
gubernator; Aphricęq; debellator; obiit octa
uo Nouembris āno. D. 1517. Guillermus de
Croy primus, Cardinalis, ep̄s Cameracēsis,
natione Flādrus, obiit in Germania nō visa

Hispania, II, Ianuarij āni. 1521. Alphonsus de
 Fōseca tertius, vir pius et clemēs, obiit quar
 to Februarij āni. 1534. Ioānes Tauera quint⁹
 cardinalis tituli sancti Ioānis ante portā lati
 nā, vir prudētia & tēperātia eximi⁹, obiit Ka
 lendis Augusti āni. 1545. Cui reuerēdissimus
 D. Ioānes Martin⁹ Siliceus, tuq̄ celsitudinis
 magister; cōfessor; et maior sacellanus, p̄ quā
 digne successit; qui in hac archiepiscopali gu
 bernatione (nisi interim te autore ad summū
 pontificatus fastigiū peruenerit) Nestoreos
 foeliciter uiuat annos.

C D E CONCIONIBVS QVAE IN
 hoc sacro sancto tēplo habentur. Cap. xxxiiij.

Sed priusq̄ ab hoc loco discedam⁹; admo
 nere lectores volumus, stas quibusdam
 diebus quotānis in hoc amplissimo capitulo
 cōciones publicas latine haberi; quib⁹ priua
 tim beneficiarij & postremo vniuersa turba
 ad honestatē & virtutē admonent. Prima cō
 cio. 16. Cal. nouēbris habetur (q̄ dies sacer di
 uo Luce est) a grāmaticę artis p̄fessore; ad bo
 nas artes capessendas vniuersi auditores inci

rantur : quoniam ab eo die publico studios
forum consensu studijs & literarijs vigilijs
acrius incumbitur , ac proinde oratio in lau-
dem scientiarũ dicitur , consensu suggesto : si
forſan preſul adesse contigerit , sin minus in
secundo gradu archiepiscopalis sedis , pulvis
no purpureo desuper strato . Secunda postri
die festi omnium sanctorum , defunctorũ me-
moriam tribuitur , quã decanus aut ab illo su-
brogat9 , quemadmodum & reliquas : de qui-
bus dicemus , habiturus est . Tertia diẽ cinerũ
sibi vendicat , vbi de rerũ humanarum contẽ-
ptu agitur : habetur hæc statim vt preces ora-
rię , (quæ primę in choro dicuntur) finite sunt .
Suscipiunt hanc alia , quæ ad diei religionẽ
pertinent , & demum altera hispana concio ,
quam vniuersus popul9 congregatus audit
in loco vbi demore fieri cõsuevit . Hoc ideo di-
xerim : vt ecclesię nostrę pietas innotescat , quę
ferme sub eodem tempore duabus concioni-
bus , alteræ latinę alterę hispanę operam dat .
In hebdomada sancta duæ itidem , die Iouis ,
& die sabbati recitantur quarum altera vlti-
mam domini nostri cenam , qua augustissimũ
illud sacramentum institutũ est altera sepul-

turam dominicam cōmendat. FERIA SECUNDA
 post resurrectionem letitia de Christo uiuen-
 te concepta, & spes futuri seculi concionato-
 ri declamanda est. Claudat numerum de ipere
 & intemerate virginis assumptio, nam postri-
 die eius diei de ea re concio habenda est. Cō-
 uenitur ab omnib⁹ beneficiarijs ad eas audiē-
 das, neq; abesse sine multa licet. Et quoniā
 concionum, que latino sermone habētur; mē-
 tionem fecimus, nō abs re erit & de hispanis
 non nihil recensere; ad quas adeo frequēti &
 assidua turba conuenitur, vt facile quisque
 coniecturam inde faciat huius vrbis deuotio-
 nis & pietatis. Que p̄finitę & state habentur,
 omnes numero quinquaginta nouę sunt:
 ex quibus triginta septem loco publico & ce-
 leberrimo, ad eos vsus nimirum structo, reci-
 tantur: is est eminens illud & porphiriticum
 suggestum, quod a parte sinistra maioris sa-
 celli collocatum esse diximus. At quę super-
 sunt viginti duo summo mane ad primū cym-
 bali sonum priuatis sacellis, aut locis alijs sa-
 cratis dicuntur, quales permulti in columnis
 templi sunt: nam cum olim pilis eisdem alta-
 ria adhererent, maioribus nostris templi spa-

ciū prudenter dilatantibus, monumēta solū remansere diuorū memoriā tātūmodo obseruātia; vt cap. de oratoris patebit. Rursus ex illis triginta septē. quę magis publicę & grauiores sunt nec quibusuis temere commisse, viginti sex monachorū cœnobia; quorū magna copia in vrbe nostra est, more maiori iā olim sibi vendicāt. Series vero (prout annus voluitur a dominicis aduētus inchoantibus) talis quędam p̄scripta est: prima aduentus dominica cœnobio diui Petri Martyris; qđ p̄dicatorū est, cōcedit; secundā deinde diui Frāncisci asseclę obtinēt; tertiā monachi diui Augustini; q̄rtā Carmelite; quo ferme ordine vsq; ad virginis sanctissimę natiuitatem, q̄ sexto idus Septēbris recolitur, a viris eorūde cœnobiorū doctis pariter & religiosis ad dei laudē tādē eloquiā sacra absoluuntur. Vnde cum alia festis aliquot de more diebus a viris theologis, quorū vita & doctrina speciata sit recitātur. His poteris & aliā numerare conditionē, quā vniuersū capitulū singulis hebdomadibus quadragesimę tēpore commendat, quę certo quodā (prout ipsis videtur) die publico illo suggesto pronunciat. p̄ter has

adhuc singulis quadragésimę hebdomadis,
 ferijs, secūda, quarta, & sexta, in claustro, ma-
 tutino tēpore, ad tertiū cymbali ictum, a di-
 uorū Dominici, Francisci, & Augustini affe-
 clis (iuxta præscriptū superius ordinē) concio-
 nes non minori frequentia habentur, vt vrbs
 nra populosissima est, qnā quæ postea p ro-
 stris pronunciantur; hoc est loco illo amplissi-
 mo et grauissimo, vbi suggestum porphyriti-
 cum cernitur. Dominicis vero eiusdē quadra-
 gesimę diebus statim post meridiem spatio,
 quod inter portā indulgentię & chorū bene-
 ficiariorū est, sanctę trinitatis monachi (qui
 cruce insigniti sunt) concionaturi de more ac-
 cedunt ligneo suggesto ad tempus appposito:
 maioribus nostris, quibus magna pietatis
 cura fuit, hoc vnum contendentibus, vt om-
 nium ordinum hominibus, omnisque sexus,
 & cuiusuis tribus euangelica doctrina ferme
 omnibus diei horis declaretur.

EDE SACELLIS DIVORVM EGIDII
 Ioannis baptiste, ac beate Ane matris sanctissis-
 mę virginis Marie. Cap. xxxv.

STatim sequitur diui Egidij sacellum: vbi
quatuor capellanie habentur: prima a foe
mina quadam Hispana lingua doña Sol nū
cupata instituta, cum quinque missarū occur
rentis diei officio in qualibet hebdomada: al
tera, a. D. Raimundo canonico Toletano sub
cura centies & quinquies annuam peragēdi
celebrationem: tertia ab Alvaro Lupo Tole
tano canonico, cum officio centum nonagin
ta quinque missarum quot annis celebrādarū:
quarta denique sub duarum & quinquaginta
quot annis missarum cura a Petro Fernādez
de Villalobos canonico itidem Toletano re
licta est. ¶ Continuo se offert sancto Ioāni
Baptiste facer locus, vbi. D. Gundifalū bo.
me, archiepiscopus Toletanus: qui ex omni
bus huius almæ ecclesiæ præsulibus primus
(vt fertur) apicem cardinalatus obtinuit, qui
quies pro defunctis in hebdomada rem diui
nam faciendam iussit. Deinde doctor Fernan
dus Diaz, archidiaconus Nehulensis, ac To
letanus canonicus, prefectus sacello, quod no
uorum regum dicitur, quatuor instituit hic
missas hebdomadati celebrari: pro animabus
regum & reginarum in sacello sitorum, cui

ipse prefuerat, necnon Fernandi Aragonum regis & Leonore illius coniugis. Duodecim præterea quot annis anniuersaria: quæ postea autoritate apostolica ad duas tantum missas in septimana, anniuersaria verò ad octo dumtaxat redacta sūt. Tria adhuc festa, s. diui Gregorij sancti Fernandi alias sancti Antonij de Padua nuncupati, et conuersionis beati Pauli celebranda reliquit. Item in vltimis mēsiū quorumlibet sabbatis missam defunctorum solennem per sacellanos nouorum regum adpellatos cereos albos in manibus habentes incensos celebrandam instituit. Tandē quouis anno tertia die Octobris anniuersariū in memoriam dicti Fernandi Diaz archidiaconi ab ecclesie proceribus agitur. Ipsius vero archidiaconi celebre monumentum in cōcauo parietis orientalis huius sacelli clatris ferreis custoditur. Quod sacellum obseruadis eius ornamentis recessum continet; in cuius ara ibi diuo Britio dicata quatuor missæ singulis hebdomadis a Catharina domina oppidi de Solera dicti institute pro anima eius & suorum recitantur. Aedituus autem huius capellæ a primo sono tintinabuli, quod dicit de prima

ad vsq; peractum missę maioris officium or-
namenta cęteraq; diuino cultui necessaria cū
ctis ibidem celebrare volentibus tenetur mi-
nistrare. ¶ Statim beatę Anę sacellum se-
quitur, vbi duę capellanıę p reuerendissimū
D. Rodericū archiepiscopū Toletanū insti-
tute sunt: prima pro animabus. D. Fernandi
regis & eius matris, D. Berengarię cum cu-
ra quinq; missarū in septimana; altera etiam
cum totidem missis pro animabus parentum
& fratrum eiusdem, D. Roderici.

DE SACELLO REGVM VETERVM
nuncupato. Cap. xxxvj.

PRoximū huic est sacellū sanctę crucis,
qđ alijs etiā duobus nominibus appella-
tur, scilicet spū sancti, eo qđ hic olim solebat
esse sacellū sancti spiritus; & regū veterorū,
propterea qđ in eo pro dictorū regū animab;
diuina peragūtur officia; fuitq; primitus edi-
ficatum sub inuocatione sanctę crucis in lo-
co, vbi nunc precipuum ecclesię altare situm
est: indeq; causa ampliandi chori sublatum,
huc, vbi cernitur, translātū fuit. Corpora ve-

ro clarissimorum regū, qui ipsum fundauere iuxta dictū maius altare super fornicibus extreme elaboratis (vt supra diximus) iacēt sepulta: quod ex titulo in pariete huius sacelli Hispane exarato constat, qui ita se Habet. Esta capilla del rey don Sancho de gloriosa memoria fue fundada so inuocacion dela cruz do esta aora el altar mayor de esta sancta yglesia, y quedando los cuerpos delos reyes a los lados del altar: fue trasladada aqui por inādado delos catholicos prīcipes don Fernando y doña Ysabel, nuestros señores en. 18. de Enero de. 1497. años. Sacellum vero ipsum totum desuper testudineum est: habens in fornicis summitate duos arcus in modum crucis; in cuius medio sunt stemmata regis Castellę & Legionis circulo aureo insignita. Continetque tria altaria orientem versus erecta suis tabulis mire depictis ac signis auratis decorata, medium præcipuum est ac spiritui sancto paraclito dicatum / dextrum vero diuo Ioanni Euangelistę; sinistrum autem sanctę Catharinę: quod quidem altare olim diuo Michaeli sacrum esse solebat. Illustratur sacellum duabus specularibus fenestris; altera supra pia signa

altaris mediꝝ cernit̃, redēptoris nostri a mortuis resurgētis imagine, & sub eius pedibus regiꝝ stemmatibus decora: altera in pariete meridionali spiritus sancti aduentus in discipulos imagine effigiata splendet. Sedilia vero sacellanorum ex nucēis tabulis confecta parietibus herent eregione ararum, Supra sedilia eminet aquila Cēsarea, biceps seruās in pectore insignia regū Castellę & Legionis. Continet dicta capella sacrarium, vbi omnia eiusdem sacelli ornamenta, atqꝫ alia ad diuinum cultum spectantia custodiuntur: in quo schalæ habentur: quibus ascendimus ad quoddam impluuium subdiale ministerio sacerdotum destinatum, Ipsi autem sacellani missam quotidie solennem ad primū cymbali ictum, quod dicitur de prima, celebrare tenentur: vbi & clauiger adsistit regia scepra tenens. Ordo vero missarum huiusmodi est: dominica missa quicqꝫ plagarum. feriꝝ. 2. 3. 4. & 5. pro defunctorum regum animabus peragitur; feria. 6. de sancta cruce; diesabbati de matre virgine; & hic modus per totum annū habetur, exceptis solennibus diebus, qui (vt superius cōmemorauimus) de gratia appellātur, Pręter

tur. Præter eam vero missam, quæ ab omnibus simul peragitur, quiuis sacellanus tenetur p eisdem regibus & reginis quot annis cētum triginta duas missas celebrare. Post meridia nū autem tempus nullum hic diuinum dicitur officium, dempta omnium sanctorum solennitate; in qua pro dictis regibus & reginis ad primam pomeridianam horam officium defunctorum vespertinum cū tribus nocturnis & laudibus decāatur: quo peracto, præeunte sceptrifero; puerisque togatis ctucē cereosque deferentibus, presbyter veste amictus funebri procedit: quem reliqui sacerdotes horarias psallentes pro defunctis preces sequuntur vsque ad chorū augustiorē ubi sub mausoleis iacet corpora regia, quibus aqua lustrali aspersione omnes suo ordine ad sacellum reuertuntur: Porro sacellani (qui tredecim cum præcipuo sunt) sola prouisione regia, absque vlla apostolica vel ordinaria collatione admittuntur. Clauditur denique sacellum clavis ferreis vtrinque circa verticē deauratis; in cuius culmine media est crux ferrea mediocris magnitudinis vndique etiam deaurata: infra quam videre est insignia ecclesie, s. virginis descensionis figure.

ram in dextro latere, & in sinistro. D. Alpho
si de Fōseca antistitis, regijs interpositis stem
matibus. Inter extremos cancellos et arā con
tiguam scutum cernitur epitaphium memo
rabile continens huiusmodi. Aqui yaze don
Martin martinez de Calaborra arcediano de Cap
latraua y cānonigo de Calaborra e fue electo en cō
cordia para ser obispo dela yglesia de Calaborra
y dela Calcada e no lo quiso rescebir por honra de
la yglesia de sancta Maria de Toledo: e fino nuez
ue dias andados del mes de Abril año de. 1368.
años. Ex quo (si animaduenteris) & templi
Toletani maiestatem excellentem, & dicti ar
chidiaconi bonitatem insignem facile agnos
ueris: qui, ne huic celebri ac sacrae basilicę in
iuriam aliquo modo irrogare videretur, ara
chidiaconatu, nec ex vberioribus huius eca
clesiæ, contentus, tam illustrem tamque opu
lentum episcopatum (eius gloria minime ille
ctus) acceptare noluit. ¶ Prope est ara pi
le cohærens Mariæ virgini (quam de conso
latione appellant) dicata per dominum Go
meziuum Manricum erecta, quæ multis mi
raculis claruit: præcipue resurrectione puelli
& foemine infectoris cuiusdam (vī ferunt)

coniugis: quorum lignei loculi in perpetuam
rei memoriam iuxta hanc aram pendent ad
parietem.

DE CAPELLA SANCTAE LUCIAE

Cap. xxxvii.

Sanctæ Lucie sacellum mox sequitur: in
quo reuerendissimus dominus Rodericus
archipræsul duas instituit capellanas: altera
ram quinq; missarum in hebdomada pro ani-
ma regis domini Alphonfi: qui Toletum ab
Agarenorum manibus eripuit / alteram
cum totidem missis pro eius deuotione.
Acceserunt insuper aliæ duę capellanię, pri-
ma quidem a domino Ioanne de Morales
archidiacono Guadalafario cum officio ter
in septimana rei diuinæ faciendæ: altera ve-
ro a Francisco Fernandez Cantore Seconti-
no sub cura centum quinque missarum sin-
gulis annis constitutæ. Dicitur Ioannes
de Morales apud Toletum Pontem de
Guadajaraz nuncupatum proprijs struxit

m ij

expensis: quem capitulo huius almae ecclesie
reliquit. Quatuor in hoc sacello habentur se-
pulchra, vnum in ipso ferme ingressu ad la-
tus sinistrum breuibus e iaspide suffultū co-
lumellis super addito hoc epitaphio.

G. miles Didaci iacet hic heu morte rapaci.

Ob cuius letum tristatur tota Toletum.

Dapsilis, & charus, humilis, prauis bene rarus.

Omnibus hic gnarus, præclaro sanguine clarus.

Mitibus hic mitis, tamē hostibus esse studebat.

Hostis; fulgebat propter certamina litis.

Militiæ semper hic suspirabat ad vsum,

Ad requiem torpebat: ad arma volabat.

Moribus ornatus, simul alloquioq; beatus.

Marmore sub solido iacet hic miles tumultus.

Christe redemptor ei presta solium requiei.

Nostræ vitæ spei parce redemptor ei.

Iste die prima fuit Aprilis tumultus,

Aera millena tricentenaq; tricena.

Necnon & terna tulit hūc manus ipsa superna.

Alia duo monumenta hærent orientali parie-
ti, quorum alterum ligneum. D. Petri Barro-

si episcopi Secontini corpus habet recōditū:

qui obiit. 4. Kl. Augusti era. 1324. alterū mar-

moreū est; vbi (vt aiunt) cadauer Dominici

Paschasij canonici Toletani iacet: qui i cruce
 to conflictu portus, quem Hispanie dicunt del
 Muladar vexillum sancte crucis manibus fe
 rens, coram archiepiscopo, D. Roderico ferri
 solutum, per Agarenorum acies miraculose
 illesus transiuit. Hæc olim sita erant in capella
 la spiritus sancti: que dum sacellanis regijs co
 lenda daretur, in hanc translata sunt. In parie
 te aut meridionali ad dextram altaris hoc epi
 taphium legitur.

Hoc positus tumulo fuit expertus improbitatis.
 Intus & extra fuit immensa nobilitatis.
 Largus, magnificus fuit, & dans omnia gratis.
 Et speculum generis; totius fons bonitatis.
 Cuius larga manus ignorans clusa manere;
 Cunctis dans cuncta cunctos nouit retinere
 Cuius porta domus non claudebatur egenti:
 Neq; alij cuiq; , sed aperta stabat venienti.
 Nec dare cesabat, dare cunctis semper amabat.
 Nulla dedisse putans, augebat munera dando.
 Sic augens vixit: Christum requiescit amando
 Obijt Ioannes Garzia. 14. de Otubre. 1326.
 Alium itidem tumulum intra occidentalem pa
 rietem prisco modo elaboratum videmus cum
 suo titulo, quod ita se habet.

m ij

Vallisoletanus abbas iacet hic tumularus;
Nomine Gomezius quondam fuit ipse vocatus;
Toleti natus, cuius generosa propago.
Moribus ornatus fuit hic probitatis imago.
Largus, magnificus, electus Mendoniensis.
Donis immensis cunctorum verus amicus.
Et quamuis fuit abbas dotatus in istis,
Et multis alijs: potuit sic dicere tristis.
Quā sit vita brevis hominis, quā sit breue posse
In me cognosce, qui mea metra legis,
Qui quondā potui, qui quodā magnus habebar;
Iam modo nil possum, pulvis & ossa manens.
Nil mihi diuitiæ, mihi nil genus atqz iuuentus
Profuit, hæc vita nihil est aliud nisi ventus.
Ergo tibi caueas, ne te deceptio mundi
Fallat, nam poteris cras (sicut ego) mori.
Obijt. iij. KP. Augusti æra. M. ccc. xxiiij.
Et inferius hæc inscripta sunt carmina.
Hic iacet æde breui clausus mortis domine vi,
Abbas electus, prudensqz notarius, altus
Vt Legionis, Mendoniensis, Vallisoleti
Diues, famosus, largus, iuuenis, generosus;
Toletanorum speculū, protector eorum,
Quem deus ijs dederat, vt præfulgeret in ipse,
Nam lux vrbis erat viuens.

Portam quam diximus letitię huic sacello ad
iacentem a lateribus circundant duo intra pa
rietem concava sepulchris destinata. Contis
nuo adest ianua parua, qua per coelides sca
las in pila intrinsecus ad p̄dicta ingentia orga
na ascendimus. Statim occurrit diui Christo
phori effigies magna membrorum proceris
tate depicta.

DE SACELLO DIVI EVGENII

Cap. xxxviii.

Divi Eugenij sacellū deinde suscedit: qđ
olim Hispane sant Pedro el viejo dice
batur, fuitq; ibi parochia diui Petri; quā San
ctius de Rojas archiepiscop⁹ alio trāsferēdā
curauit, vt suo loco referemus. In hoc sacello
quondam etiam corporis Christi nuncupa
to, eo qđ eucaristia egris parochianis admini
stranda ibidē seruabatur, quedā capellania
a. D. Roderico archiepiscopo cū officio quin
q; missarū in hebdomada occurrētis diei insti
tuta est. Alię pręterea duę habent: altera triū
missarū in septimana, feria. 2. pro defunctis;
feria. 6. de sancta cruce, die sabbati de beata
Maria a. D. Francisco Fernandez de Cuēca

m iij

archidiacono Oretano ac Toletano canonico
relicta: altera a Ferdinãdo de Acitores nobili
decurione huius vr̄bis, cum munere singulis
hebdomadis trium missarum. Tres deniq; ca
pellanias ab illustri. D. Fernãdo del Castillo
episcopo Baiorensi, qui hoc sacellum refecit;
institutas esse reperimus: quarũ cuius hebd
madatim quatuor missarum munus adiungi
tur, pro institutoris et suorum defunctorum
animabus. Huius episcopi tumulus splendis
sus intra parietem oriẽtalem eiusdem sacelli
cernitur.

DE CAPELLA SANCTI MARTINI

Cap. xxxix.

Ioannes Lupus de Leon canonicus Tole
tanus sancti Martini sequẽs sacellũ semi
dirutum restaurauit, ac prouentum duobus
diuini officij ministris ex portionarijs assis
gnauit: qui quidem alternis dieb9 (etiam ijs,
qui de gratia appellãtur) vnicã missam cele
brare tenentur, nisi nota obstet valetudo.
nam tunc sacellanorum vices aliĩ gerũt eorũ
dem sumptibus. Mandauit etiam anniuersa

riam singulis annis post ridie solennitatis sancti Martini ab ecclesie proceribus celebrandum. Item alia duo anniuersaria; alterum per sacellanos chori, alterum per sacrificulos decantanda. Nec silenda est huius viri ardens charitas: siquidem amplum censum sortito diuidendum triginta superque pupillis virginibus maritandis legauit: inter quas natae trium confratrum confraternitatis sancti Petri etiam viuis parentibus admittuntur ad sortitionem; ac pauperibus viris centum quinquaginta etiam sorte togandis vestibus quibusdam (quas dicunt capuzes vulgo) redditum per duos canonicos erogandum reliquit. Hec autem vestes in tribus anni solennitatibus: natalitate, resurrectione domini, & festo assumptionis beate Marie (in singulis pari numero) distribuuntur. Verum puellae antequam dotis portionem (que est quicquid millia numerorum) accipiant, benedictionibus nuptialibus in hoc eodem sacello decorantur. Quod nulli mirum sit, canonicum tam amplum prouentum reliquisse, nihil enim consanguineis legauit, dicens bona clericorum pauperum esse in cap. fin. 16. q. 1. redditusque obtinuit vberrimos &

centesimum annum longissimum hominis vi-
tæ tempus excessit in. l. Vt inter diuinum de
epif. & cler. C. Fuit namq; altissimi regis Ioã-
nis abauī celsitudinis tuę sceptrifer; decessit
q̄ anno. D. 1529. ad mensis Decembris finem.

DE SACELLO CONCEPTIONIS IN-
temerata virginis. Cap. xl.

Silibeat ab ecclesia exire; adest tibi ianua
predicta; que dicitur decani, alio nomine
dela Oliua, si vero pergas vltterius cōceptio-
ni beatę Marię virginis sacellum dicatum vi-
debis, quod olim. D. Ioannes Salcedo archi-
diaconus Alcaraci; , canonicus Toletanus
regum nouorum sacellanis prefectus, proto-
notarius apostolicus erexit, multisq; benefi-
cijs & prestimonijs ditauit, mercede duobus
cum edituo sacerdotibus relicta, decies in he-
bdomada rem diuinam facturis, dominica
de trinitate, feria secunda pro defunctis, feria
tertia de sancto Antonio, feria quarta de con-
ceptione virginis, feria quinta de sancto sa-
cramēto. Quindecim item anniuersaria pro
regum expiationibus, quorum sacello fuerat

ipse prefectus a regijs sacellanis in eodem sacello peragenda. Insuper festum conceptionis sanctissimæ virginis: & anniuersariū per pceres ecclesie solēniter celebrādū instituit.

DE SACELLO EPIPHANIAE

Cap. xli.

QUod hinc se offert sacellum epiphaniæ fundase dicitur Petrus Fernandez de Burgos cum coniuge, qui duas ibidem instituit capellanas, quanlibet cū officio duarū in hebdomada missarum, vna pro defunctis; altera occurrentis diei; quas per duos ex portuarijse ecclesie disposuit celebrari. Qui antiquitus ex institutione accipere solebant, pro quauis missa eleemosynā mercedis nomine quatuor dūtaxat dipondios, scilicet octo minutulos nūmos vel (vt sic dicā) ereas blacas. Ex hoc intelligit nō fuisse apud maiores nros eā numerū copiā que nunc est, quādo pro retributione vnius missæ cōferenda quatuor solūmodo dipōdij tribuerent. Hoc sacellū postmodū reedificauit Ludouicus Daça canonicus Tolertanus, qui alias etiā duas capellanas

in eo cōstituit (vbi etiam est editimus vtrifq;
facellanis inseruiens) vnamquancq; quinque
missarum in hebdomada. Hic Ludouicus
ex ventre matris, quam pregnantem Pante-
ra occidit, natus fuisse dicitur: vt iam non sit
q; miremur, Iulium Cæsarem cæso matris
ventre natum fuisse vt. glo. in verbo Cæsa-
re refert in proœ. ff. veteris, non attendens
rei geste historiam, Plinius enim naturalis hi-
storię libro septimo capite nono tradit; quod
memoratu dignum est, Scipionem Aphrica-
num primum fuisse dictum Cæsarem a cæso
matris vtero, cuius verba sunt, Auspicatus
enecta parente gignūtur, Sicut Scipio Aphri-
canus prior natus; primusq; cæsar a cæso ma-
tris vtero dictus. Non igitur Iulius Cæsar,
(qui dictator perpetuo epitheto dicitur ab eru-
ditis) natus est cæso vtero materno, qui ma-
trem habuit Aureliam foeminam primariam
quam eo tempore amisit (vt Suetonius in vi-
ta Iulij Cæsaris autor est) quo in galia bel-
lum gerebat; eiusq; pater etiam fuit Cæsar ap-
pellatus. Hanc circa Cæsaris nomen digressio-
nem magnanime princeps non tibi inamoenā
fore arbitror; siquidem pater ipse tuus impe-

rator inuictissimus multo quam vniuersi Cæsares fælicius multoq; iustius Cæsar semper Augustus appellatur.

DE CAPELLA MOZARABVM ET
 horum sacrorum origine. *Cap. xli.*

IN extrema templi parte, vbi cœpte turris fundamenta surgebant, sacellum visitur clatris septum deauratis, olim corporis Christi dicebatur, nunc Mozarabum capellâ vulgus appellat. Memoria nostra cum hic esset capituli cogendi locus. D. Franciscus Xime nez archiepiscopus translato in eum locum, vbi hoc tempore canonici congregantur, capitulo, hoc ibi sacellum extruendum sacrifq; illis faciendis dedicandum curauit, quæ dicuntur Mozarabum. Horum sacrorum originem, quo q; ea modo ad nostra vsq; tempora in hac potissimum vrbe permãserint, quoniam locus poscere videtur haud ab re fuerit paulo altius repetere. Gens Visigothica hoc est occidentales qui dicebantur Gotthi, quo tempore Hispaniam pene vniuersam Honorij imperatoris permisso occupauit, cū esset

Arriane impietatis persuasioni dedita, non
mediocrem catholicis eius prouincię ecclesijs
perturbationē inuexit. Hinc cultus diuini ri-
tibus varijs ceremonijsq; distracti orta confu-
sio, vt nec inter Orthodoxos quidem ipsos
vna esset, vel sacrificandi, vel horarias preces
(quę canonicę dicuntur) psallēdi cōsuetudo.
Deinde cum gens tota post cētesimū circiter
quadagesimum aduentus sui annū, antiqua
impietate abdicata: Orthodoxam fidem vna
cum rege suo Recaredo cupidissime accepit.
Set iam inde pace ecclesijs reddita; de sacris re-
bus cōmuni consilio constituēdis agitari cōe-
tum est. Idq; potissimum in vrbe regia sic enī
Toletum cognominabāt, q; eā vrbe Gothi-
ci reges, tum q; opulenta maximeq; munita,
placido preterea cœlo vberiq; agro esset, tū
q; Hispanię vniuersę vel vt vmbilicum quę-
dam referret, caput regni sedemq; constitue-
rāt. Hic igitur episcoporū conuentu indicto
(quod concilium quartum Toletanū fuisse
memoratur) patrum decreto sancitum est; vt
idem ordo orandi atq; psallendi in omnibus
Hispanię ecclesijs seruaretur. Porro de ordi-
ne ipso placuit deinde, vt is de quo agimus

potissimū eligeretur, ab Isidoro quidem pō-
 tifice Hispalēsi viro summa id temporis tum
 sanctimonie tum doctrine opinione instituz-
 tus; cui Leandrum nonnulli adiungunt His-
 palensis itidem ecclesie antistitem sanctitatis
 & ipsum laude preclarum: quasi vtriusque
 opera confecta res fuerit; sed illud cōstat: ab
 Isidoro eum ritum Isidorianum officium a
 plerisq; nuncupatum. Perseueravit hec sacro-
 rum consuetudo in ecclesijs Hispanie, quam-
 diu res Gothorum in ea floruerunt, hoc est
 centum viginti circiter annos, vsq; ad exitia-
 lē illā calamitatē, cū per Mauros Arabesque
 Sarracenos vniuersa pene regio cede incena-
 dijsq; vastata fusis fugatisque Hispanorum
 copijs, Punico cessit imperio. Cum autem in
 publica clade vrbs quoq; ipsa regia in hostiū
 potestatē (idēq; ea conditione) venisset, vt op-
 pidanis liceret Christiano ritu, legibus, mori-
 busq; suis in ea viuere; pleraq; quidē ciuium
 multitudo spontaneum exilium Arabicę pre-
 tulit seruituti. Non nulli vero, quibus patrij
 domesticq; lares chariores libertate fuere; cō-
 ditione accepta sub Arabū Sarracenorū im-
 perio sacris suis retentis ī vrbe māserē, Ergo

eiufmodi homines non in hac modo, sed in reliquis etiam vrbib9 opidifq; Hispaniæ sub holtium ditione degentes : quorum quidem numerum Oppę illius proditoris impulsus hortatusq; adauxerat, a reliquis Hispanis Mixtarabes, q; cum Arabibus permixtim viuerent, dicti sunt. Vnde illorum ritus ecclesiasticus officium Mixtarabum nuncupatus. Quæ vox tum temporis diuturnitate, tum stridula ipsa Barbarorum pronunciatione corrupta in eam degenerauit, qua nunc vulgus vtitur Mozarabe. Vnde nimirum fabula orta de Muza nescio quo Arabum duce, cuius videlicet beneficio, is ritus inter hostes feruatus, Muzarabis appellationem inueniret. Verum hoc sane cõmentum, cū nullo quidem testimonio duntaxat idoneo nititur, tū quam attulimus opinio receptę fidei historicorum autoritate fulcitur, & vetustissimorum etiam monumentorum documento. Igitur qui sic inter Arabes Toleti māsere, ijs sex vrbis ecclesiæ, vbi rem diuinā facerēt, a barbaris permiffę sunt diuorum Marci, lucę, Sebastiani, Torquati, Eulalię, Iuste nominib9 dedicate, in quibus ritum illum Isidorianum

qui

(qui incolumi florentiꝫ ciuitate in iēplis oī
 bus canebatur) captiua etiā quadringētos
 ferme annos Mixtarabes illi conseruarunt.
 Quo factum est, vt Toletanum iam officiū
 appellaretur. At vero vrbe ipsa diuina tandē
 benignitate Alfonsiꝫ regis Fernandi magni
 filij foelicibus auspicijs recepta; cum de sacris
 in ea instaurandis restituendisq; ageretur: Ri
 cardus Massiliensis abbas apostolicę sedis
 legatus; cōstituēde eccliaſticę disciplinę cau
 sa in Hispaniam rege ipso postulante miss⁹,
 ritum sacrorum a diuo Gregorio olim insti
 tutum, quo nunc vulgo vtimur, quoq; iam
 tum Gallica utebatur ecclesia (vnde et Galli
 canum officium ea tempeſtate dictum) His
 panis ecclesijs omnibus, de regis ipsius sentē
 tia obseruandum tradere satagebat, antiqua
 to, abolitoq; Toletano. Vrgebat hominis cō
 silium summo studio Constancia regis vxor
 nationis mulier Gallicę, quę viri animum in
 eandem sententiam alioqui pronum incredi
 bili cōtentione stimulabat. Sed aduersus hūc
 regis, reginę, legaticꝫ consensum, Toletan⁹
 clerus, populusq; vniuersus ritum suum sa
 erorū: tot seculis inter medios Barbaros con

seruatum mordicus (vt aiunt) retinentes: primo indignari, fremere, tumultuari; deinde liberis etiam vocibus clamitare, vim religioni suę afferri, patrijs se sacris per summum nefas deturbari, externis ignotisq; addici; deniq; pro suis tuendis, quę absq; piaculo relinquere nō possent, extrema pati paratos esse. In eo tumultu accensis vtrinq; studijs, cum res ad apertam seditionem spectare viderēt, visum communi cōsilio est, rem dubiam singulari armatorum certamine, de eius temporis more, recepto illo quidem magis q̄ probato, terminare. Delecti itaq; milites, alter p̄ Toletano ritu, pro Gallicano alter dimicaturi; dicitur certamini dies, apparatus locus, ingens omnium expectatio; par metus, vtraq; parte pro se timente, vtraq; pro suo milite superis vota nuncupante. Igitur pugne dies cū aduenisset, frequenti admodum mortalium turba spectaculi locum vicinaq; circū tecta complente, in medium armati processere. Signoq; dato obuersis cominus armis ī mutua vulnera ruentes, sūma vterq; vi, summa virtute rem gerūt. Accendebat illorum animos circumfusę multitudinis dissonus clamor ad

singula pugne momenta sublatus. Tandem
 quod multis opus, victoria haud ita diu anceps
 penes Toletanum, militem fuit. Ingens tum
 subito populi vniuersi laetitia ingens plausus
 excitatus: omnis aetas, sexus, ordo, voce, manibusque
 in caelum sublatis profluentibus per
 ora lachrimis deo gratulari, militis sui virtutem
 laudibus ferre, bonaque illi omnia certatim
 comprecari: denique ad diuorum aras frequentes
 concurrere, concepta pro religione vota, illis ipsis
 sacris, a quibus illi steterant soluturi. Interim
 rex vehementi dolore percussus, obfirmato nihilominus
 animo, in sententia persistebat. Itaque euentum
 certaminis negare satis idoneum fuisse, diuini
 consilij argumentum. Quin pernicioso potius
 adeoque impio exemplo factum, quod de re
 sacra iudicium funesto gladiatorum certamini
 permissum fuisset. Sibi quidem nefarium
 consilium initio displicuisse; cessisse tamen
 publice temeritati, ne dum certaminis
 abnuic discrimen, causae suae diffidere
 videretur. Nunc cum res ipsa vrgeret,
 non permissurum, ut incertum temerariumque
 periculum, pro coperto, atque adeo caelesti
 iudicio reciperetur, Regis orationis

1515707
cum proceres omnes non solum vltro assensissent, sed multis illam quoque rationibus, argumentisque confirmassent, abrogatum tandem pugnae iudicium, resque de integro agitari inuito simul consilio coepta est. Vbi cum sententijs variaretur, ad extremum in eam dicuntur vniuersi conuenisse, vt diuini numinis voluntas precibus imprimis ieiunijque placati miraculo exquireretur innocuo: supplicibusque ab eo votis peteretur, vti coniectis in accensam pyram Toletano Gallicanoque codicibus, quem maxime diuinum ipsius consiliu probaret, cuiusque vsum e republica christiana magis futurum prospiceret, vti huc ab ignis iniuria seruare dignaretur illesum. Cum placuisset omnibus sententia, decernuntur continuo publice supplicationes, indicitur ieiunium, vota preterea priuatim pro cuiusque affectu suscipiuntur. Tandem statuto die accensa in medio foro ingenti pyra, densissima turba ad prodigij expectationem inter spem metumque suspensa, afferuntur codices: conceptisque ad deum precibus, vti quod maxime ea de re fieri placeret, ostento illo testatu hominibus facere vellet, in medios crepitans

tium flāmarum globos vterq; coniectus est. Ibi tum (dictu mirabile) Gallicanus codex e medio rogo dicitur expansis folijs liber ab incendio sponte profiliſſe, Toletanus vero itidem incolumis, quo loci coniectus fuerat permansisse; Quod portentū regē regiosque proceres ita interpretatos fuisse credere par est: quasi Gallicanum ritum publice emittendum inuulgandumque deus admoneret, porro Toletanum illis ipsis ecclesijs Toletanis, vbi tunc canebatur: relinquendum. Certe ita regio decreto ex legati pontificisq; autoritate sancitum fuisse constat. Nec ignoro scriptoribus nostris nullam fieri de prodigij interpretatione mentionem, atq; adeo Rodericum Toletanum, neque interpretamentum quidem locum vllum reliquum facere. Quippe qui (modo fides sit exemplaribus) Toletano codice integro, Gallicanum omnino conflagrasse; regem vero nimium propositi tenacem contempto miraculo in sententiā perstitisse tradat. Verum profecto nec regi quidem viro cum omnibus regijs dotibus, tum eximia in deum pietate laudatissimo tā insanam, impiamque proteruiam tribuere,

hęc seditiosam multitudinem tanto edito p
se miraculo facile conquieturam fuisse, crede
re fas existimo. Nam de prouerbio ex regis
peruicaci contentione nato, trahi leges, quo
velint reges; quod Roderic⁹ ipse affert: illud
certe multo aptius ex regia illa portēti expli
catione, pro commodo videlicet excogitata,
ortum videri posset: quod licuisset nimirum:
in diuersam quoq; partem illius interpreta
tionem trahere, Sed de prodigio quidē hacte
nus. Illud certe satis constat, Gallicanū illum
seu potius Gregorianum ritum, quo nūc ec
lesia ferme omnis latina vtitur, hac tempestate
in Hispania, nec sine contentione, receptum:
Toletanum vero sex illis Toletanis ecclesijs
fuisse permissum. Porro cum in vrbe nuper
recepta, inter varias basilicarum; fanorum,
ædiumq; sacrarum dedicationes, parochia
les imprimis (quas dicunt) ecclesiæ regiona
tim constituerentur, ad quas populus rei di
uinæ causa potissimum conueniret, sui que
cuius limites per vicos domosque circun
quaq; vicinas præfinirentur: solis illis sex ec
clesijs fines quidem nulli præstituti sunt: sed
sui cuique Mozarabes, illorumque posteri

vbi vbi illos intra extra ve vrbē in agro Tole-
 tano morari cōtingeret, pro parochianis assi-
 gnati. Quib⁹ etiam immunitates date, priui-
 legiaq; irrogata minime vulgaria. Hi igitur
 primum, horumque deinde posterī suā
 quilibet ecclesiam, sacraq; gentilitia frequen-
 tabant; & interim quidem dum frequens po-
 steritas illa fuit, sacra perinde ipsa in eccle-
 sijs illis assidua, celebriaque fuere. Postea ve-
 ro q̄ hominum illorum soboles (vt res mor-
 talium sunt) imminui indies, atque deficere
 cōpisset; simul & illorum ritus ecclesiasti-
 cus sensim labi, cōcidereq; apparebat, ac vul-
 garis sacrorum consuetudo in eorum etiā ec-
 clesias paulatim irripere; adeo quidē, vt me-
 moria nostra non nisi paucis quibusdam sta-
 tis festisq; diebus, eo ritu in illis sacrificaret̄.
 Ita cū ritus totus in occasum iā procliuis pro-
 pediemq; interiturus videretur, Frācisc⁹ Xi-
 menez archiepiscopus (quē superius cōme-
 morauimus) vt erat vir ille feruens ad modū
 religionis cultor, priscarūq; ceremoniarū stu-
 diosissim⁹, illi⁹ instaurandi curā cogitationē
 q; suscepit. Adhibitisq; viris quotquot exta-
 bāt; eius rei peritis; primū libros oēs quib⁹ sa-

ſua illa continerentur; Gothiſis illos quidē
characteribus cōſcriptos, vix paucis quibus
dam ſacrificis, eo tempore cognitos: in vulga
ris literature formam redigendos, impreſſo
riſque formis excudendos curauit. Erant ve
ro characteres illi non omnino a latinis no
ſtris abhorrētes, ſed partim quidem illorum
eadem forma; qua noſtri; partim vero quadā
tenus differenti; quos per Gudilam quendā
epiſcopum genti Gotthorum vna cum fidei
Chriſtiane rudimentis traditos ferunt: quae
poſtea quidem Toletana litera, deinde etiam
Mozarabum dicta eſt. Libris ergo reſtitutis
ſacellum; de quo agitur, elegāti ſtructure cō
didit; inq; eo collegium inſtituit tredecim ſa
cerdotum, quos Mozarabum capellanos ap
pellauit; adiūctis tribus præterea ſacrorū mi
niſtris. Hoc collegium idoneis prouentibus
ānuis inſtructum, ſub capituli Toletani pa
trocinio conſtituit. Iſſis porro ſacerdotibus
perpetuam horum ſacrorum curationē man
dauit, ita vt illis eo ritu quot diebus ſacriſ
care, horariaſq; preces diurnas nocturnasq;
concinere ſolēne eſſet. Ad quos & ſex illarū
Mozarabum eccleſiarum ſacerdotia (quae di

cuntur beneficia) pertinere voluit, per ipsos quidem pro sacerdotiorum antiquitate; quoties vacua esse contingeret optanda, per archiepiscopū vero conferenda. Porro ex eo numero cum deficere sacerdotem contingeret, vti alius reliquorum suffragijs sufficeretur, ex ijs potissimum candidatis electus, qui sacerdotio ecclesie cuiuspiam Mozarabis predictus esset: quod si extra collegium nemo eiusmodi reperiretur, ex alijs eius ritus peritioribus. Electum instituendi ius penes capitulū esse sanxit. Ita sacra illa; que (vt cætere nimirum res mortalium) senium iam ipsum ferre vix poterant, restituta, & ab interitu vindicata sunt. In cuius restitutionis memoriam, cœnotaphium restitutori in medio sacello honorifice erectum cernitur: impendente desuper coccineo galero: cardinalitij honoris; quo ille predictus fuerat, insigni. Multa præterea alia ab hoc pontifice egregia sumptuosaq; opera extructa videmus. Imprimis gymnasium literarium Complutense, vbi liberalium disciplinarum studia, potissimum vero sacrarum; ignauia temporum apud nos neglecta, suscitauit, constitutis amplissimis vectigalibus

annuis in professorum omne genus stipēdia;
inque pauperum scholasticorum alenda so-
dalitia. In quorum sodalitiarum maximi am-
plissimiq; fano illius cadauer marmoreo mo-
numento situm est. Templum præterea in eo-
dem oppido, sanctorum martyrum Iusti &
Pastoris diuorum eius loci tutelarium vetu-
state, ruinisque collapsum a fundamentis res-
fecit atque ampliauit: numerūque in eo au-
xit sacerdotiarum: quæ sacerdotia in literatos
viros, quasi studiorum præmia vti perpetuo
conferrentur, instituit. Cœnobium quoque
ibidem condidit religiosarum fœminarum
sancti Ioannis de Pænitentia, adiuncto gynecæo,
educādis castissime sanctissimeque vir-
ginibus, quibus adultis liberum esset, vel in
ipsam religiosam societatem gratuito transi-
re, vel certa, dotis nomine, accepta pecunia
nuptiis iudulgere: Cœnobiū rurs⁹ aliud fœ-
minarū eiusdem & appellationis & instituti
in vrbe Toletana, cū suo itidem virginū gy-
necæo longe amplissimū atque opulētissimū.
Illiescis municipio proxime agrū Toletanū,
monasteriū quoque eiusdem ordinis fœmina-
rū. Turrilacunę oppido, natali illius solo vis

rorum monasterium ex diui Francisci affectibus, ex quibus & ipse fuit. In quibus locis omnibus coenotaphia illius extant, sacraque funebria tum anniuersaria tum quotidiana per manium illius expiatione frequentia celebrantur. Nec vero extruendis modo publicis operibus operam dedit; quin varijs quoque rationibus studuit, de re Christiana deque re publica sua bene mereri. Nam Sarracenorum Granatensium multa millia ad fidei confessionem adduxit, quos aquis ipse lustralibus conspersos Christiano ritu inuitauit. Sacrarum literarum veteris nouique testamenti libros Hebraico, Graeco, latinoque sermone adiectis interpretationibus atque annotationibus, magna sua impensa compositos, excusosque primus in lucem dedit. Hispanam rem publicam regia gubernatione semel atque iterum suo tempore destitutam comprehensis tumultibus pacatam reddidit, incredibilique seueritate administrauit. Expeditionem in Africanos Sarracenos magno exercitu; maiore auro susceptam presentia sua persequitur: Oranovrbem (cuius expugnationem auro destinarat) in potestatem redactam, belloque mira celeritate confecto; de hostibus triumphauit. Cuius quidem

pictura expeditionis in aduerso facelli huius
pariete conspicitur. Toleranam, Compluten
sem, Turrilacunensemq; rempublicam dona
to magno frumenti numero annonę difficul
tatibus perpetuo subleuandis iuuit. Quotis
dianas largitiones in egenos profuse admo
dum exercuit, quos nunc gratuitis frumen
tationibus, nunc veste, nunc pecunia viritim
distributa prosequabatur. Vir prisce seueri
tatis atq; sanctimonie, & cuius memorie con
secrandę nihil omnino deesse videatur præ
ter etatem.

DE SACELLO SANCTI IOANNIS
Baptiste. Cap. xliii.

Sacellum præterea, quod reuerendissim
cardinalis Ioannes Tauera huius eccle
się præsul sub inuocatione sancti Ioānis Bapti
ste in calce turris excelsioris curauit struēdū,
sine prouentu adhuc, et sine ministerijs sacro
rum extat. Vbi ipsum, D. cardinalem sepeli
ri velle, ab aliquibus ferebatur, re vera tamē
non in hoc (de quo agimus) sacello, sed in au
gustissimo potius ad sinistram maximi alta

ris monumētum sibi fieri (idēq; obtēto regio
 permisso) animo destinarat. Postea vero (vt
 sunt mortaliū ingenia) in hospitali diui Ioan
 nis Baptiste, quod eiusdē illustrissimi archie
 piscopi opera & impensis extra muros hui9
 vrbis cœptum, assignatis deinde operi perfici
 endo ac egris pauperibus curandis reddi
 tibus, adhuc etiā magno artificum numero
 operante, ædificatur, cadauer ipsius sepeliē
 dum ibiq; pro eius animę expiatione sacrifici
 a celebrāda mādauit. Obijt. 31 die Iulij āno
 D 1545. Vallisoleti, vbi in maximo templo
 eius corpus sequestratum est, inde ad dictum
 hospitale transferendum. Hoc autem sacellū
 quod olim capelle regie sacrarium fue
 rat; missis priuatis interdictorum tempore de
 seruit; quo diuinum officium (vt sacri cano
 nes in cap. Alma mater, desent, excom, lib. 6.
 discernunt) secretius peragatur.

CDE SACELLO CRVCIFIXI ALIAS
 D. Teresa de Haro. Cap. xliiij.

Non longius abest sacellū ab illustri. D.
 Teresa de Haro in Boreali parte cont

structum prope locum vbi quodam nouorū
regum sacellum fuit, tria continens altaria.
Hæc præclari mulier generis memorabile
charitatis & misericordię opus exercuit: vir
ginibus enim pupillis maritandis, atque ege
nis hominibus nobili genere natis subleuan
dis, perpetuos redditus annuos quadringen
torum nummorum aureorum, quindecim
sestertia constituentium, ex æquo per qua
tuor ex sacerdotibus canonicos distribuens
dos instituit: quorum duo virginum dotib⁹,
duo vero eleemosynis pauperum præficiunt
tur. Quamuis in prima ordinatione elemosy
nam hanc captiuis redimendis proposuerat,
vt ex titulo in eadem edicula inscripto constat.
Qui redditus pro cuiusque locandę fo
minę conditione, dictorū canonicorum sen
tentia, distribuunt. Virgines autē benedictio
nes nuptiales cum sponsis in hoc eodē sacello
ante dotē oblatam accipiunt. Tres præterea
instituit sacerdotes, qui singulis hebdomadi
b⁹ quinquies per vices rem diuinam facerēt;
& dū horis canonicis in choro adsunt, equa
lẽ cum alijs cappellanis distributionum quo
tidianarum portionẽ capiunt. In missis vero

celebrandis hic est seruandus ordo: die Veneris de cruce cum passione, die sabbati de virgine Maria, reliquis diebus pro defunctis: nisi festi fuerint, de quibus tunc missa est celebranda, pro dicte dominæ Teresæ de Haro & Didaci Lupi de Padilla coniugū suorūq; defunctorum expiationibus. Si vero sacellani aliquo morbo impediti predicta sacrificia deo exhibere nequiverint: dimidiū ac si exhibuissent mercedis accepturi sūt. Voluit item; vt ædituus huius sacelli cunctis diuinam ibi rem facere cupientibus omnia sacro cultui necessaria gratuito præberet.

DE ARA DEL ANTIGVA VVLGO
appellata. Cap. xlv.

INde gloriosissimæ virginis Mariæ ara se offert, del antiqua vulgo appellata, eo quod vetusta quedam virginea effigies, que olim (vt fertur) in profundo putei prope ipsam aram magno operti lapide reperta fuit: supra eam sita est. quod aliunde euenisse credi non decet / quam ab illa exitiali Hispaniæ calamitate; qua sanctorum simulachra;

1007
tum minime Christiani alio deportare potuissent, ne a Barbaris irriderentur, abditissimis in locis ingenti mœrore reposuerunt. Id quod a nostratibus sacrarum literarum peritis ad exemplum Hebreorum factum videtur: nam ut in lib. 2. Machabeorum scriptum est cap. 1. cum Hebrei captiui in Persidam traherentur, sacerdotes, qui tunc cultores dei erant, acceptum ignem de altari occulte absconderunt; in valle, vbi erat puteus altus & siccus. Prisca tamen tranquillitate Christiane religioni restituta, multa ex illis patuerunt, quæ proinde maiori quadam deuotione colebantur. Cuius plane rei causa effigies hæc virginis vetustissima apud nos in mira est ueneratione. Eademque de causa plures, non modo ciues Toletani, sed etiam alij ex diuersis prouinciæ partibus crebra sacrificia, in ea celebranda mandarunt: quod quidem hucusque identidem efficitur. Et ne hominum uiuentium seu defunctorum, qui missas ibi voluerunt suis impensis celebrari, deuotio fraudaret, diuinis illis rebus portionarius ecclesiæ, ut veram haberet rationem, ex capituli decreto præfectus est qui numerum eleemosynarum & missarum

supputationem

supputationē visitatorib⁹ q̄ expeditā ānuatim reddere teneretur. Numerus autem sacrificiorum, quę quotānis ibidem recitāda sunt quinq; circiter milliū est, Quo fit, vt vicina, quę sunt circum altaria ad tot missarū copias soluendarum, quum in hac sacra ara adimpleri non possint, requirantur. Quapropter nostrates exteriq; vndecunq; venerint sacerdotes, sacro in hoc templo rem diuinam, si lubet, mercede accepta celebrare valent. In eodem altari tres alię missę Guterrij Cardenēsis institutione comendatarij maximi quondam militię. Spathę prouintię Legionensis in hebdomada recitantur, cuius vxorisque ei⁹ statuę marmoreę ad pedes virginis ad sunt, ipse filium, ipsa filiam, quasi virgini offerentes.

DE SACELLO BAPTISMATIS

Cap. xlvj.

A Ngusta baptisterij edicula proxima est, in qua residet dici usportionarius missarum rationem habens. Ideo autem dicitur baptisterij, quia infantuli in sacro fonte exere

fusili subtilibus cœlaturis conflato eiusdēq;
metali operculo munito ibidem abluuntur,
At non ita frequentabatur olim hæc spiritua
lis ablutio, cum bis duntaxat in anno, in pas
chate scilicet & in aduentu spiritus sancti fie
ret, vt in capitulo, Duo tempora, & in capitu
lo de catechuminis, de cōsecratione dist. 4.
cuius verba sunt, De catechuminis baptizā
dis id decretum est, vt in paschali festiuitate
vel pentecoste veniant ad baptizandum, cæ
teris solennitatibus infirmi tantum debent
baptizari. In cuius memoriã nunc clerus To
letanus Sabbato, quod in albis dicitur. dictū
fontem baptismalem adit concinens; Isti sunt
agni nouelli, qui annuntiarūt alleluia, modo
veniunt ad fontes, repleti sunt claritate allelu
ia, in conspectu agni amicti stolis albis; et pal
mæ in manibus eorum. ¶ Insuper & feria
quarta ante dominicã de Passione alia anti
quitas obseruatur vt congregatis infantibus
in ecclia cum candelis accēsis diaconus quas
tuor euangeliorum principia decantet scili
cet Mathei capite octauo, Lucę cap. ii. Mar
ci capite. 7, Ioannis cap. 9. & statim puelli
abeunt. Quę omnia tempore catechuminos

rum solebant fieri, nostra vero tempestate,
cum nullus sit catechuminus, in typum tan-
tum ne antiquitas hæc pereat, obseruantur.

Et quia posset etiam dubitari, qui dicantur
catechumini, sunt illi qui rebus euangelicis
nuper instructi et nondum baptizati, missam
catechuminum dictam, quæ est ab introi-
tu vsque ad offertorium audiebant: amplius
autem illis non licebat interesse: immo dia-
conus alta voce clamabat, catechumini exes-
ant foras, propterea quia nondum sacro
baptismate regenerati, nec membra eccle-
siæ erant; ita refert. D. cardinalis de Turre
cremata in cap. Iacobus de consecra. distinc.
1. Postmodum tamen ecclesia diuino affla-
ta spiritu infantes ad octauum diem nati-
uitatis suæ aqua regenerationis baptiza-
ri consuevit, Christi exemplo Lucæ capi-
te. 2. idque etiam vt pericula sane multa euis-
tarentur.

DE SACELLO SANCTÆ MARIÆ

de pietate.

Cap. xlvij.

Nec silentio dignum apparet Alphonsi
Martinez thesaurarii & canonici To-
letani sacellum appellationem virginis Ma-
rie de pietate obtinens, quod licet angustum
sit, pulchrum tamen & elegans vtrinque patu-
lū videre est; ad claustrum albario opere mul-
titoratili breuib; cancellis ferreis superposi-
tis munitur; ad faciem ecclesie albario itidem
opere clauditur elegantissimis apicibus, quib;
b⁹ paruule ianue subsunt ferree. Habet ista
capella vnicam aram ad solis ortum erectam
insuper tabulis pictis sculptisque imaginib;
ornatam apprime, quarum mediabeatissima
virgo Iesum seruatores nostrum a cruce de-
positum gremio suo cōtinet. Est etiam sacra-
riolum; quo aliqua sacelli ornamenta reponū-
tur; tria preterea dolia ad aquā in festis assum-
ptionis & natiuitatis sanctissime virginis ad-
seruandum, qua omnium agricolarum et cui-
uscunq; conditionis hominum tam agrum
Toletanum q̄ extra incolentium sitis sedat,
quorum maxima ijs diebus ad pernoctandū
in hoc templum concurrunt multitudo. Dicitur
autem Alphōsus Martinez huius sacelli fun-
dator ædituo atq; sacellano mercedem insti-

tuit; vt hic tres in hebdomada pro fundatoris
 anima recitaret missas, ille vero sacellano &
 omnibus sacrificis ibi pro deuotione celebra-
 turis cultui diuino necessaria ministraret. Et
 ne curiosū lectorē pia hui⁹ nobilis viri opera
 lateant, hoc epitaphio, quod pariete occiden-
 tali eiusdem sacelli in saxo literis deauratis in-
 scriptum inueni, optime poterit agnoscere.

Aqui y azen enterrados padre y madre de Alfonso
 Martinez thesorero, y canonigo, y obrero que
 fue de esta sancta yglesia, el qual hizo esta capilla
 a su costa y mission: y la ordeno con licencia del cas-
 tildo; y esta en medio enterrado; el qual ordeno e
 fundo al seruicio de dios y dela virgen sancta Ma-
 ria el monesterio de Monte syon, dela orden de
 Sant Bernardo; y compro todo el sitio en que esta
 assentado desde el camino que va a corral ruuio;
 hasta el camino que va a peña ventosa, e la viña
 dondenasce el agua, e la sierra; el qual monaste-
 rio comenco a fundar el dia de sancta Ines; del
 año de mil e trezientos y veynte y siete; fallecio
 año de mil. cccc. e leian veynte y cinco de Iunio; su
 alma sea en parayso nuestro señor aya misericor-
 dia della.

EDE PAROCHIA SANCTI PETRI.

Cap. xlviii.

Sacellorum, que in circuitu ecclesie iuxta
parietes situantur, vltimum occurrit diui
Petri parochiali iure decoratum. Quod D.
Sanctius de Rojas egregius presul Toletan
n^o erexit, & sacrosanctam eucharistiam, que
olim in sacello diui Petri veteris nuncupato
custodiri solebat, huc transtulit, illudque se-
ptem lapideis ascendimus gradibus. Inq; su-
perno limine mirifico lapicidarum opere co-
fecto effigies visitur marmorea diui Petri in
cathedra sedentis. Sub cuius pedibus statue
pectoribus tenus, D. Sanctij de Rojas archie-
piscopi, dignitatumque (hoc est qui primas
partes post presulem in choro obtinent) pe-
ne in gyrum presulem comitantium sunt scul-
ptę. Ab eo vero loco, vbi dignitates desi-
nunt, carmina hec supremum gradum con-
tingentia scripta sunt, probos dicti antistitis
mores vitamq; laudabilem referentia.
Hic iacet in sacra, suaq; rutilante capella,
Conditus in tumba primatum gloria fulua;

Sanctius ecclesie huic archiepiscopus altae,
 Hesperiae primas, multum ac famosus in orbe,
 De Rojas heros generoso in sanguine magnus,
 Pollens ingenio, sollers, reuerendus in aeuo,
 In mauros rigidus, animosus, ac ferendis
 Consilijs pulchra quadam perfulgida stella,
 Acceptus regi Castellae valde Ioanni,
 Tum quia tam fide ipsi seruire corone
 Illustri semper nimium pro posse studebat,
 Tum quia vivebat (vt pastor) prorsus ab omni
 Crimine longinquus cuiuslibet criminis atri,
 Praesertim caste, mite, omni ac tempore honeste,
 Militibus placidus, ipsis sine fine benignus,
 Ac clero gratus, cuius deuotio tanta
 Obsequiumqz dei fuit, ac eleemosyna in artibus
 Carceribus positis, viduis, nec non egenis,
 Atqz monasterijs sacris, mcestisue pupillis
 Nobilitate sua, sua sic laudandaqz vita,
 Quod magis gratus, qz nec par tempore ullo,
 Fulsit in Hispania penitus regione tiara.
 Pergit ad excelsa primatis tam ardua mitra,
 Mille quadringentis vndenis protinus annis,
 Bis simul ad hunc, decimo sed mense supremo
 Octo ter ac deni residebant transtra diei.

Ostium vero ipsius sacelli clatris ingentibus obturatur ferreis. E regione cuius cōspicimus altare maximum ad septētrionem, ubi sacrosanctum Christi corp⁹ perpetuo custoditur, desup tabulis absolutissimo penicillo depictis ornatum, atq; a pavimento quinque gradibus sublimius tessellis vndiq; adoperatis. Prope admodum adiacet dicti domini Sanctij de Rojas marmorea imago exactissime excisa, viuidisq; coloribus deliniata, super lapideum monumentū imposita: que plerūq; ligneo tegumento ferreis filis contexto coriaceo velamine (quod vulgo guadamecil appellant) superstrato obtegitur. Inter sepulchrum & altare candela cerea ab archiepiscopo domino Ioanne patriarcha (vt aiunt) relicta noctu diuq; iugiter ardet. Iuxta altare hoc, multis sacre pagine historijs ornatū capellani stationem (quam dicunt chorum) cancellis ferreis a populo diuisā sibi prescribere. Quibus dictus dominus Sanctius de Rojas sex duntaxat capellanis quinquies per hebdomadē singulatim rem diuinam facturis prouentum reliquit. Crescentibus vero deinde redditib⁹ annui cēsus capitulum (ad

quod pertinet huius capellæ administratio) numerum ad viginti sacerdotes auxit, eisq; canonicus preponitur. In quorum numero alter duorum rectorum curam parochiæ gerentium habetur. Nam cum vnicus esset huius parochiæ rector, reuerendissimus cardinalis P. G. M. alium constituit. Hi igitur sacellani quotidie, præter dictas missas, communem aliam diei ad secundum cymbali tactum de prima dictum pro fundatoris anima omnes vna tenentur decantare. Officiūmq; defunctorum itidem ad secundam vesperorum pulsationem dicturi conueniunt. At cum aliquod occurrit diuorum festum; quibus sacella aut oratoria pilis basilicæ adherentia dicata sunt, in cuius festi laudem omnis cætus beneficiorum decantatis in choro vespertinis horis suo ordine eius sacellum seu oratorium preces ex more soluturi adeunt, facta cōmemoratione, suffecti statim in illorum locum huius diui Petri basilicæ capellani in sacello vel oratorio illo vespertinas eiusdem festiuitatis horas, ac sequenti die missam cum concione solenniter celebrare eiusdem præsulis institutione tenentur. Ad dextram arę præcipuæ po

Sticum adest, quo sacrarium huius parochie
adimus. Vbi duodecim capsę iuxta parietem
septentrionalem positę ornamenta omnia
custodiunt, alieque duę preter has habentur
quarum prima ad vasa sacra sacelli:
altera item ad cereos confraternitatis sacra-
menti asseruandos destinatur. Præterea ad
parietem meridionalem duę alię sunt capsę
libros ad sacramenta conferenda aliaque ad
eorum ministerium necessaria: reddituum in
super & possessionum parochie & sacelli chi-
rographa continentes. Sunt etiam hic plutei
qui libros per totum annum officijs diuinis
inseruientes sustinent. His adiacet altare e ni-
gro marmore structum vbi tempore interdi-
cti diuinum peragitur officium. Continuo se-
quuntur coelides scale, quibus duas cellas
custodi sacelli destinatas ascendimus: que lu-
cent pulchris vitreis stēmate domini Sanctij
de Rojas insignitis. Extra chorum a lateri-
bus sub parietum arcubus alia duo collo-
cantur altaria, ad quoduis eorum tribus as-
cendimus gradibus. Dextrum Marię vir-
gini dicatum Petrus Alfonso abbas san-

Et Vincentij extruxit : in quo instituit capellaniam trium in hebdomade missarum, a dituoque redditum, necnon vasa plurima argentea huius sacelli ministerio reliquit. Sinistrum vero diuo Nicolao sacrum Gundisaluis Sanctius de Madrigal archidiaconus Oretanus / Toleti canonicus, regis consiliarius erexit. Huius lapidea effigies prope hoc altare prominet in orientali pariete. In occidentali autem non longius ab altari post cellulam, vbi minute res asservantur / recondita est arca varijs circumquaque variata coloribus, in quam elemosyna ad emendum ceram sanctissimi sacramenti confertur / quæ ferreis cuspidibus munitur / vt latrunculos abigat. Herent præterea huic parieti duo plutei ferrei, qui singula breuiaria membranea ecclesiastica suis catenulis innixa (ne ab aliquo surripiant) sustinent. Hisque clerici mercenarij horas canonicas persolunt / ne librorum penuria tam sanctum opus omittatur. Denique iuxta valvas præcipuas huius parochiæ alię sunt scale / quibus organa super

numq̄ chorum, his valuis super impositum
petimus, in quo diebus tantum solēnibus de
cantantur diuina.

CDE CAPELLIS, CHORVM BENEFI
ciariorum circūstantibus: ac primo de sacella
sanctæ Mariæ Magdalena. Cap. xlix.

HActenus recēsuimus sacella intra ecclē
siam parietibus inherentia, nūc vero ad
ea quę in ambitu chori beneficiariorum loca
ta sunt: regrediamur. In exteriorē igitur eius
parte ad meridiem est edicula beate Mariæ
Magdalene contra diuī Christophori imagi
nem. Vbi pro anima reuerendissimi, D. Ros
derici Toletani archiepiscopi quinque missarū
solēnia singulis hebdomadibus peraguntur.
Quoniam vero frequenter hoc in opere de
illustrissimo, D. Roderico Toletano antistite
bo, me mentionem facimus: æquum quidem
erit, omissis alijs, quę eum virum satis com
mendant & extollunt: vel illud vnum enarra
re: quod omnibus (nī fallor) maximū ac pul
cherrimum facinus videbitur, D. videlicet:
Rodericum summo ingenio prædictum, dos

Erina ac variorū idiomatū peritia insignem in concilio Lateranensi: cui Inocentius tertius pontifex p̄fuit, cōgregatis omnium ferme ecclesiarum p̄sulibus, infinito deinde dissimilium gētium numero, orationem habuisse in qua (ne quempiam eius verba laterēt) sex idiomatibus, hoc est Romano, Teutonico, Gallico, Anglico, Nauarriensi; & Hispano usus fuit. Huius rei testimonium mihi p̄stās multi viri docti, & postremo codex quidam vetustus ex diuersis antiquorum patrum voluminibus; atq; priuilegijs compositus, cui titulus est, de primatu nobilitate ac dominio ecclesiæ Toletanæ. eadem verba quę in ipso volumine habentur, quoniam scitu quidam digna hic subtexenda decreui.

¶ Anno. D. 1215, mense Nouembris celebrata est sancta & vniuersalis synodus Romę in ecclesia sancti saluatoris, quę Cōstantina vocatur, p̄sidente. D. Inocentio papa, iij. pontificatus eius anno. 18, in qua fuerunt patriarchę duo Constantinopolitanus & Hierosolimitanus, Antiochensis autem patriarcha graui langore detentus venire nō potuit, sed misit pro se vicarium Antaroden, episcopū, Ale

xandrinus vero patriarcha sub dominio sar-
racenorum constitutus similiter venire non
potuit, sed misit vicarium suum Petrum dia-
conum germanum suum. Fuerunt autem in
eodem concilio primates & archiepiscopi nu-
mero 71. episcopi vero, 412. De abbatibus, &
alijs religiosis personis, & decanis, & priori-
bus, prepositis, archidiaconis, & alijs cleri-
cis secularibus, & procuratoribus principū,
conciliorum, & comunitatū de diuersis mun-
di partibus congregatis non fuit numerus.
Et in hac generali synodo Rodericus archie-
piscopus Toletanus & Hispaniarum primas
de licentia pontificis proposuit verbum dei,
incipiens & finiens in Latino sermone. sed
quia de diuersis mundi partibus tam clerici
quam laici ibidem conuenerant, vt omnibus
satisfaceret, suas in predicando pausationes
& interpolationes faciendo easdem autori-
tates & rationes propositas in latino expo-
suit laicis & illiteratis in linguagijs maternis,
videlicet Romanorum, Teutonicorum, Frā-
corum, Anglorum, Nauarrorum, & Hispa-
norum. Huiusmodi autem predicationis ex-
positio placuit in conspectu omnium; non so-

lum subtile, sed potius admirabile reputans
 tes, cum a tempore apostolorum vix crederetur,
 seu ab aliquo audiretur, vel scriptum
 repertum fuisset, aliquem alicubi sub tot mo-
 dis idiomatum seu linguarum in vno & eos-
 dem sermone verbum domini predicando ta-
 liter exposuisse.

CDE SACELLO BEATAE ELISA-
 beth, de Vngaria. Cap. l.

Vlterius vero sanctę Elisabeth de Vnga-
 ria sacellum e vestibulo capituli huius al-
 me ecclesię huc translātū inuenitur. Vbi Ioa-
 nis Alphonfi institutione singulis hebdoma-
 dis quinquies res diuina occurrentis diei reci-
 tatur.

CDE SACELLO SANCTAE CATA-
 rinae. Cap. li.

Lucas delas peñas canonicus Toletanus i
 honorē scē Catharinę cōdidit sacellū e
 vestigio sequens; stipēdiūq; sacellano p tribus
 i quilibet hebdomada missis reliquit feria secūda

pro defunctis, feria quarta de trinitate: die ve-
ro sabbati de beata Maria, in eodē itē sacello
tres alię missę p̄ anima doctoris Ioānis Mar-
tini de Herrera Toletani canonici dicuntur,
quibus vnus edituus inseruit.

CDE ARĀ DIVAE MARIAE QVAE

Hispanæ del estrella dicitur. Cap. liij.

DEinde Fernandi Perez de Ayala cano-
nici Toletani liberalitate fūdata est edi-
cula in memoriam Marię virginis, quæ del
estrella vulgariter dicitur: quōdam del pilar,
eo quod ibi fons factitius exquadā pila olim
fluebat, vbi populus precipuis festiuitatibus
hinc inde magna deuotione in hanc sacrā ba-
silicam veniens, bibere solitus erat. In sacello
hoc tria in hebdomada dicti Ferdinandi im-
pendijs sacra persoluuntur. Primum pro de-
functis, secundum de angelis. Vltimū de san-
cta Maria. Hic præterea dominus Fernāndus
de Illescas Cantor ac Toletanus canonicus
rem diuinam singulis diebus per duos sacel-
lanos alternatim fieri iussit.

DE ALTARI DEPOSITIONIS
 sanctissimi corporis Iesu a cruce. Cap. liij.

Proxima est edicula pietate & splendor
 re decorata, a Nicolao Ortiz canonico
 Toletan, erecta a Roderico vero Ortiz eius
 nepote, eiusdemq; templi canonico reditu in
 stituto. Vbi eximitum opus Nichodemi et Io
 sephi ab Arimatia, q; Iesum a cruce deposuer
 runt, sculptis mirifice eorum imaginibus ex
 cifum recolitur. In hac ara eiusdem Roderi
 ci sumptibus duo sunt instituti sacerdotes cū
 æditimo, qui alternis hebdomadis ibi pro
 fundatorū manibus rē sacrā soluere tenent.

DE SACELLO DIVI MICHAELIS.
 Cap. liiij.

Tria proxima sacella nominata sunt i ter
 go chori contra ianuam; que dicitur del
 Perdon. In sinistra vero parte ad septentrio
 nē fundata est edicula sancti Michaelis, vbi
 quatuor qualibet hebdomade missarum sa
 crificia pro aīa Petri Nuññ portionarij Tole
 tani celebrare, interessetq; officijs in choro ca

P

pellanus tenetur. Hic etiam Didacus Perez
presbyterum cum ædituo, qui centum quin-
quaginta sex missas annuatim celebraret, præ-
posuit.

DE SACELLO BEATI PETRI OXO-
mensis. Cap. lv.

Successit deinde ædicula sancti Petri epis-
copi Oxomensis e regione parochiæ diui
Petri posita, in qua due sunt institutæ capella-
niæ: alteram Didacus Rodericus de Ouedo
portionarius Toleranus cū officio cētū quin-
quaginta sex missarum singulis annis, alte-
ram vero quidam Sanctius fernandez por-
tionarius etiam cum cura duarū missarum in
hebdomada instituit.

DE AEDICVLA QVAE DOMINI
ci sepulchri dicitur. Cap. lvj.

Nempe ex his, quæ passim per ecclesiam
visunt; nihil augustius videtur esse quæ ve-

nerabilis seruatoris nostri sepulchri memoria: quæ in subterranea ædicula sub altari maiori structa; quatuor validissimis colūnis sustentata colitur. Vbi olim erant regum veterum cadauera, quæ nunc ad latera eiusdem maximi altaris (vt diximus) sita sunt. In hoc sacro loco duæ sunt aræ: altera diuo Iuliano, altera vero sancto Sebastiano sacræ. In hac tres cappellanas Rodericus Tenorius; Egidius de Rojas; Ioannes cognomento duque de Strada canonici Toletani mandarūt, primus quater in hebdomada celebrari missã instituit, secundus ter, itidem & tertius: quorum quilibet suum facellanum præfecit. Egidius vero adhuc ædituum adiunxit. Sunt hic etiam duo armariola ad asseruandum vestimenta, & omnia diuini cultus ministerio necessaria. In cōfinio igitur prædictarum ararum medium est dominicum sepulchrum accuratissime excisum, clauisq; ferreis septum. Est præterea alius æditimus sepulchro destinatus: quod oībus chori sacrificiis pro deuotione celebraturis ornamenta cū alijs diuinę rei faciēde necessarijs præstat. Binis in hunc specum descendimus

scalis; alteris ad meridiē, ad septētrionem alte-
ris spectātibus septione ferrea munitis. His
septentrionalibus si quis fuerit egressus in ex-
teriori parte chori, contra sacrarij ostium, in-
ueniet altare marmoreum a Petro Gundisal-
uo Mendocio erectum, in quo tres missę sin-
gulis diebus eiusdem institutione soluuntur.
Quod patet ex titulo supra hanc aram inscri-
pto his verbis. Illustris Petri cardinalis, patriar-
che Alexandrini, Toletaniq; Archiepiscopi cele-
bris institutio: piaq; deuotionis memoria. Seculis
perpetuis futura, ter quotidie missarū solennia sol-
uentur sub lucem prima, ad tertiam altera, in no-
naq; tertia. Hic magnificentissimus archipre-
sul inter alia pietatis opera, dotauit oēs mis-
sas quę in choro precipue basilicę celebran-
tur & completorij quadragesimalis premiū
auxit, vt beneficiarij deuotione aut premio
allecti illis adessent.

DE AEDICVLA VIRGINIS MATRIS
descensionis sacra & oratorij huius ecclesie pilis
adherentibus. **Cap. lviij.**

Q Vis autē plurimas sanctorum deauratas imagines pilis fere omnibus affixas enarrabit: quibus sua quondam adiacebant altaria. Quę cum eis deambulantium turba debitam reuerētiam non exhiberet, & ne eorum multitudīne ecclesia impediret, penitus amota sunt relictis modo imaginibus binas circiter vlnas a pavimento altioribus, ne eius rei saltem memoria periret.

Dignum tamen fuit, vt altare descēſioni virginis dicatum, iuxta quod sedit ipsa met dei genetrix non sūmoueretur. Quod desuper ornatū schemate ex limpidissimo alabaſtro exciso, exprimente virginem Mariam induentem suam sacra veste Alfonso, intrātes portam cymbalorum; si ora ad Aquilonem versant, e iaspide confectum videbunt, intra exiguam ediculam tertię pilę adherentem, ab utroq; latere cancellatam clausamq; valuis ferreis meridiem versus positis. Quę licet angusta, structura tamen augustissima. Eius namq; testudinem cęruleo colore deliniatam; stellisq; plurimis fulgentem quatuor porphiriticę sustinent colūne. Illamq; pulchriorem reddit turricula pinnis elegantibus circunda

ta in sublimē tendēs instar pyramidis supra
eam mira venustate elaborata: cuius acrotes-
rium tenet imago quædam lapidea, subtus si-
nistrum cornu altaris asseruatur saxum reti-
culo ferreo munitum exterius; in quo steterūt
beatissime Mariæ virginis pedes, super quod
huiusmodi metrum petra sculptum legitur.

Cuando la reyna del cielo

Puso los pies en el suelo,

En esta piedra los puso.

De besarla tened vso:

Para mas vuestro consuelo.

Quare ciues Toletani magna deuotione la-
pidem hunc, utpote scabellum sacris Mariæ
virginis tactum pedibus, deosculantur. In
hoc altari celebratur quotidie missa per reue-
rendissimum Alphonsum de Fonseca archie-
piscopum Toletanum instituta, deputatis ad
id duobus capellanis hebdomadati celebra-
tibus; idq; post peractum missæ maioris offi-
cium. In festi huius sanctissime descensionis
vigilia beneficiarū chori cum solēni pompa
aram hanc adeunt, iuxtaquam cum commes-
moratione vespertini psalmi finiuntur. Qui-
bus peractis ex institutione Alfonsi Sanctij

huius ecclesie portionarij, sacellani chori vel peros & sequenti die missam, quo Toletana ecclesia dictum miraculum recolit, stipendio consignato sollemniter decantant.

DE EDUCATIONE INFANTIVM
 expositorum. Cap. lviij.

DEinde pile parochie dñi Petri e regione posite adheret ingens instar cunarū lapis, vbi infantes paterno relegato pietatis officio publice misericordie ob pudorem seruandum furtim exponuntur. Educanturque expensis hospitalis sancte crucis ab illustrissimo cardinale, P. G. Mendozio in hac vrbe conditi annis singulis quadringenti et amplius infantes. Sed non satis tot infantium multitudinem hospitali sustentare valente, in eorum educationis subsidium & piam subuentionē tria millia argenteorum vel regalium numorum ex æquo ab archiepiscopo ecclesie & fabrice prouentu, & capitulo quouis anno offerunt. Pueris autem puellisque necessaria tribuuntur / donec ab aliquibus pijs hominibus adoptantur / aut ad seruiendum,

quisque prout obuenit, eliguntur; certam de
mum mercedem ab ipsis suscepturi. Op⁹ hoc
infantię huiusmodi alendę omni sane cōmen
datione dignum a Francisco Ortiz canonico
Toletano in hospitali; quod ipse curādis
amētibus seu infanis hominibus construxit,
primo coeptum est. Quod postea a prædicto
cardinale. P. G. M. crescente pro hominum
malitia expositorum numero, adeo ut non
nunc quingentos fere lactari contingat, au
cta vectigalium quantitate illuc, vbi nūc est;
fuit translatum. Nutrices vero in festo nata
lis beate Marię eo ordine, quo in supplicatio
nibus fieri consuevit, præeunte cruce et ve
xillis insignia illustrissimi cardinalis indicant
ibus, a prædicto hospitali ad sanctissimum
vsq; templum veniunt, quolibet alumnū
suum ceruleo alboq; indumēto vestitum bay
iulans. Dicitur autem Franciscus Ortiz in in
fantium alendorum locum tredecim senes, q
te secūda fortuna in egestatem incidissent; suf
ficiendos instituit.

DE CLAVSTRI DESCRIPTIONE
vsq; ad. D. P. Tenorij sacellum. Cap. lxx.

Ventum est ad vltimam partē operis nō
 minus difficilem, vbi de connexis eccle
 się aliqua debent explicari. Claustrum impri
 mis adeo amplū, magnificum, sublime; atq;
 superbum est: totq; rerum pictarum varia
 tenitefcit: vt hoc vnum per se ecclesię nostrę
 membrum cum aliarum vrbium templis de
 magnitudine & elegantiā possit contendere
 Non longe a tiberine saxum expositorum in
 fantium continente illius patet aditus præci
 pius capelle diui Petri contiguus: per quem
 si quis intrauerit, statim ad sinistram videbit
 ingētes quasdā cumeras ligneas; vbi panis co
 ctus singulis diebus pauperibus per vnum
 canonicorum distribuendus asseruat. Hanc
 quidē eleemosynam; hoc est sexcētas tesseras
 frumentarias (que vulgo dicuntur hanegas)
 prelatus fabrica & capitulum equalibus por
 tionibus conferunt habent enim mensas dis
 cretas, quod iure nō improbatur: vt in. c. edo
 ceri de rescrip. Ad dextram vero gymnasiū
 se offert cathedraq; ibi sacre pagine: dotata
 (proh dolor) & deserta (rare enim lectiones
 leguntur cum quotidie essent legende) & in
 eo gymnasio scale sunt, quibus itur in biblio

thecam vetustam quidem, sed vtilem copiosamq; cui assidet custos stipendiarius; qui eis ostia claudit & aperit volentibus libros euoluere: eidemq; cura est mundandi aulā ac puluerem librorum excutiendi. Cōtinuo est officina, vbi multa instrumenta seruitio ecclesiae & representationibus actuum, qui festis solēnioribus fiunt, reponuntur. Inter quam & capellam subsequenter quoties gradus magisterij literarij per scholasticum cōferendi sunt (is enim est qui academiam Toletanam moderatur) tabulata quaedam extruuntur omni ornamento & splendore referta, atq; illic de more conuenitur, & studiorum labores & vigiliae premijs dignissime cohonestantur.

DE SACELLO. D. PETRI THENORII
Toletani antistitis & eius praeclaris operibus.
Cap. lx.

Domini Petri Thenorij archiepi Toletani monumenta quis maxima admiratione non prosequatur? Ipse enim sumptuosum hoc claustrum aedificauit, iecitque pris-

mum lapidem pridie assumptionis candidissi-
 me virginis anno domini. 1387 ibique sacellum
 quod quinque albo nigroque lapide structis
 gradibus ascendimus, eleganter struxit; con-
 tra dictam claustrii ianuam aditum habens cla-
 tris quidem ferreis necnon ligneis valuis obtu-
 ratum. Omnes eius parietes interius sanctorum
 historijs animisque ethnicorum tathareis
 flammis ardentium vndique depicti sunt.
 Sacellum hoc tria ad orientem posita conti-
 net altaria; sacrariumque vbi omnia eius or-
 namenta cum alijs ad diuinum cultum facien-
 tibus custodiuntur. Dicitur archiepiscopus
 septem capellanos idoneis redditibus insti-
 tuit, quibus singulis quatuor missas vna-
 quaque hebdomada celebrandas adiunxit,
 præter comunem aliam, que ab vno ex sa-
 crificis, alijs ad secundum sonum cymba-
 li de prima congregatis officiumque canen-
 tibus quotidie celebratur. Vespere autem
 secundo campanæ vespertine pulsatu ad ho-
 rarias preces defunctorum omnes conueniunt.
 Cuius institutionis patronatum capitulum obti-
 nere voluit. Cumque redditus ab ipso assi-
 gnati indies auerentur; decreto patronorum

110.07
eisdem ex prouentibus additi sunt alij noue
facellani totidem operati sacrificijs. Sancti-
tumque est insuper; vt quouis anno vnus ex
canonicis presbiter in vniuersis administran-
dis præcipui gerat vices facellani. Fundato-
ris vero corpus sepulchro sub marmoreo
eiusdemq; statua super effigiata mediam ca-
pellæ partem occupat. Iuxta quod paulo hu-
milius est alterum monumentū episcopi Pla-
centini Vincentij arias de Balboa dicti, opti-
mi & religiosi viri, eiusdē archiepiscopi quō-
dam capellani. Alia sane plurima hic magnifi-
centissimus archipresul celebria pulchraque
opera effecit; quæ scit vt pote dignissima; vt
in exemplaribus ecclesiæ annotatum repe-
ri, huic opusculo adnectere visum est. Ipse
enim in Tago fluuio, qui Toletum ferme am-
bit, pontem diui Martini appellatum, antea
exiguū nimis & angustum, vbi multi discris-
mina vitę patiebantur, altum munimque
(vt cernere est) edificauit. Castellum præter-
rea sancti Seruandi nominis trans pontem de
Alcantara situm pro huius vrbs defensio-
ne ac munitione pene dirutū refarciuit. Cœ-
nobium ordinis diui Hieronymi in oppido

de Talauera condidit. Oppidum quoque de Villafranca a primordijs fundauit, ibique ecclesiam sex sacerdotum assignatis vectigalibus struxit. Atque hospitale duorum impluuiorum, quorum alterum feminarum, alterum virorum est. Omnesque aduenas pauperes ac peregrinos vnus duntaxat diei naturalis spacium comorari, ac eisdem alio profecturis ex profecti hospitalis sententia viaticum erogari iussit. Pontem rursus iuxta dictum municipium erexit geminis turribus, validissimisque munitum, ab ipso quidem autore archiepiscopalem nuncupatum, a quo oppidum etiam ipsum pos Archiepiscopi appellatur. Porro tria castra ecclesie Toletane scilicet Canales, Alhamin, Almonazir, que iussu regis. D. Petri diruta fuerunt, instaurauit. Nec vero his tantum acquieuit, quin castellum etiam munitissimum iuxta oppidum, quod Alcalá regia nuncupatur, in confinibus regni Granate struxit: ut illud captiui Christiani, qui manus Sarracenorum euasissent, in protectione suffugiumque haberent. Inque sublimi eius turri mirande magnitudinis olei lampadem collocauit, cuius lux et splendor tres circiter leucas

fulgebat, ne illuc confugientes dispendium
vllum erroremve paterentur. Vir profecto
sanctissimus, & qui vite huius dubie illece-
bras contemnens, ad perpetuam se toto ani-
mo parare videretur. Cæterum hisce paucis
ex ijs, que ille inclyte gessit, prelibatis, ad in-
coeptum nostrum reuertamur. Hic ergo absol-
uitur sacellorum numerus, nam prout nobis
institutum fuit, ab ærario sacro exordium sum-
mere, ac deinceps per gyrum procedere; ad
hanc partem tandem deuentum est; quia nimi-
rum sacella clauduntur; vbi mihi gratulari li-
bet; & quemadmodum in prælijs contingit,
vt extremi quicq; in fine collocentur; ita etiam
in presentia obuenerit / vt vltimam manum
ecclesie adponenti hoc, D. Petri Thenorij sa-
cellum occurrerit; quod multis nominibus
celebrari dignum existit.

DE NUMERO BENEFICIATORVM

Cap. lxxi.

Ergo numerus omnium beneficiato-
rum, ne forte lector in illis recensendis di-

storqueatur: si vellent modo a choro & deinde per singula facella enumerationem facere; quadringenti quadraginta quatuor, vbi lector attendas; obsecro, totam hanc multitudinem quaternario numero (eozq; triplici) absolui; qui nimirum in Pythagorica doctrina augustissimus & sacrosanctus erat. Ordinem hic singulorum apponere placuit, etiam si postea in libelli fine versibus quibusdam; (vt memoria facilius teneas) complectendum curabimus, ne sit quod de nobis conqueri possis in omnibus tibi non satisfactum esse.

Archiepiscopus primas Hispaniarum.

Quatuordecim dignitates.

Canonici prebendati quadraginta.

Quinquaginta portionarii.

Viginti canonici extrauagantes.

Capellani de choro nūcupati quingenta octo.

Triginta septem sacerdotes stipendiarii.

qui horis solum nocturnis sunt deputati.

Clericuli quadraginta; ex quibus sunt sex electi musice.

Capellani capellarum cum aliquot sacristis & clerizellis centum nonaginta quatuor.

Quorum numerum nulla nunc ecclesia præter Toletanam reddere poterit, licet olim templum Constantinopolitanum plures beneficiarios contineret, vt leg. nō plures de sacros. eccles. C. quod felicissimo tempore tuo princeps augustissime in pristinum statum restituendum speramus.

DE VLTIMA CLAVSTRI DESCRIPTIONE, Cap. lxi.

OMnes claustrī parietes picturis diuorū absolutissimis vndiq; ornātur. Quas si quis studiose lustrauerit, nempe Apellem ibi penicillū satis graphice exercuisse agnoscer. Et quoniam has ad vnguē imaginēs, & earum primitiuorum historias paruo nequaquā tempore aut breui expositione, sed libro & eo amplo explicare & prosequi deberem, quod a me in presentia peritari non potest, nonnullas tantum veluti ex trāscursu a particularibus abstinens ibi depictas enarrabo. Sed quia opus hoc describi impeditum est, et claritatis non ita capax, operē precium erit præscire, claustrum de quo agitur, quatuor habere

habere absides; quæ quadrangulum constitunt, septenos fornices fortientes; qui perinde suum parietem velut in septem diuidunt spatia ternas vt plurimum historias continentia. Atq; vt ab exordio ordinem picture optimum (in q̄ conijcio magna lateremysteria) inscribendo seruemus. Supra ianuam capellæ domini Petri Thenorij prælium depictū est; quo Michael archāgel⁹ & angeli eius præliabatur cum dracone; qui cum angelis suis per superbiam corruens angelicum numerū minuit. In prima vero parte parietis orientalis; iuxta supradictam historiam alię tres visunt, prima est formatio primorum parentum; nā cum angelorum reparationi consuleret omnipotens deus (quorum decimus ordo de cœlo deciderat vt in. c. Hi duo de cōs. dist. i. idecretis) p̄toplastum de limo terræ formauit, qui sui generis propagatione damna cęlestis patrię resarciret; secunda & media est; vti primi parentes fructum prohibitum degustant suggerente colubro os & caput fæmineum demonstrante; tertia est depulsio eorundem per angelum de paradiso. In secūda parte tres itis dē historie pictæ habentur; prima quomodo

postq̄ Ioachin prohibitus fuit offerre in tem-
plo verecundia confusus ad pastores suos lō-
ge abiit, eiq̄ apparuit angelus, ac iussit im-
perante domino, vt ad Anam vxorem suam
reuerteretur ex ipso germen habituram. Ter-
tia quomodo sanctę Anę deum oranti; vt ma-
ritum suum sibi restitui dignaretur, angelus
identidem dei iussu nunciauit reditum Ioachin,
virginemque sacratissimam Mariam
ex ipsa nasciturā, Media et precipua est; quo-
modo Ioachin & sancta Ana se se ad portam
ciuitatis inuicem conspiciēdo perfusi gaudio
amplectuntur. Tertia pars habet duas tantū
historias, altera est, quomodo sancta Ana pe-
perit virginem dei matrem, altera; quomodo
virgo ipsa beatissima quindecim scalarū gra-
dibus ad templum ascendit, & a lateribus ad-
sunt duo prophetae. Quarta habet vnicam hi-
storiam, hoc est aduentum Gabrielis ad sancti-
ssimę incarnationis mysterium salutantis
virginem gloriosam, & spiritum sanctum a
patre supremo demissum, iuxta verbum ar-
changeli. Spiritus sanctus superueniet in te.
Quinta itidem vnicam obtinet historiam:
scilicet iter virginis sanctissimę tribus co-

mitate virtutibus in habitu & figura virginū
 per montana Iudeę, utq; intrat domum Za-
 chariæ, hic gloriosissima Maria & beata Eli-
 sabet ſūma humilitate ſe inuicem ſalutant: tū
 dextra ac ſiniſtra adſunt duo prophete. In ſex-
 ta parte habetur foeliciffimum aſſertoris no-
 ſtri natale, multis angelis tam in aere q̄ apud
 infantem aſtātibus, ac beatiffima mater & Io-
 ſeph flexis genibus Ieſū adorant: et duo itidē
 utrinq; prophete. Septima & vltima pars hu-
 ius abſidis ſupra poſticum capelle diui Petri;
 iuxta ianuam, qua ex clauſtro in eccleſiam
 quatuor gradibus deſcendimus aduentus re-
 gum Magorum, & adoratio viſitur.

¶ Secunda abſis meridionalis eccleſię ambu-
 lationi contigua vacat hiftorijs, ne lux quæ
 per clauſtrum ad eccleſiam tranſmittitur: qua
 illuſtratur ſacella: impediatur. Vltima tamen
 pars eius abſidis ad clauſtri poſticum, quo in
 vram publicam itur; depingitur oblatione
 ſanctiffime virginis, cum obtulit filium Ie-
 ſum in templo & iuſti Symeonis tradidit ma-
 nibus. cui ſubſunt archiepiſcopus et chori be-
 neficiarij. Huic deinde picturę ſubeſt tribus
 nal, vnde vicarius vr̄bis ius dicere ſolito erat.

Terti⁹ apsidis paries viæ publicæ contiguus
propter septem fornices septem pariter diuis
sionibus secatur. In quarum prima sunt tres
historiæ; ad leuā vti virgo beatissima orās ha
bet filium Iesum sinu fouens & angelus ap
parens Ioseph monet illum, ducat matrem
ipsam & sanctissimum filium in Aegyptum;
media & precipua est, quomodo virgo pre
ciosissima & beat⁹ Ioseph cū infante in Aegy
ptum tēdunt. Tertia est eorum ingressio; quā
do oīa idola Aegypti corruerunt. In secun
da sunt item historiæ tres. Prima, occisio in
fantium innocentium Secunda; vbi redemptor
noster suæ ætatis iam duodecimū agens annū
disputabat in templo inter doctores, & quos
modo sua mater & Ioseph solliciti templum
ingrediuntur; cum ipsa dixit, Fili quid fecisti
nobis sic. Tertia, quomodo Iesus intrat flum
euum Iordan atq; a diuo Ioanne baptizatur,
sequēs diuisio continet totidem historias: pri
ma est doemonis imago seruatores nostrū tē
tantis: secunda transfiguratio domini nostri
in monte Thabor cum tribus discipulis; Moi
se & Helia astantibus: tertia est assertoris no
stri imago diuum Lazarum exuscitantis e

monumento. In quarta parte depictum est, quomodo domini noster ingreditur Hierusalem affectantibus discipulis; et susceptio sibi facta; prope autem hanc historiam videre est imaginem redemptoris nostri de templo negotiatores eicientis. Quinta diuisio tres continet historias. Prima est ablutio pedum apostolorum ab eorum principe Iesu facta; secunda est cena domini cum discipulis; tertia oratio facta a Christo benedictissimo in hortis. Sexta totidem sortitur historias, prima ut dominus noster columnę alligatus est, & carnifices sanctissimum corpus verberibus afficiunt. Secunda media & maxima est, quomodo redemptor noster stat coram Pilato sententiam pronunciantem, contra iudicem de nobis sententiam laturum. Tertia est quomodo Christus dominus noster crucem humeris baiulat. In septima & vltima parte vnica depicta est historia, s. dominus noster in cruce pendens inter duos latrones & alios permultos perfidos & sceleratos homines quamuis non deficiunt aliqui religiosi & optimi, s. mater eius curis ingentibus egra, beatus Ioannes & Maria Magdalena cum alijs quibusdam huiusmodi. Sequitur

q. iij

tur iam quartę ac supreme absidis historie
enarrande; que quidem finiuntur ad capellā
D. P. Tenorij. vnde huius claustrij descriptio
initium accepit. In prima igitur huius absidis
diuisione tres habentur historie: prima vt sa-
cratissimum Christi corpus de cruce detra-
ctum repositum fuit in gremio moestissime
virginis matris. Secūda ac media est; quomo-
do anima sacratissima Christi cum inefabili
diuinitate sanctos patres in limbo visitauit.
Tertia vt Christi corpus reponitur in monu-
mento. In secunda totidem continentur histo-
rie: prima, vti seruator noster apparuit Ma-
rie Magdalene in hortis olitoris habitu. Secū-
da vt assertor ipse armatis obsessus custodib9
prodijt e sepulchro. In tertia ostenditur qua
forma dominus noster videntibus discipulis
ad cœlos ascendit cum angelis permultis, qui-
bus tota hec pars plena conspicit. In quarta
depictus erat aduētus spiritus sancti in die pē-
thecostes sed parietis vligine maxima ex parte
incrustatio dissipata est. Quinta habet assū-
ptionē virginis gloriosissime apostolis astātib9.
In sexta cernitur supremū iudiciū; quo do-
minus noster veniet cū maiestate & potestate

maxima: & beatissima Maria nrm omniū stu-
 diosissima patrona a dextris eius, ac discipuli
 hinc inde sedentes: paulo dein inferius stant
 ad dextram beati albis velaminibus amicti,
 ad sinistram vero cōdēnati apud infernū ibi-
 dem horribiliter figuratū. Septima ac postre-
 ma huius absidis diuisio, quę est supra limina
 sacelli. D. P. Tenorij delinitur vnica historia
 .s. lapsu angelorū damnatorum, veluti in ipso
 historiarū exordio explicauimus. Sciendū in
 sup, q̄ infra historias & figuras supradictas,
 multę sanctorum imagines, agri pascui ac cō-
 siri, ville, mare, montes, lacus, fluētia, rupes,
 planities, nemora, valles, arbores, prata; her-
 be; aues; flumina, & alia huiusmodi plurima
 perquā graphice depicta cōspiciunt; quib⁹ si-
 mul et historijs tā veteris q̄ noui testamēti q̄s
 adhuc significauimus nullibi nō ornati parie-
 tes spectatores rerū amoenitate & copia deti-
 nēt meritissime. Pręterea intra parietē septen-
 trionalē altare visit superpositis tabulis pictis
 craticulisq; ferreis, necnō ligneis clausū posti-
 b⁹ a q̄dā Alphōso Gūdisaluo de castellanos,
 hui⁹ vrbis tribuno plebis sub inuocatiōe b̄ti
 Alphōsi anno dñi, 1420, erectum: a quo aram
 q̄ iij

ipsam delos castellanos vulgus appellat insti-
tuto sacellano rem ibi diuinā quotidie factu-
ro in cuius stipendium edes quasdam in hac
vrbe iuxta viam publicam sandaliorum reli-
quit. Quę postea in tumultu quodam civili,
solo æquatę fuerunt. Huius autē posterius
quorum patrociniū dictum opus cōstituerat
ne omnino memoria periret, aream ediū au-
ctioni exposuerunt. Vnde omnibus diebus
veneris in quadagesima missam vnicam cele-
brare faciunt. Quibus etiam si quid ibi colla-
psum fuerit instaurandi reficiendiq; cura in-
iuncta est. Iuxta quam aram in angulo ad oc-
cidentalem pene plagam vergente, ligneum
pulpitum parieti affixum cōspicitur vbi qua-
dragesimali tempore præter conciones pluri-
mas quę in alijs templi partibus fiunt diuo-
rum Dominici; Frācisici; & Augustini affecte
concionantur. Non lōgo abhinc tractu in pa-
riete occidentali se offert ianua quędam par-
uula qua aperitur ingēs camera subterranea
sub via publica fabrefacta instrumentis lapi-
cidarum fabrorumq; lignariorum asseruan-
dis artificib; ibi (si lubet) nocte excipiēdis
deputata. Porro in meridionali pariete iuxta

posticum, quo in viam publicam itur supra dictam vicarij vrbis sedem iudiciale nec non infra beneficiatorum effigies solenne est epitaphium huiusmodi,

Lunes tres dias de Hebrero año de mil y quinientos y veynte y dos dia de sant Blas por los meritos dela sacratissima virgen nuestra señora el dean y cabildo con todo el clero desta sadeta yglesia y caualleros y buenos ciudadanos cō mano armada juntamente con el arcobispo de Barri que ala sazón tenia la justicia vencieron a todos los que con color de comunidad teniã la ciudad tiranizada. Y pluo a dios que ansí se hiziesse en recompensa delas muchas injurias que a esta sancta yglesia y a sus ministros auian hecho y fue esta diuina victoria causa dela total pacificacion desta ciudad y de todo el reyno en la qual con mucha lealtad por manos delos dichos señores fue seruido dios y la virgen nuestra señora y la magestad del emperador don Carlos semper Augusto rey nuestro señor.

Insupervt de editioribus edificiij partibus ali-
quid dicam scale ingentes ad septentrionem,
iuxta domini Petri Tenorij sacellum sitę sūt;
partim nouenis, partim senis, & his breuibus
in quadrangulum erectę lapideis gradibus;

q v

donec ad sūmū perueniatur, in quartū tractu
tres patent cellule, vna oleo pro omnibus tē-
pli lampadibus numero triginta, preter eas,
quę in facellis allucent. Alię vero duę alijs ec-
clesię ministerijs destinate. Iis enim scalis ascē-
dimus edificia magnifica tēpore domini Frā-
ncisci Ximenez archiepiscopi Toletani extru-
cta. Ad quę quoniam sigillatim enarranda,
plus tēpar est temporis, exquireretur. Iccirco
obiter sat erit dixisse, nostra hac tēpestate pre-
suli esse hospicio, suisq; famulis & familiari-
bus, necnon clauigero, alijsq; ecclesię opifici-
bus. Atq; ad occidentem quasdā coclides sca-
las habere, quibus in virides hortos in medio
huius claustrī positos, herbis pomisq; odori-
feris vernantes, secreto descendimus, multis
quippe malis citreis, myrtis, lauro, alijsq; id
genus abundantes. Postremo in huius clau-
strī angulo ēdi sancti Petri contiguo, sunt au-
le magnifice super primam absidem fabrefa-
ctę: ex cui⁹ absidis fornice proiectum menia-
num pulchre elaboratum in secundam protē-
ditur: quod dominus Franciscus Ximenez
archiepiscopus (vt fert) struxit vt ex eo Chri-
stianissima regina Elisabet, tuę celsitudinis

proauia rem diuinā audire alijsq; diuinis my-
sterijs interesse posset, inde enim præcipuum
huius templi altare adorare datur.

DE EXTERIORI TURRIS DESCRIP-
tione Cap. lxxij.

IN extrema templi parte, quæ occidentem
respicit, duę surgunt turres, e quibus al-
tera imperfecta remansit; altera vero quadra-
ta seu mauius octogona excelsior & elegātor
cernitur: cui⁹ admiranda altitudo nubes trās-
cēdere videtur: ad eā q; merito silere possunt
Aegyptię pyramides Alexandrina Pharus,
Rhodiorumq; collossus. Turris hæc ex lapide
de fusco & duriori & elegantiori constructa
vniuersis Hispanię templorum turribus (qd
publico omnium ore circūfertur) speciosior
& sublimior, plana ad primam fasciam nihil
exteriorius sculptum habet: inde vero vsq; ad fe-
nestras, vbi cymbala pendent, multis lapi-
deis fascijs circūdatur: multa ibi expolita
atque impense fabrefacta videre operæ pre-
cium est: maxime secundum limbum (nam
quinque præsertim Zonis (vt sic dicam)

admirandi operis hæc moles præcingitur) ex nigro lapide columellis suo ordine interpositis mirifice elaboratum; in quo paribus inter se spatijs distantia cuiusdam præfulis insignia ex lapide albo affixa tessellisq; hinc inde circumdata prospiciuntur. At tertio limbus tessellis ceruleis pari interuallo dispositis decoratus, pulchram turrim pulchriorē visuq; amoeniorem reddit; quæ sigilla sub paruis fornicibus mire elaboratis in ipso structuræ lapide adjacent. In quarta fascia plurima hominum capita ex lapide albo prominent; quæ paruulis quibusdam pilis distincta procul intueri videntur. Paulo superius ingentes pro cymbalis fenestræ clatræ apparent, in quavis fronte binæ; quarum inter vtranq; humanam statuam cernimus ex lapide etiam albo fabrefactam ita vt in singulis tetrantibus singulæ hominum effigies conspiciantur. Supra has fenestras visitur quinta corona; cui innititur ambulacrum turrim quacumq; circuens; supra quod in cuiuslibet frontis medio (vnica dempta) noua turricula surgit; cum pinaculo mediolanensi bractea munito; cruce auro delinita desuper imposita; & hic quadrangularis

pars secunda finitur. Sequitur inde tertium & ultimum turris opificium rotundę formę augustius & elegantius, in octo nimirum pilis artificiose assurgens: quibus totidem capreis olis iunguntur fortioris muniminis gratia: ubi & quatuor pergrandes pinne triangularis formę turri ipsi potius elegantię quę munitioni eriguntur. In quę octo pilarum summo planam elegantiarum, atque artificij coronidem inspicimus. Supra quam tholus fastigiatus in modum pyramidis absolutus cœlum tangere videtur. Cuius fastigio crux ferrea ingentis magnitudinis super imposita est: quę cum ex inferiori solo suspicitur ob turris profunditatem exigua quidem, sed propius cernentibus mirę profecto & ipsa altitudinis cęsetur.

DE INTERIORI TURRIS DESCRIPTIONE & cymbalorum nominibus. Cap. lxxiiij.

His iam quę de exteriori turri dicenda censui; ut cunctę patefactis; ad interius latētia reuertamur. Ijs igitur; quę modo referenda sunt, aditus est, qui in ipso statim turris calce se se offert, ab ecclesię pavimento septē

gradibus æditior, postea ligneo ferreis munito
laminis obturatus: a quo usque ad turris fastigium, 284. gradus scala coelea ascenditur.
Ad. 83. gradum ianua parua posita ascensum
prepedit. Ad huius ostioli dextram tribus gradibus
superius carcer ligneis foribus ferro celatis
clausus, in ipsiusque turris velut thorace
positus, quasi inexpugnabilis locatur. Quatuor
fenestree eximie altitudinis (quelibet in suo
pariete a pavimento proceri hominis statura
sublimior existens) ipsum carcerem illuminant,
iuxta quas in parietum crassitudine iudicis
ecclesiastici imperio deprehensi lectos sternere
consueverunt: quippe turris spatium cum sit, 40.
pedum (nam cum formam quadratam hæc turris
habeat, equalis ab omni parte metientibus
apparet) viginti tantum, & totidem lata
parietum crassitudo sibi vendicat. Huic altera
cella superstat quindecim gradibus sublimior,
que a prædictis itidem fenestris illuc usque
longis illustratur. In eiusque angulo septentrionem
pene respicienti cisterna quædam: in orientali
vero parte horreum ligneum ad esum potumque
custodum pro turris maiori munimine cõspiciuntur, A qua

enim frumentumque ad munitionem queque
 ad victum pertinent, non minus quam arma sunt
 necessaria. Mox e ianua illa secunda trames
 angustus meridiem versus aliquantulum pro
 tenditur. Ad cuius sinistram non longe post
 ianuam, turri contiguum domicilium est præ
 sidi turris destinatum, domus omnino inte
 gra, cenaculum, cubiculum, coquinam, au
 lam venustiore hospitandi gratia, aliaque
 receptacula ad supellectilia asseruanda con
 tinens. Aduersus huius domicilij aditum,
 menianum ligneum ad portæ illius, quam di
 ximus Dela torre, dextram superimposi
 tum imminet: ex quo turris præfectus pan
 nem, vinum, carnes, aliaque victui neces
 saria per restim & trocleam accipit. Inde in
 tramitis extremo scalæ cocleæ iterum offe
 runtur triginta tres utique gradus adimplen
 tes: que solida camera exterius pyramida
 li ex lapide albo sexque pilis imposita ope
 riuntur. Ad quarum dextram solaria ma
 gna quo longiora eo angustiora super por
 tas indulgentiæ & Tabellionum sita, ad Mo
 zarabum sacelli pinaculum perducunt.

E regione scalarum inuenitur ianua quedam
paruula, qua totius ecclesiæ ædificia conuexa
inexplicabilem sane labyrinthum circum am
bire datur. Continuo in ipso turris imo ascen
sus patet, qui ligneis valuis ferro exterius ro
boratis munitur. Hinc ad decimum quintum
gradum carcer alius se offert munitissimus,
ac supra illum, de quo paulo ante diximus,
existens ostio ferreo obturatur: ob suumque
munimẽ Camere fortis vulgo nomen ei indi
tum est. Ad vigesimum octauum gradũ adia
cet solum opere fornicato superius opertum;
vbi octo magni ponderis cymbala pendent:
funibusq; perticis axium alligatis hinc inde
obuoluuntur. Eorum nomina sunt, primi as
cendentibus ad dextram in pariete orientali
se offerentis sancta Leocadia; deinde in septẽ
trionali pariete duę sunt campanę: prima In
carnatio Christi; secunda Calderona vulgo
nũcupatę. Mox sequitur occidentalis paries
duas alias continens: prima quidem diti Al
phonsi; altera vero Resurrectionis domini ti
tulo decoratur. In pariete deniq; meridiona
li duo alia cymbala sunt: alterum sanctus Eu
genius, alterum vero Dominica Ascensio
appellatur.

appellatur. Inq̄ horum medio cymbalum ingens cetera longe sua ponderositate præcelēs positum est, cui nomen inditur Cananea, ligneoque artificio innitens: propter admirandam eius magnitudinem crepitaculo duntaxat moto pulsatur. Quadraginta insup ascensis gradibus erigit̄ tertia & vltima turris pars quam rotundæ formę esse diximus, duo summi pōderis cymbala in medio prorsus existētia continens: alterum, quod nominatur sancta Maria a niuibus, altero, cui nomen Fons seca, vlna celsius: quę ligneo artificio innitentia, ob ingens ipsorū pōdus moueri nequeūt; nec; si possent liceret ne turris ipsorum pondere grauata ruinam minaretur, sed crepitaculo agitato ipsa immobilia personant. Quæ omnia cymbala adeo compositos mirā quadam dissimiliū sonituum moderatione (veluti ex summis & medijs & infimis vocibus) sonores offerunt, vt huic armonię omnes cuiusuis alterius templi cymbalorum concensus per totum orbem cedant. Hinc . ad octogessimū quintū gradū tholus est, quem in pyramidem fastigiatum esse diximus: quidem exteriori interioriq̄ turri finem im-

ponens, adeo se cunctis spectabilem præbet,
vt turri decori & tegumento sit.

**DE PALATIIS ARCHIEPISCOPA-
libus & aula conciliorum appellata. Cap. lxx.**

IN circuitu templi omnes domus ecclesie
salaria pendunt; in quibus describendis nõ
uisum est tempus cõsumere. Sed omittenda
non sunt præsulum palatia, amplissima qui-
dem; prisco tamen modo structa; quinq; enim
impluua continēt. sacellum insuper egregiũ
intemeratę virgini dicatũ, cum claustro mul-
tis expollitis colũmellis suffulto. Quę quidẽ
palatia non mediocrem venerationem meren-
tur; siquidem & in eis sacrosanctę synodi cele-
brari consueuerunt, & præterea constructio
instar põtis ambulacro ecclesie ipsi iungũtur
ac veluti pars ipsius efficiuntur. In eis etiam
tribunal metropolitanum non exigui nomi-
nis & autoritatis, nimirum cum primum in
hispanijs teneat locum; continetur. Hic etiam
non silentio prætermittẽdũ opus; quod insti-

ratione bonę memorię Ioānis patriarhe archipreſulis Toletani triginta pauperū ibi quotidie prandentiū exercetur: eorumq; mensam canonicus hebdomadarius absoluto miſſę ſacrificio benedicere, panē vinumq; , an victui cōmoda ſint aſpicere tenetur. Inſignitur præterea domus hæc archiepiscopalis illuſtri quadam & ſpacioſa aula mira venuſtate fabrefacta: vbi dicte ſacroſanctę ſynodi peraguntur: ac forſam Toletana etiã cōcilia celebrata ſūt: vt vulgaris ciuium ſermo ad noſtram vſque ætatem conſeruatus innuit: ac titulus deinde ipſius aulae iuxta laquearia parietibus circūſcriptus indicare videtur: nec enim temere maiores noſtros titulum ibi adponendum curaffe credere fas eſt: qui ex. 5. queſt. 4. de ſūptis ita ſe habet. In loco benedictionis conſidentes domini ſacerdotes nullis debent aut indiſcretis vocibus perſtrepere, aut quibuſlibet tumultibus perturbare, nullis etiã vanis fabulis vel riſibus agi: & quod eſt deterius obſtinatis diſceptationibus tumultuoſas voces effundere. Si quis enim (vt apoſtolus ait) putat ſe eſſe religioſum, non reſrenāſ liguā ſed ſeducēs cor ſuū, huiꝰ vana eſt religio. illud vero, qđ in aliquibꝰ cōcilijs ſic ſcriptū repies,

in ecclesia sanctæ Marię semper virginis: aut
in ecclesia sanctę Leocadię siue in ecclesia san-
ctorum apostolorum Petri & Pauli: ita pote-
rit inteligi, quasi in illis sacris edibus eorum
conciliorum materię propositę fuerint, tracta-
te vero forsan in hac aula, quam de concilijs
nuncupant. Habebatur etiam in eadem aula
singulis annis in die cenę dominicę latina cõ-
cio, pariter & manuum ablutio beneficiariorũ
per præfulem siue eo absente per duos ex se-
nioribus ecclesię: quę tamẽ ab hinc veagesimo
sexto anno ad capitulum, vbi hoc tempore ca-
nonici congregantur, translate sunt.

DE CONCILIIIS TOLETANIS.

Cap. lxxvj.

ET quoniam Toletana concilia alijs qui-
buslibet celebriora existimantur (vt ex
volumine decretorum elicitur; in quo ceterum
decem capitula enucleata ex illis apparent) di-
gnum duxi ea suo ordine cum rege, sub quo
fuerint celebrata, enumerare. Sunt igitur se-
cundum, D. Rodericum archiepiscopum &
Didacum de Valera in hispaniarum historijs

Septendecim, tametsi in conciliorum tomis
tredecim tantum collecta videamus.

Primum concilium Toletanum, xjx. episcopo-
rum habitum est circa tempora Anastasij pa-
pe, Honorio & Arcadio romanum imperiū
tenentibus, septimo idus Septembris, Stilico-
ne consule. Qui anno domini, ccccxx. alias
etiam anno, cccciij. consulum gessisse tradit
a Chronographis. Præsedit huic cōcilio Patro-
n⁹ Toletanę ecclesię Metropolitanus ep̄s.

Secundum cōcilium Toletanum celebratum
est circa tempora Ioannis pape secundi; anno
quinto Amalrici regis, sub Montano archie-
piscopo Toletano.

Tertium concilium sexaginta duorum epis-
coporum tempore Pelagij pape, anno quarto
Recaredi regis; vbi Arriana Heresis dānata
est in Hispania; & Gotthi ad catholicam fidē
conuersi, Huic concilio præsedisse Helladiū
Toletanum archiepiscopum refert Roderic-
us Toletanus, li. 2. ca. 15. suę historię. Verum
eius subscriptio in actis concilij nō reperitur/
sed Euphemij Toletanę ecclesię Metropoli-
tani episcopi prouintię Carpetanię: quem ta-
mē Euphemij Roderic⁹ Tarraconēsem ep̄m

r iij

facit, qui eidem concilio etiam interfuerit.
Quartum tēpore Honorij pape primi, lxxviii,
episcoporum, anno tertio Sisenandi regis, in
ecclesia sanctę Leocadię virginis & martyris
sub Iusto archiepiscopo Toletano. Huic cō-
cilio subscripsit sanctus Isidorus.
Quintum tempore eiusdē Honorij, xx. episc-
oporū, anno primo Chintillani regis, q̄ alias
Cintila dicitur, in eadem basilica Leocadię,
sub Eugenio vrbis regię primate.
Sextum, xxxvii. episcoporum tēpore eiusdē
Honorij pape, sexto idus Ianuarij, anno ses-
cundo eiusdem Chintillani seu Cintilę regis,
in pretorio Toletano in ecclesia sanctę Leoca-
dię, sub Eugenio primate.
Septimum, xxxviii. episcoporum alias, xl, cir-
ca tempora Theodori pape vel Martini pri-
mi, āno quinto alias sexto Cindasuindi regis,
sub Eugenio archiepiscopo Toletano.
Octauum, li. episcoporū alias, lix, circa tēpo-
ra Martini pape primi, anno quarto Recifun-
di regis, in basilica pretorieñ. sanctorū aposto-
lorū Petri & Pauli, sub Eugenio primate.
Nonum, xvj. episcoporum circa tēpora eius-
dem Martini, anno septimo eiusdē Recifundi

regis in basilica sancte Mariæ semper virginis, sub Eugenio primate.

Decimū xvij. episcoporum alias. xxv. circa tēpora eiusdē Martini papę, anno octavo eiusdem Recifundi, sub Eugenio archiepiscopo Toletano. Notandum vero duos hoc tempore Eugenios ecclesie Toletanę archiepiscopos fuisse; alterum alterius immediatum successorem. Ita sex concilia prædicta, quæ sub Eugenio habita dicuntur; non sub eodem sed sub duobus habita sunt.

Vndecimū episcoporum. xvj. circa tēpora Vitaliani papę, anno q̄rto Vābani regis, in bte matris dñi Marię virginis sede, sub Quirico archiepo imediato sancti Alphōsi successore.

Duodecimū episcoporum. xxxv. tēpore Agathonis papę vel Leonis papę secūdi; āno primo Eringij regis, in basilica sanctorū apostolorū, sub sancto Iuliano vrbis regie primate; qui corrupte subscribitur Iulius.

Tredecimum. xlvij. episcoporum circa eadē tempora; anno quarto eiusdem Eringij regis; in basilica sanctorū apostolorū Petri & Pauli sub eodē Iuliano archiepo. Atq; hæc sunt tredecim concilia Toletana, quę in vulgatis con-

tusq; ecclesiastici more antiquo (vri canones
 disponunt. 18. dist.) frequentarentur. Vigilanti-
 bus enim prelatis non tot hereses hinc inde
 pullularent. Nam si Arrius eiusq; sectatores
 confestim oppressi essent; nequaquam eorum vi-
 rus magnam orbis partem infecisset. Idemq;
 de lutheranis dici potuit; quorum heresis pau-
 latim adeo irrepserat, vt iam non publicis mo-
 do disceptationibus sed armis etiã incredibili
 obstinatione deffenderetur. Multa præter
 rea cõmoda prouenirẽt, morum cohiberetur
 dissolutio, vitia non tam late paterent, immo-
 dica rerum cupiditas intra proprios fines res-
 primeretur. Annuente tamen diuina benigni-
 tate speramus, vt patrum Tridcenti congrega-
 torum solertia tantis morbis debita medella
 salubriter adhibeatur. Precipue cum genitor-
 tue celsitudinis imperator noster felicissimus
 summa religione animum indefessum in hoc
 dirigat. Cui re vera non incongrue hæc posi-
 sunt adaptari carmina,

Cum fidem Christi premerent procelle
 Et Petri nauis cateretur vudis
 Cura Caroli retinet cadentem
 Religione,

DE OFFICIALIBVS TAM CAPITV
li quam fabrice huius almæ ecclesiæ. Cap. lxxvij.

Sed quoniam ad optatū finē huius nostri
laboris, serenissime princeps, iam ventum
est; visum fuit etiā nomina officialium & offi
ciorum tam capituli quā fabrice; quę magnifi
centiam, amplitudinem, & liberalitatē, iuxta
& opulentiam huius sancti templi nobis de
monstrant & manifestāt ad calcem huius ope
ris ponere. Est tamen aduertendum, q̄ officia
les capituli & fabrice, si multi sunt & si diuer
sis nominibus nuncupētur, eo tamen sunt or
dine compositi, vt soluta oratione vnus cui
iusq̄ nomen facile & officium intelligatur. In
ter hos autem locum primum obtinēt duo vi
sitatores beneficiariorum ecclesię, propterea
q̄ ad mores componendos sunt deputati; vel
ex eo q̄ morborum animę precipue curā ha
bent. Sunt & alij duo, quibus visitandi sacrū
erarium quolibet anno onus incumbit, Duo
etiam iconomi vnoquoq̄ anno deputantur.
Aediles item duo. Quatuor qui rationibus
presunt. Duo visitatores puerorum ad serui
tium chori & ecclesię deputatorum, qui vult

go clerizones dicuntur. Duo visitatores possessionū ecclesie. Et duo hospitalis sancte crucis per predictū cardinalē Petrū Gūdifaluū Mēdociū fundati. Duo etiam collegij sancte Catharine per, D. Frāciscum Alvarez a Toledo huius ecclesie scholasticū & canonicū fundati de quo meminimus superius cap. de chorobeneficiariorū; duo vero hospitalis del Nūcio vulgariter dicti; in q̄ mēte capti numero. 33. vna cū tredecī senib⁹; qui aliquādo extra inopiā vixerūt & ad vltimū ab eadē cōpressi sint, oīa ad vitę alimēta necessaria p̄cipiunt. Hoc instituit, D. Franciscus Ortiz nūcius apostolicus & canonicus Toletanus. Itē aliī duo visitatores hospitalis misericordie hui⁹ ciuitatis. Sūt & aliī duo ad visitationem capelle epiphanię, q̄ in ecclia parochiali sc̄te Andree hui⁹ ciuitatis sita est. Et vn⁹ ali⁹ nominat⁹ p̄ visitatiōe ecclie sacramēti oppidi d̄ Torrijos. Est et distributor eleemosynę panis; que q̄tidie ī claustrō ecclie pauperib⁹ erogāt. Ali⁹ etiā p̄est missis ī altari sc̄te Marię del antigua dicēdis. Et duo visitatores sūt; q̄ ab ip̄o missarū rationē exposcunt. Vnus administrator capelle diui Blasij. Ali⁹ capelle sc̄ti Petri. Ali⁹ capelle mozarabū

Alius capelle Ioannis de Sacedo, Alius etiam
deputatur pro administratione capellaniarū
per. D. Petrum, G. de Mendocā cardinalem
& archiepiscopum Toletanum in eadem ec-
clesia institutarum. Duo administratores ele-
emosynæ D. Teresæ de Haro, quæ in sacello
eiusdem maritandis orbis virginibus quotan-
nis distribuitur. Duo item eleemosyne eiusdē
D. Teresæ; quæ ingenuis & honestis pauperi-
bus erogatur. Duo etiam administratores
eleemosyne Ioannis Lupi de Leon canonici
Toletani, quæ in sacello eiusdem dotandis
pupillis virginibus dispensatur. Duo item
eleemosynę eiusdem Ioannis Lupi de Leon
ad comparandas vestes inter pauperes vi-
ros in eadem capella distribuendas.
Præter ministros superius memoratos eligun-
tur quot annis bini ex senioribus canonicis
eleemosynę illius administratores, quæ ex in-
stitutione illustrissimi Alphonsi Fonseca archi-
episcopi Toletani bo. me. maritandis orbis
virginibus deputata est. Donauit hic ponti-
fex dum viueret, ecclesię suę capitulo annua
millia morapetinorum nostrorum quadringēta,
id est ducatos aureos circiter mille sexa-

ginta septem, in virginum honestarum pater-
 na potissimum ope destitutarum dotes, annis
 singulis erogandos. Quo beneficio incredibi-
 le dictu est quantopere succurratur popula-
 rium virguncularum pudicitie; ne egestate
 atq; inopia cogantur foemineum pudore tur-
 piter prostituere. Nec hac solū parte pietatis
 opera hic presul exercuit. Nam & collegium
 scholarium amplissimum Iacobi Zebedei ti-
 tulo: adiuncto sacello frequentibus sacellanis
 celebri, vbi corpus ipsius cōditum est, magni-
 fico tum edificio, tum censu Salmantice insti-
 tuit. Eiusq; vrbis (quod fuit illi natale solū)
 municipes omnes libero sex equo atq; immu-
 nes constituit: comparatis donatisq; publice
 prouentibus annuis, vnde tributa regia per-
 petuo pendantur. Apud Compostellam præ-
 terea (cuius ecclesie Metropolitanę pontifica-
 tum aliquot annos gesserat) collegium aliud
 literarium priuilegio etiā studiū generalis,
 variarumq; disciplinarū professione insigne,
 a fundamentis extructum, amplis prouenti-
 bus locupletauit; quo nationem illam inculta-
 magna ex parte atq; horridam ad humanita-
 tis ac literaturę cultum inuitaret. Palatium ad

chiepiscopale Cōplutēse injuria vetustatis de
forme iā & lapsabundum, insumptis circiter
quadragies mille aureis ducatis non restituit
modo; sed in augustiorē ampliorēq; formam
reuocauit. Arcē oppidi sancti Torquati faci-
norosorū clericorū horrēdo carcere nobile in-
cēdio absumptam, in melius refecit. In ecclia
vero ipsa Toletana frequētes priscorū edifi-
ciorū deformitates corrigēdi, inc̄ his regiam
capellā nouorū regū ad locū; vbi nūc est, trās-
ferēdi autor fuit. Idē etiā tres illas maximas
(quæ occidētē respiciūt) ecclesie portas, q̄b9
olī per plures grad9 in ipsam ecclesiā velut in
cryptā quādā tenebricosam descēdebat, effo-
so toto vestibulo; atq; ipsa etiā via publica lō-
go tractu dep̄ssa atq; cōplanata; in eā; quę nūc
cernit, formā cōponēdas curauit. Hic deniq;
est ille pōtifex, q̄ serenissimā Ysabellā Augu-
stā celsitudinis tuę matrē, ex Portugallia ad
incliti Cæsaris parētis tui nuptias veniētē in-
credibili pompa atq; apparatu deduxit. Tēp-
postea recēs genitū lustralib9 aquis in xp̄o re-
generauit; puerilic̄ perati tuę nullo loco defuit
q̄min9 illā oī obseqorū genere p̄seqret. Quid
sane vnū satis esse poterat; vt illi9 memoriā

hac digressiūcula vt cūq̄ celebrādā curarem?
 Nunc vero ad institutū n̄m sermonē conuer-
 tam?. Est ergo magister ceremoniarū. Magis-
 ter musicę. Subsequūtur deīde octo cātores;
 qui præter singulas portiōes, q̄s in ecclia obti-
 nēt (quę autoritate apostolica sunt eisde deput-
 atę) salaria singulis annis percipiunt. Sunt et
 alij cantores numero in præsentia duodecim,
 qui & si nō portiones, stipēdia tñ vnusquisq̄
 pro meritis percipit. Sūt etiā duo succētores.
 Et alius, qui in eorū absentia ipsorū vices ge-
 rit. Vnus, qui cātoribus libros apponit. Sunt
 & tibicines octo. Et vnus organorū pulsator.
 Alius eiusdē locū tenens. Isti ministrū habēt,
 qui organis pulsandis aerē follibus subminis-
 trat. Quatuor lectores, qui lectiōnes ad ma-
 tutinas, & ad preciosa, & completorium, dū
 diuina in choro cantantur; legunt: antiphonas
 lectiōnes, & respōsoria, quę per beneficiarios
 cantanda sunt, cōmendant: incēsaria, & aquā
 benedictā deferūt, & aliorum omnium curā
 habent, quę ad officium ordinis lectorū spe-
 ctant. Est præterea fabricę præfectus. Et duo
 visitatores fabricę. Theologię professor. Ma-
 gister grāmaticę. Sunt et tres clauigeri interio-

ris sacrarij, quibus trium clauium eiusdem interioris aditus cura est: ex quibus vna penes archiepiscopū vel canonicum eius vicem gerentem; altera penes capitulum & pro eo vnū aliquem ex canonicis asseruatur; tertia ad thesaurarium pertinet vna cum reliquis sacrarij ipsius clauibus. Duo etiam clauigeri archiuorum, videlicet thesaurarius & vnus canonicus a capitulo assignatus: vbi instrumenta scrinioꝝ rum, scripture, & priuilegia sub magna custodia tenentur. Tres editur sacri erarij. Est & secretarius, cui incumbit literas capituli scribere, & acta capitularia singulis diebus; quibus ad capitulum conuenitur, in libro ad hoc deputato seorsum ponere; rationesq; omnes ecclesie maxima cum diligentia conficere: & ad visitationes capellarum (capellis tamen regū exceptis) vna cum visitatoribus interesse: & que distributa per repartitorem sunt in libro refectorarij scribere: vt vnicuiq; tam dignitatum, canonicorum, portionariorum, q̄ etiam sacellanorum chori, & aliorum dicte ecclesie capellanorum, officialium, & puerorum per refectorarium sua portio, prout distributa & a secretario scripta apparebit, persoluatur.
brum

brū reddituū vestiariorū etiā habet, in quo rationes eorū dē cōtinētur, et inter eosdē canonicos quolibet āno distribuit; illis tñ exceptis; q̄ nōdū suā annalē residētīā integre fecerūt; seu aliā, quā per. 90. dies canonici in dignitate nō cōstituti, & per. 60. canonici in dignitate cōstituti vnoquoq; āno facere tenent; reddidit veftiariorū sic per eū diuisis ī libro peculiaris scribit et eū receptori tradit, vt vnicuiq; sua pars distributa persoluat. Receptor est etiā reddituū vestiariorū; hoc est decimę partis oīm decimarū frumēti et vini; quę ad canonicos solū pertinet, & inter eosdē facta tñ residētīā distribuitur. Vnus distributor aut diuisor, ad cuius officiū spectat rationē cū omnibus chori beneficiatis habere, & vnicuiq; illorum partem; prout residētīā fecerit, distribuere. Est & refectorarius, qui curā habet oēs redditus mensę capitularis seu refectorij dicte ecclesię a redeptoribus recipiendi & beneficiatis ecclesię persoluēdi; hi quatuor habet qui vulgariter escuderos del refitor nūcupātur, qui eidē deserviūt in his, quę ad officiū suum spectant. Frumentator est etiā, qui & granarius, habet enim curā vnicuiq; beneficiariorum ecclesię

portionem bladij & falis a secretario distribu-
tam integre persoluendi. Vnus puerorum in-
stitutor, qui claustrero vulgo dicitur. Magis-
ter etiam operum & edificiorum ecclesie.
Vnus exactor reddituum fabricę, qui omniũ
officialium stipēdia; ceteraq; ad fabricam spe-
ctantia persoluit. Notarius etiam, qui reddi-
tuum rationes habet, instrumentaq; omnia &
scripturas ad fabricam pertinentes conficit.
Est & ædificiorum fabricę sollicitator, quem
vulgo clauero nominamus. Deseruit etiam
sceptri ferarius, Et vnus cursor, qui & sceptri
ferarij locum tenet. Et vnus sollicitator, cui in-
cumbit omnia negotia & lites ecclesie magna
diligentia curare. Præses turris, cui cura incũ-
bit pulsandi campanas. Argentarius. Ves-
tium sacrarum laborator. Vnus qui organa
fabrefacit. Cere artifex. Accensor cere. Cus-
tos olei & cere. Bibliothecę custos. Modera-
tor orologij. Sunt præterea quatuor ecclesie
custodes. Vnus alius, qui die ac nocte curam
gerit portarum eiusdem claudendo et aperiē-
do. Sacri erarij fullo. Est & lampadum ac-
censor. Pictor. Deaurator. Canum fuga-
tor. Quidam alius, qui ecclesie mundandi

scopis curam habet, Minister cloacarum. Magister fenestrarum specularium, Magister clatrorum, Ac ferri artifex. Hi omnes stipendia diuersa vno quoque anno ab ecclesia percipiunt, & ecclesie vnusquisq; sua sorte, qua vocatus est, inseruit. Qui & si numero multi, pauci tamen si ad maiestatem templi atq; opulentiam conferantur.

C Sexcētos credas ecclesia nra ministros continet, hi qui sint, si vacat, accipito.

Antistiti, qui totius
 Hispanie primas tenet,
 Primam in choro sedem damus,
 Huic assident quatuordecim,
 Quos dignitates dicimus.
 Hos insequuntur canonici
 Totidem, quod olim consecrat
 Ieiunio Christus dies.
 Habent sodales hi suos,
 Quis portio nomen dedit,
 Hi quinque complent decades,
 His addimus canonicos

Viginti, eos communiter
Extravagantes nuncupant.
Post hos capellani locum
Octo atq; quadraginta habent.
Hos adiuvant sacrifici
Septem atq; triginta, sacris
Qui nocte adesse debeant,
Sequuntur hos sacrificuli,
Canonicis numero pares:
Ex his tamen solummodo
Eligimus sex musice,
Qui nomen a numero tenent
Sunt & capellani, suis
Qui president ediculis:
Hi cum sacristis omnibus
Centum nonaginta quatuor.
Et quatuor lectoribus
Adiunge cantores sacros:
Incertus horum numerus est,
Duodecim in presentia.
Capitulum atq; fabrica
operarios, stipendia
Qui pro laboribus ferunt,
Centum atq; quadraginta.

INDEX PAROCHIARVM, AEDIVM
sacrarū, cœnobiorum, Xenodochiorum, & cons
fraternitatum pientissimæ urbis Toletanae.

HAec habui princeps augustissime, de qui
buste sedulo admonerem, circa templi
Toletani cognitionem. Quæ tametsi rudi &
incompto stylo a me nunc prodita & euulga
ta sint (nempe vt par erat ab homine publicis
negotijs districto, necq; in Rethorum flosculis
admodum exercitato) occasionem tamē & an
sam exhibui hæc ipsa latius & copiosius expli
candi, quibus & otium felicius, & facultas di
cendi paratior contigerit. Nam & Græcorum
& Romanorum historie: quæ tam ob verborū
q̄ ob rerum splendorem, maiori in precio &
authoritate q̄ vllę alię sunt: nunq; in tantam
dignitatem excreuissent, nisi diarijs, commen
tarijs, regestis, ceterisq; curiosorum hominū
libellis auctę pariter & absolute essent. Quod
si apud nostros eadem cura & diligētia fuisset
multa, fortasse, quæ nunc obliuione sepulta
delitescunt, lucem nacta se se ostenderent nihi
lo illis vetustis inferiora, quorum tā celebris
memoria est. Sed nimirum inter maiores nos

stros optimus quisq̄ (quod Salustius ait) fa-
cere q̄ dicere malebat. Hoc quod a me in tem-
 pli Toletani descriptione factum est, Pausa-
 nias Grecus author in omnibus Grecie angu-
 lis recensendis elegantissime & copiosissime
 fecit, tanta tamen anxietate & cura, vt non de-
 fuerint ex doctis nonnulli, quibus ille nimis
 diligens rerum minutarum estimator visus sit.
A qua ego reprehensione alienus fortasse vi-
 deri possim, cū in hoc sacro templo nihil tā mi-
 nutū aut tenue haberi debeat: quin illis mētio
 iucūda atq̄ adeo pia p̄is hominibus cōtigat.
 Ac proinde priusq̄ manū de tabula tollamus
 (postq̄ templi religiosissimi a nobis pro virili
 mentio facta est) reliquarum sacrarum eđiū,
 cōnobiōrum, xenodochiorum, & confrater-
 nitatum: quibus vrb̄s Toletana abundat, indi-
 cē tantū facere decreuimus, vt hinc possit qui-
 uis cognoscere, qua deuotione diuina myste-
 ria & charitatis opera in ea celebrentur.

Index sacrarum eđiū, quas parochias vocāt.

Aedes. T. diui Petri in ecclia metropolitana.
Aedes Titulo s̄cti Michaelis, & T. s̄cti Iusti.

Titulo sancti Romani. T. sanctę Leocadię.
 Titulo sancti Laurentij. T. sancti Andree.
 T. sancti Cipriani. T. sancti Christophori.
 Titulo sancti Thome. T. sancti Salvatoris.
 Titulo sancti Antonini.
 Titulo sanctorum Bartholomei & Zoyli.
 T. sancti Ioanes baptiste. T. sancti Genesij.
 Titulo sancti Vincentij. T. sancti Nicolai.
 T. sanctę Marie Magdalene. T. sancti Martini.
 In suburbio titulo sancti Iacobi. Ibidem alte
 ra titulo sancti Isidori.
 Habentur preter has sex alie, quas Mozara
 bum dicunt, de quibus cap. de capella Moza
 rabum copiose dictum est.
 Titulo sancti Marci. T. sancti Sebastiani.
 Titulo sancti Torquati. T. sancti Luce.
 Titulo sanctę Iustę. Titulo sanctę Eulalię.

Cœnobia monachorum.

Cœnobium titulo sancti Iohannis ante portam
 lannam, vbi sodalitiū diuo Francisco sacrū
 vitam in communi degit. Op⁹ regum cogno
 mento catholicorum vere regiam maiestatem
 pre se ferens.

Titulo sancti Petri martyris: vbi sodalitiū
predicatorum habitat.

Titulo sancti Augustini: vbi eiusdem ordinis
religiosi sunt.

T. sanctissime virginis: qd Carmelite obtinet.

Titulo sancte Catharine eius ordinis que di-
cunt sancte Marie de mercede.

T. sc̄e trinitatis: vbi eiusdē ordinis religiosi.

Extra muros.

Coenobium titulo sanctissime virginis Sissien-
sis ordinis diui Hieronymi.

Titulo sancti Bernardi ordinis Cisterciensis
cognomento montis Syon.

Titulo sancti Bartholomei quod Minorū
appellationem tenet.

Coenobia monacharum.

Titulo sancte Fidei, quod religiose mulieres
incolunt, eodē insigni ornate, & eisdem legis
bus viuentes quibus religiosi ordinis milita-
ris sancti Iacobi de spata: ense rubeo insignitæ
quem in pectore conspicuum gestant.

Titulo sancti Dominici ordinis eiusdem san-
cti cognomento Regium.

Titulo matris dei eiusdem diui Dominici institutis adstrictum.

Titulo sc̄te Clarae ex diui Francisci instituto.

Titulo sancte Isabellae eiusdem ordinis

T. sancti Ioannis de poenitentia earundem.

Titulo Conceptionis virginiae earundem.

Titulo sancti Antonij Pataviensis earundem.

Titulo sancti Michaelis cognomento ab angelis earundem.

Titulo sanctae Ane earundem.

T. sanctae Ursulae ordinis diui Augustini.

T. sancti Pauli ordinē sc̄te Hieronymi p̄fesse

T. sancti Clementis ordinis cisterciensium.

Titulo sancti dominici eiusdem ordinis cognomento antiquum.

Coenobia beatarum.

Sunt praeter ea alia etiam muliebria sodalitia, quae tamen si omnem pietatem, religionem, & sanctimoniam exhibent; non ita tamē seueris legibus perinde ac monachae addictae sunt. Beatae nominis peculiari nuncupantur, earum coenobia sunt, quae sequuntur.

Coenobium Titulo sancti Torquati: cuius

S V

religioſe Auguſtinianũ dogma ſequuntur.
 Titulo Sanctiſſimę virginis: qđ Hieronymia
 nũ eſt, & a vita paupere cognomen habet.
 Titulo eiufdem Sanctiſſimę virginis: cogno-
 men a miſericordia eſt: etiam ſi vulgo nõ per
 inde notum: paſſim enim Gaietani dicitur.
 Titulo Viſitationis, & hoc quoque Hierony-
 mianum, ſed magis reginę cognomento vul-
 go innotefcit.
 Titulo Spiritus ſancti ex inſtituto diui Domi-
 nici viuens.

Titulo Ieſu & Marie matris ordinis minimos
 rum: id habetur in vrbiſ suburbio.
 T. ſancti Petri, cuius etiã ordo ibi ſeruatur.

Sacella quę præterea in vrbe habentur.

HActenus de parochijs & cœnobijs vtriuſ-
 que ſexus. Nunc de alijs edibus agamus,
 quę neq; parochiarũ iure, nec monachorũ ſo-
 dalitijs cenſentur ſed veluti ſacella quædam re-
 ligioſa omni cultu & pietate venerantur.

Titulo Matris dei in pontificali palatio.

Titulo ſanctę Leocadię, in vrbiſ arce, vbi in
 vinculis hæc ipſa diua aſſeruata dicitur.

Titulo sancti Ioānis equestris: quod religiosus eiusdem militie equitibus obnoxium est.

Titulo sancti Benedicti: quod religiosa militia calatrauensium obtinet.

T. sanctæ Mariæ cognomento Blanca. olim Iudeorum synagoga.

Titulo sanctæ Mariæ cognomento ab stella, in suburbio.

Titulo sancti Leonardi.

T. sanctæ Crucis, ad diuum Nicolaum.

Titulo sanctæ Crucis in cœmeterio parochiæ sancti Michaelis.

Sunt his annumeranda & sacellum, quod Ligurum conuentus iuxta diui Augustini monasterium habet: ad eam portā, qua ingressus ad cœnobium est. Et quod in foro huius urbis præcipuo, titulo Sanguinis Christi in edito loco constitutum cernitur: vbi singulis diebus res diuina summo mane peragitur: vt possint vniuersi, qui forensibus negotijs distringuntur, ea ipsa tractantes, citra vllum occasionum dispendium, quod fortasse ex diuerticulis ad templa contigisset, Eucharistiæ sacramentum adorare.

Index
Aedes sacra; quae extra urbem sunt velut heremiticae.

Titulo sanctae Leocadiae collegialis, obtinet abbatem & dignitates.

Titulo sancti Ildefonsi. T. sanctae Susannae.

Titulo sancti Petri. Titulo sancti Lazari.

Titulo sancti Eugenii. Titulo sancti Antonii.

Titulo sanctae Luciae in regijs hortis.

T. sancti Michaelis ad cauponam cucurbitariam.

T. sanctae Mariae Nivalis. T. sanctae Ane.

Titulo sancti Hieronymi ad septem rubrum.

Titulo sancti Petri & Felicis trans amnem.

Titulo sanctae Magdalene Açuqueiuenfis.

Titulo sanctissime virginis Cubilitanae.

Index Xenodochiorum.

Index Xenodochiorum.

Indicant haec omnia, quae superius dicta sunt
urbis Toletanae ad diuinum cultum propensionem; sed quae nunc dicentur animum misericordem et charitate plenum declarabunt; nihil enim praetermissum esse intelliges eorum; quae ad pauperes subleuandos pertinent, siue fratres quo quo modo iuuandos. Siquidem Xenodochijs, hoc est locis, vbi peregrini recipiuntur

nosocomijs, vbi egroti curantur: ptochotrophijs,
 vbi pauperes aluntur, brephotrophijs,
 vbi infantes: orphanotrophijs, vbi pupilli: ca-
 rochotrophijs, vbi infanis & mente captis: ge-
 rontocomijs: vbi senibus puidetur, vrbs hec
 nostra passim referta est. De quibus omnibus
 cum affatim in. L. illud de sacro eccle. C. mētio
 habeatur: adhuc aliquid illic desiderat: quod
 tibi ciuitas hec nostra piētissima offeret. Nam
 Toletanis p̄sulibus de pietatis officijs in vr-
 be sua certatim contendentibus: nunc demum
 Ioannis Tauerę archiepiscopi Toletani & san-
 ctę Romanę ecclesię cardinalis pietate et sum-
 ptu moles quedā operosissima surgit: vbi nō
 solum egroti; de quibus dictum est; sed ij etiā
 suscipiendi dicuntur: qui ex morbo diutino
 labefactati, in pristinas vires nondum redie-
 runt. Accidebat enī sepe numero, vt qui ī alijs
 nosocomijs curati fuerant: cum nouis subinde
 egrotis succedentibus haud satis firmi nec re-
 secti discederent, ad mali succi dietam reuera-
 tentes, in grauiorem morbū inciderent. Qua-
 de causa vir prudentissimus in hac parte pau-
 peribus prospiciens, extra vrbs muros locū
 delegit, in quo huiusmodi egroti foueantur:

vbi ea structura & maiestate opus procedit
vt cum quibusuis regnis operibus absolutum
merito contendat. Sed iam nos ad institutum
pergamus & sigillatim xenodochia numeremus.
Nosocomium Titulo sanctæ Crucis Petri. G.
de Mendocça cardinalis & archiepiscopi To-
letani opus.

Titulo Virgineę descensionis cognomēto re-
gium, ad ecclesiam metropolitanam

Titulo visitationis cognomēto Nuncię, ad san-
ctū Ioānem baptistā, hic mente captis, & seni-
bus, quos inopia & etas premit prouidetur.

Titulo sancti Iacobi militię equestris.

Titulo sancti Petri, ad ecclesiā metropolitanā.

Titulo sancti Illefonsi ad sanctā Leocadiam.

Titulo Matris dei ad sanctam Leocadiam.

Titulo sancti Michaelis ad sanctū Michaelē.

Titulo sanctę Leocadię ad sanctū Michaelē.

Titulo sancti Sebastiani ad sanctū Michaelē.

Titulo sancti Antonij ad sanctū Michaelē.

T. sc̄te Marię vulgo cādelarię ad sanctū Mich.

Titulo sancti Iusti ad sanctum Iustum.

Titulo Iesus ad sanctum Nicolaum.

Titulo sanctę Anæ ad sanctum Romanum.

Titulo Amoris dei ad sanctum Cyprianum.

T. sc̄i Andree a tergo Cœnobij d̄iui Fr̄acisci.

T. sancti Iacobi ad sanctū Iacobū in suburbio.

T. ab Stella ad sanctū Iacobū in suburbio.

Aliud sine titulo, quod prostituerarum mulierum est, quę vitam illam obscenam abnegantes sobriam & puram eligunt.

Collegium puerorum.

Titulo Amoris dei ad sanctū Sebastianū; notuitium hoc opus & charitate plenum. Nam quorūdam presbiterorum industria, & infirmi in eo diligentissime curantur, & puellulæ orphanę, alias iuuentę dispendium subiturę, sub probę mulieris custodia asseruantur: præceptis christianis instituuntur: lanificio & ceteris muliebribus officijs exercentur: indeq; in diuitum familias adiscuntur, simul atq; ad famulitium idoneæ sunt. Res quidem præclara & insignis omni laude & favore prosequenda: quādo quidem infirmo sexui a deo insigniter consultum est, Debetur id potissimū duobus collegij sanctę Catharinę capellanis, qui id sedulo præ ceteris curarunt.

Est aliud itidem sine titulo nō ita pridem habitari ceptū, Cuius erectionē & curā sibi homo; quidā iniūxit: de quo nō, opinor, ingrātū erit.

in hoc loco non nihil recensere. Viuit Granate vir christiana simplicitate ac paupertate: nomen est illi Ioannes cognomen dei, humili loco natus, nullis literis neque doctrina instructus; incredibili tamen studio christianae charitatis cultor; totus pauperibus subleuadis occupatus. Plus sunt quam ducenti homines, quos ille omni praesidio destitutos, variisque langoribus affictos, reficiendos & recreandos curat. Habitus illi qualis cynicorum est: vili tribonio indutus incedit, peram a tergo gestat, non quidem lupinis aut opistographis refertam, sed eleemosynis colligendis paratam; nudis pedibus & detecto capite: sed hanc vilitatem, quam exterius praesefert, interior quaedam alia comitatur, omnibus diuitijs & humanis potentijs antefesrenda. Principes quosuis pauperum suorum causam acturus, in trepide alloquitur, citra tamen iactanciam & fastum. Venit hic Toletum anno superiori, animos incolarum, ut apparet; exploraturus, an in miseros & indigentes, ut Christianos decet, propensi essent: quod cum ita esse intellexisset, nuper ad nos Fernandum quendam misit, eodem, quo ipse, habitu, eodem studio, & eadem professione. Interdium vi
cos vrbis

cos vrbis & plateas circumit, & vel tacens a quouis eleemosynā extorquet, noctu clamat per eosdem vicos, & veluti gal⁹ matutinis horis ad munia consueta mortales excitat, ita ille post solis occasum, quando in suos quisq; penates redit, pauperum curam & memoriam habendam, indefessa assiduitate singulis noctibus vociferatur. Qua intētionē tandem factū est, vt merito in hoc loco Fernandi Xenodochium inter cætera recenseatur.

INDEX CONFRATERNITATVM DE
cem decades complentium.

Nomen confraternitatis piorum hominū siue collegia, siue sodalitates significat: quæ certis quibusdam legibus consentientes, aliquod munus Christianum subeunt, aut diuī cuiuspiam venerationi studēt: quem ob aliquam peculiarem causam sibi præ ceteris colēdum elegerunt, talis nimirum, vt exemplo rē ostendamus, diuī Sebastiani aut diuī Rochi confraternitas est. Cum enim aliquando pestilentie lues grassaretur, & populi afflicti ad diuos conuersi, istorum potissimum præsidia ex

perti essent; beneficij suscepti memores statis
 quibusdam diebus eos ipsos celebrare instituit.
 pompam publice solennem ducunt, ce-
 reos manibus incensos gerunt. & demum sym-
 bolis ab vnoquoque datis communes epulas eis
 diebus habent, & animos suos lautiori conui-
 uio, sobrie tamen & religiose, exhilarant, ras-
 tionem munerum tractandorum exigunt. Sunt
 etiam ex his quibus epulae non placent, sed
 contenti solenni pompa de muneribus solum
 sollicite disquirunt. Habent singulae ad id suas
 parochias, monasteria, xenodochia, siue sa-
 cella, ubi suos conuentus peragunt, suos que-
 stores & praefectos tenent, sua eraria, suos ce-
 reos possident.

Intra ecclesiam metropolitanam.

1. Confraternitas titulo sanctissime virginis delantigua, vetustate & antiquitate veneranda.
2. T. Sanctiss. virginis dela. o. cuius confratres vniuersi ceci sunt, qui passim per templa vicoseque questum ex precibus, quas recitant, faciunt.
5. T. sanctiss. virginis ab stella.

In parochia diui Petri.

5. T. Eucharistię. T. diui Petri.
6. T. Descensionis virginę.
In parochia diui Michaelis.
8. T. sancti Michaelis. T. Eucharistię.
9. Titulo sanctorū Andreę & Catharinę.
10. T. sancti Antonij.
11. T. sanctiss. virginis de Candelaria; cuius
confratres sartores sunt.
12. T. sanctorum Cosme & damiani.
14. T. sc̄te Leocadię. T. sancti Sebastiani.
In parochia diuę Leocadię.
16. T. Eucharistię. T. sancti Alphonsi.
17. T. sc̄torū Andreę Ioānis Bap. et Sebast.
In parochia sancti Iusti.
19. T. Sancti Iusti. Titulo Eucharistię.
21. T. Animarū purgatorij. T. sc̄i Acacij.
In parochia sancti Romani.
23. T. Eucharistię. T. sanctę Anę.
24. T. sc̄iss. virginis del Rosario; huius cōfrā
tres telarū sericearū textores sunt habent
erarium in cœnobio sancti Dominici; cui
titulus sancti Petri martyr is est.
In parochia sancti Martini.
26. T. sancti Martini. T. Eucharistię.
27. T. sancti Nicolai Tolentini.

28. T. sanctiss. virginis cognomēto de gratia
 30. T. sanctæ Susannę. Titulo sancti Blasij.
 32. Titulo sancti Pauli. T. sancti Ioseph.
 34. T. sc̄ti Bartholomei. T. sc̄te Quiterte.
 In parochia sanctę Eulalię.
 36. T. sanctę Fulalię. T. Eucharistię.
 In parochia sancti Thome.
 37. Titulo Eucharistię.
 38. Titulo Conceptionis virginę.
 39. T. sc̄ti, virginis cognomēto Cubiletanę.
 40. Titulo eiusdem sanctiss. virginis cognomēto Blanca.
 In parochia sancti Saluatoris.
 42. T. Eucharistię. Titulo Misericordię.
 43. Titulo Quintę angustię.
 44. Titulo sanctorum Blasij & Susannę.
 45. Titulo conceptionis, cuius cōfratres carminatores & fulones sunt.
 46. Titulo Trinitatis & sancti Augustini.
 47. Titulo sanctiss. virginis dela, o, cuius cōfratres tunsores sunt.
 In parochia sancti Cipriani.
 49. T. Sanctiss. virginis. T. Eucharistię.
 50. Titulo sancti Ioānis Euangelistę.
 51. T. aiarum quę in purgatorio expiātur.

In parochia diui Bartholomei.

52. Titulo Eucharistiæ.

In parochia sancti Antonini.

54. T. Eucharistiæ. T. sanctę Catharinę.

55. T. Matris dei, cuius granarium in sacello eiusdem nominis est, quod in palatio pontificali esse diximus.

In parochia sancti Sebastiani.

56. T. sancti Sebastiani.

In parochia sancti Andreę.

57. Titulo Eucharistię.

58. Titulo sanctiss. virginis ab Stella.

In parochia sancti Laurentij.

60. T. Eucharistiæ. T. Aiarũ purgatorij.

61. Titulo sancti Ioãnis Euãgeliste; cuius cõfratres serici infectores sunt.

In parochia sancti Lucę.

62. Titulo eiusdem diui Lucę.

In parochia diuę Magdalene.

63. Titulo Eucharistię.

64. Titulo Incarnationis & sancti Rochi.

66. T. Aiarũ purgatorij. T. scę Barbare.

67. Titulo Sanguinis Iesu Christi.

68. Titulo sancti Illesonsi, huius confratres pileorum opifices sunt.

t iij

69. T. factorum Crispini & Crispiniani, huius
ius confratres sutores sunt.

70. T. sanctę vere crucis.

71. Titulo sanctiss. virginis de Consolatione
quam celebraturi baiuli conueniunt.

72. Titulo sancti Ludouici.

In parochia sancti Nicolai.

74. T. scđi Nicolai. T. Eucharistię.

76. T. Cōceptionis. T. Aiarū purgatorij.

77. Titulo angelorū.

78. T. sanctę Fidei, huius confratres mone-
tę fabri & ministri vniuersi sunt.

In parochia sanctę Iustę.

80. T. Eucharistię. T. Charitatis.

81. T. virginis de Sucursu.

82. T. sanctorū Bartholomei & Quiterię.

In parochia sancti Genesij.

83. Titulo Eucharistię.

84. T. sancti Genesij, huius confratres calis-
garū sartores sunt.

In parochia sancti Ioānis baptiste.

85. Titulo Eucharistię.

86. T. sanctiss. virginis cognomēto Niuium.

87. T. sanctiss. virginis cognomēto Blanca.

In parochia sancti Vincentij.

88. T. Eucharistia.

In parochia sancti Iacobi in suburbio.

90. T. Eucharistie T. diui Iacobi.

91. Titulo sancti virginis ab Stella.

93. T. diui Sebastiani. T. diui Marhei.

94. Titulo diue Anę.

In parochia seti Isidori in suburbio.

96. T. Eucharistia. T. Aiarū q̄ expiatur.

97. T. Diuorum Isidori & Lazari.

98. Titulo sancti Leonardi.

99. Titulo sancti Antonij, eius confratres carpistrarij sunt.

100. T. sancte Lucie, eius confratres holitores vniuersi sunt, congregantur in sacello eiusdem diue Lucie, quod est in regijs hortis, habent suum erarium in parochia diui Iacobi.

101. Potest et his annumerari fraternitas illa, quam vulgo appellant la sancta Hermandad, eorum quibus cure est latrones publicaruq; viarum crassatores fugiētes insequi; & in eos capitali iudicio animaduertere.

De collegio sanctæ Catharine,

DEbet inter cetera pietatis monumenta collegium literarium sanctæ Catharine recenseri: opus (vt diximus) Francisci Aluarez a Toletis scholastici Toletani. Primum liberales artes, ius pōtificium, sacra theologia, eaq; ab ipsis collegij primordijs, nūc autē, D. Bernardini Alcaraz scholastici opera grecæ lingue, & rei medicæ peritia magno iuuentutis profectu docentur. Aluntur in dicto collegio decem capellani viri moribus & doctrina egregij: ex quibus partim doctores Theologi, partim iuris pontificij sunt: nonnulli in liberalib; doctrinis magisterij gradum meruerunt: qui quotidie in sacello ibidem diuæ Catharinæ dicato diuina mysteria peragunt. Sunt præterea duodecim college, de quibus cap. xviii. superius dictum est. In eodē itidem collegio literarij omnigenæ facultatis grad; regio atq; pontificio priuilegijs honorifice conferuntur, Sed vt vltimā huic operi sã manū adponam, cæteris supersedere præstat. Tātū te princeps serenissime obtestor: vt quicquid hoc laboris aut diligentiæ est, boni consulere digneris: et si

quid in tanta rerū magnitudine & copia præ
 termissum esse videatur, eam rerum amplissi-
 marum conditionē & naturam esse intelligas,
 vt nunquam possint pro dignitate siue descri-
 bi, siue cōmendari. Valeat celsitudo tua: quā
 nobis & vniuerso Christiano orbi, D. Ie-
 sus diutissime seruet: ita enī & religio
 idies crescet & huiusmodi mul-
 ta pietatis opera: vires pry-
 stinas & incrementa
 summent,

F I N I S.

CINDEX CAPITVLORVM QVAE
in hoc volumine habentur.

- D**e origine ac fundatione Toleti & eius vber-
tate ac tēperamento, Cap. i. Fol. vñ.
- D**e exordio Christiane religionis in ecclesia
Toletana per diuum Eugenium eius pri-
mum pontificem, cap. ii. fol. xi.
- D**e era Cesaris & eius supputatione digressio
cap. iij. fol. xij.
- D**e creatione Bernardi primi archiepiscopi
post Toletū cultui Christiano redditā: atq;
cōsecratione & dedicatione, p̄terea prima
tuet dominio hui⁹ sacri tēpli. cap. iij. f. xvj.
- D**e huius sacre basilicæ fundamēto in forma
qua nunc inspicitur ac prima eiusdē dotis
constitutione. cap. v. fo. xx.
- D**e sacramento Eucharistię ac eius custo-
dia, cap. vj. fol. xxj.
- D**e huius almę ecclesię ministris eorumq; or-
natu sacroq; cultu, cap. viij. fol. xxij.
- D**e musica, cap. viij. fol. xxij.
- D**e admiranda virginis descensione in hanc
ecclesiam diuo Alphonso sacellano suo ves-
tem e cœlo afferentis, cap. ix. fol. xxvij.

De peculiaribus sanctis huius alme ecclesie. cap. x.	fol. xxxiiij.
De diuo Eugenio & exordio fidei orthodoxe in ecclesia Toletana. cap. xj.	fol. xxxiiij.
De beata Leocadia. cap. xij.	fol. xxxv.
De beato Helladio. cap. xiiij.	fol. xxxviij.
De beato Illesonso & eius corporis inuentio- ne. cap. xiiij.	fol. xxxviij.
De beato Iuliano. cap. xv.	fo. xliij.
De beato Petro Oxomensi. cap. xvj.	fo. xliij.
De ornatu ac venustate altaris chorique ma- ioris. cap. xvij.	fol. xliiiij.
De choro beneficiatorū. cap. xviiij.	fol. xlviij.
Descriptio clatri qui est ante chorum Eucha- ristie. cap. xix.	fol. l.
Descriptio clatri pro choro beneficiariorum. cap. xx.	fo. liiiij.
De pauimento & absidibus ecclesie vitreisq; fenestris. cap. xxj.	fol. lvj.
De imagine equestri Stephani illan in fornice ecclesie depicta. cap. xxij.	fol. lvi.
De ostijs huius sacri tēpli. cap. xxiiij. f.	lvij.
De exteriori sacrario. cap. xxiiij.	fol. lix.
De interiori sacrario, reliquijs & ornamentis, que in eo habentur. cap. xxv.	fol. lxiij.

- De ijs, que inter sacrarium & capellam nouo
 rū regum continentur. cap. xxvj. fol. lxxj.
- De sacello, quod nouorum regum appellatur
 cap. xxvij. fol. lxxiij.
- De sacello beati Iacobi, cap. xxviii. fo lxxviij.
- De sacello sc̄ti Alphōsi, cap. xxix. fol. lxxviiij.
- De sacello sc̄tiss. Trinitatis, cap xxx, fo. lxxix.
- De capella sc̄cti Nicolai, cap. xxxj. fol. lxxx.
- De capitulo seu cōclauī; vbi archipresul & ca
 nonici congregantur, cap xxxiij. fol. lxxx.
- De nominibus archiepiscoporū huius sacri tē
 pli vsq; ad nra tēpora, cap. xxxiiij. fo lxxxij.
- De concionibus, quæ in hoc sacro templo ha
 bentur, cap. xxxiiij. fol. lxxxiiij.
- De sacellis diuorū Egidij, Ioannis Baptiste; ac
 beate Anę, cap. xxxv. fol. lxxxvj.
- De sacello regū veterū, cap. xxxvj, fo. lxxxvij.
- De sacello beate Lucie, cap. xxxvij. fol. xc.
- De sacello beati Eugenij, cap. xxxviii. fo. xcij.
- De sacello sc̄cti Martini, cap. xxxix. fol. xcij.
- De sacello conceptionis, cap. xl. fol. xciiij.
- De sacello epiphanię, cap. xli. fol. xciiij.
- De sacello Mozarabum & horum sacerorum
 origine, cap. xliij. fol. xcvi.
- De sacello diuī Ioānis baptiste, ca. xliij, fo. ciij.

- De sacello Crucifixi alias domine Teresæ.
 cap. xliiij. fol. ciiij.
 De ara del antigua appellata, cap. xlv. fo. ciiij.
 De sacello baptismatis, cap. xlvj. fo. cv.
 De sacello sanctissime virginis Marię de pie-
 tate, cap. xlvij. fol. cvj.
 De parochia sancti Petri, cap. xlviii. fol. cvij.
 De capellis chorum beneficiariorũ circumstã-
 tibus ac primo de sacello sanctę Marię Ma-
 gdalene, cap. xlix. fol. cx.
 De sacello quod beatę Elisabeth de Vngaria
 dicatum est, cap. l. fol. cxij.
 De sacello sanctę Catarine, cap. lij. fol. cxij.
 De ara beatę Marię, que hispane del strella
 dicitur, cap. lij. fol. cxij.
 De altari depositionis sanctiss. corporis Iesu a
 cruce, cap. liij. fol. cxiiij.
 De sacello diui Michaelis, cap. liiiij. fol. cxiiij.
 De sacello bti Petri Oxomēsis, ca. lv. fo. cxiiij.
 De adicula, que dominici sepulchri dicitur,
 cap. lvj. fol. cxiiij.
 De adicula virginis matris descensionis sacra et
 oratorijs pilis adherētib⁹, cap. lvij. fo. cxiiij.
 De educatione infantium expositorum: & eorũ
 numero, cap. lviiij. fol. cxvj.

De clauſtri deſcriptione uſque ad. D. P. Tenorij facellum cap. lxx. fol. cxvj.

De ſacello. D. P. Tenorij Toletani antiſtitis & eius præclaris operibus. cap. lxx. fol. cxvij.

De numero beneficiatorum eccleſie Toletane. cap. lxxi. fol. cxix.

De vltima clauſtri deſcriptiõe. ca. lxxij. fo. cxx.

De exteriori turris deſcriptiõe. c. lxxij. f. cxxvj.

De interiori turris deſcriptione & cimbaloꝝ nominibus. cap. lxxij. fol. cxxvij.

De palatijs archiepiſcopalibus et conciliorum aula. cap. lxxv. fol. cxxix.

De concilijs Toletanis numero ſeptendecim. cap. lxxvj. fol. cxxx.

De officialibus tam capituli q̄ fabricæ eccleſie Toletane. cap. lxxvij. fol. cxxxij.

De parochijs ſacellis; cœnobijs xenodochijs & cōfraternitatib⁹ vrbis Toletane. f. cxxxix.

CINDEX EORVM QVAE IN
hoc volumine scitu digniora habentur.

	fo.	col
Aedes sacra extra urbem velut heremitica.	142.	2
Aera Caesaris & eius supputatio.	12.	1
Alphonsus sanctus Toletanus pontifex vis de in littera. B.		
Alphonsi Fonsecae archiepiscopi Toletani monumenta & fundationes.	134.	1
Alphonsi Ortiz canonici Toletani monumeta	60.	2
Altaris maximi cultus qua decetia fiat.	24.	2
Archiepiscoporum huius templi nonnullos rum obitus.	61.	1
Archiepiscopi vniuersi ecclesiae Toletanae ad nostra vsqz tempora.	82.	1
Ara beatae Mariae virginis de Cōsolatione.	89.	2
Ara del antigua vulgo appellata.	104.	1
Ara a. P. G. de Mendoça erecta.	114.	2
Ara delos castellanos appellata.	124.	1
Astures, Hispania ab Arabibus subacta, Christi nomen seruarunt.	40.	1
Arma signiferi Lusitani in sacello nouorū regum pendentia.	73.	2

Beate virginis marie in ecclesiam Toletas nam descensio.	28. 2
Beato Alphōso beata virgo apparuit.	30. 1
Beatus Alphonsus a beata virgine sacra ves ste donatus.	30. 1
Beato alphōso beata Leocadia apparuit.	31. 1
Beate leocadiae ad beatū Alphōsum verba.	31. 1
Beatus Alphōsus prece regis Recisuindi por tiunculam veli beate Leocadiae incidit.	31. 2
Beati Alphōsi pro sapia, vita et monumēta.	37. 1
Beati Alphonsi volumina.	38. 2
Beati Alphonsi obitus.	39. 2
Beati Alphōsi vestis et corp⁹ vbi asseruetur	37. 2
Beati Illephōsi corporis reuelatio: iuētioqz.	40. 1
Beatus Euguius iecit Toleti fundamenta fidei.	II. 1
Beati Eugenij martyrium.	35. 1
Beati Eugenij ad Toletanam ecclesiam bra chij translatio.	35. 2
Beate Leocadiae martyrium.	36. 1
Beate Leocadiae tria tēpla Toleti dicata.	36. 1
Beate Leocadiae corpus vbi conditum.	36. 2
Beatus Helladius Tolletanus pontifex.	37. 1
Beatus Iulianus Tolleranus pontifex.	42. 1

	fo. col.
Beatus Petrus archidiaconus Toletanus.	43. 1
Beneficiorum quibusnam permittatur in maximo altari celebrare.	44. 1
Beneficiorum ecclesie Toletane numerus.	119. 2
Bernardus primus archiepiscopus post vr- bem receptam.	16. 2
Bernardus mezquitam Toletanam consecrauit.	16. 2
Bernardus creauit presules in Hispania.	19. 1
	25. 1
Cantus Toletanus, quo et alie ecclesie vtuntur.	80. 2
Capitulum ecclesie Toletane.	95. 1
Capituli translatio.	106. 1
Catechuminum missa.	80. 2
Cere conficiende officina.	50. 2
Clatrorum chori Eucharistie descriptio.	54. 2
Clatrorum chori beneficiorum descriptio.	
Claustrum descriptio vsqz ad sacellum. D. P. Tenorij.	116. 2
Claustrum vltima descriptio, et in eo diuo- rum effigies.	120. 2
Confraternitates vrbis Toletane.	145. 1
Collegium scholarium sancte Catharine.	148. 2
Conciones, que in hoc sacro templo habentur.	84. 1
Cruce u. P. G. de Mendoca archiepiscopo sc	

Ecclesia donata. 69. 1

Concilia Toletana. 130. 2

Cænobia monachorum. 140. 1

Cænobia monacharum. 140. 2

Cænobia Beatarum. 141. 1

Dedicatio templi Toletani. 17. 2

Descensio beate virginis: vide in litera B. 100. 2

Dies de gratia appellati in hoc sacro templo. 100. 2

U quare sic dicti. 75. 2

Didaci Lupi de Haro Boni nūcupati in cho

ro beneficiariorum effigies. 50. 1

Dignitates huius tēpli tiaris decorantur. 65. 2

Divitiæ templi Toletani. 65. 2

Divitiæ summæ templi Salomonis. 70. 1

E

Ecclēsia Toletana fuit olim regularis. 18. 2

Ecclēsia Toletana primæ donis institutor. 20. 2

Educatio infantiū expositorū et eorū numerus. 116. 1

Egidius de Alborno Toletanus pontifex. 64. 2

Eugenius sanctus vide in litera B. 100. 2

F

Fenestrarum specularium numerus. 56. 2

Franciscus Ximēnus archiepiscopus Toleta

nus Mozarabum officij instaurator. 100. 1

		fo. col.
I	Francisci Ximenez archiepiscopi Toletani	
2	laus & gesta.	101.
I	G	
2	Gullicani Toletaniq; officij codices in ingere	
I	pyra coniecti liberi ad incendio.	99.
2	Gundisalvus cardinalis archiep's Toletanus.	80.
2	Gottorum in Hispania irruptio.	95.
	Gothi ad catholicam fidem conuersi.	95.
2	Gudila episcopus Gottorū gentē Gbristia	
	nae fidei rudimentis initiavit.	100.
	H	
I	Helladius sanctus Toletanus pontifex; vide	
2	in litera B.	
2	Heluidiani & Pellagiani heretici, a beato Al	
I	fonso confutati.	29.
	Horologia duo huius sacri templi.	59.
	I	
2	Ioānis Tauri archiepiscopi Toletani hospiti	
I	ale atq; ipsius obitus.	103.
2	Ioannis Martini Silicii archiepiscopi Toletani	
	Toletane ecclesie donum.	68.
2	Iulianus sanctus archiepiscopus Toletanus,	
	vide in litera B.	
	L	
I	Lapadi ecclie Toletanæ quædā oppid. relicta	45.

Leocadia martyr ciuis Toletana vide in li-
tera. B.

Litera Toletana.

Lignū Iudaei cuiusdā in sacrario adseruatū.

100. 2

66. 1

Ludouici sancti Francorum regis ad capitu-
lum ecclesie Toletanae epistola.

63. 1

M

Mezquita Toletana in ecclesiam consecratur.

16. 1

Missarum numerus quae quotānis in ara del
Antigua appellata recitandae sunt.

105. 1

Mozararabum officium a sancto Isidoro in-
stitutum.

96. 1

Mozarabum officium in Hispania vniuersa
quandiu permanserit.

96. 1

Mozarabes vnde dicti.

96. 2

Mozarabum tēpla in hac vrbe.

96. 2

Mozarabe officium Toletanum appellatū.

97. 1

Mozarabes vbi vbi morari cōtingeret pro pa-
rochianis Mozarabū ecclesiarū assignati.

100. 1

Mozarabum officij instaurator.

100. 1

Mozarabum sacelli capellaniae.

100. 2

Mozarabum beneficia conferendi & capella-
nos eligendi ordo.

101. 1

100. 21	Officiales tam capituli qz fabricæ tēpli Toletani.	133. 21
	Officium diuinum, quo nunc vtimur, a diuo Gregorio olim institutum.	97. 11
	Officium diuinum, quo nunc vtimur, Galliarum appellatum.	97. 1
	Oratoria, siue pia signa pilis Toletani tēpli adhaerentia.	115. 1
	Ordo quo beneficiarij in choro sedent.	48. 1
	Ordo conferendi beneficia Mozarabum & capellanos eligendi.	101. 1
	Ornamenta ecclesie Toletane versicoloria.	23. 1
	Ornamentorum varietatis significatio.	23. 2
	Ostia tēpli Toletani & eorum nomina.	57. 2
	P	
	Palatia archiepiscopalia et aula cōciliorū.	129. 2
	Panis qui quotidie in claustro distribuitur.	117. 1
	Parochia sancti Petri struendi autor.	107. 2
	Parochia vrbis Toletanae.	139. 2
	Petrus Oxomensis sanctus vide in liteta. B.	
	Petri, G. de Mendocça archiepiscopi Toletani obitus.	45. 2
	P. G. de Mendocça monumenta.	45. 2
	Petri, G. sepulchrum.	45. 1
	Petri, G. M. crux ecclesie Toletanae donata.	69. 1

Petri Tenorij archiepiscopi Toletani monu-
numenta & fundationes. 2 118. 1

Petri Perez architectoris huius templi obis-
tus & sepulchri locus. 60. 2

Praelati quantum pecunia possint iure impè-
dere extruendis proprijs monumentis. 45. 2

Primatus Hispaniae ad ecclesiam Toletan-
nam pertinet. 17. 1

Porta Veniae Hispanae del perdon. 58. 1

Pugna super officio Toletano Gallicanoqz. 97. 2

Papa sub multa officijs diuinis ecclesiae To-
letanae interesse tenetur. 52. 1

Q

Quibusnam beneficiarijs permittatur in al-
tari maximo celebrare. 44. 1

Quantum liceat praelatis expendere extruc-
tis proprijs monumentis. 45. 2

R

Reges Hispani ac ipse sumus pontifex sub
multa officijs diuinis ecclesiae Toletanae
& certis diebus interesse tenentur. 32. 1

Regum nouorum vetera monumenta. 32. 2

Regum nouorum corporum translatio. 33. 1

Regum nouorum monumenta et epitaphia. 74. 1

Regum veterum monumenta. 44. 1

- Reliquia quae in hoc sacro templo habentur. 62. 2
- Rodericus archiepiscopus Toletanus. 62. 2
- Sacellum diui Augustini & Pontij. 60. 1
- Sacellum beatae Marinae & in eo capellania. 60. 2
- Sacellum diui Andreae. 61. 1
- Sacellum Columnae. 71. 2
- Sacelli eiusdem capellania. 72. 1
- Sacellum beatae Leoeadiae. 72. 2
- Sacelli eiusdem capellania. 73. 1
- Sacellum nouorum regum. 73. 2
- Sacelli eiusdem monumenta et epitaphia. 74. 1
- Sacelli eiusdem capellania. 75. 2
- Sacellum sancti Iacobi. 77. 2
- Sacelli eiusdem sepulchra & capellania. 78. 1
- Sacellum sancti Alphonsi. 78. 2
- Sacelli eiusdem sepulchra & capellania. 79. 1
- Sacellum sanctissimae trinitatis, & in eo capellania. 79. 2
- Sacellum sancti Nicolai, & in eo capellania. 80. 1
- Sacellum diui Egidij, & in eo capellania. 86. 1
- Sacellum diui Iohannis Baptistae, & in eo capellania. 86. 2

	fo. col.
Sacellū beatae Ana, & in eo capellania,	87. 2
Sacellum regum veterum.	87. 2
Sacelli eiusdem capellania.	89. 1
Sacelli eiusdem translatio.	88. 1
Sacellum sanctae Lucia, et in eo capellania.	90. 1
Sacelli eiusdem sepulchra & epitaphia.	90. 2
Sacellum diui Eugenij, & in eo capellania.	92. 1
Sacellum diui Martini, & in eo capellania.	92. 2
Sacelli eiusdem eleemosyna insignis.	93. 1
Sacellum Cōceptionis; & in eo capellania.	93. 2
Sacellum Epiphania, et in eo capellania.	94. 1
Sacellum Mozarabū & horū sacrorū origo.	95. 1
Sacelli eiusdem capellania.	100. 2
Sacellum sancti Ioannis Baptista sub hoc tempore structum.	102. 2
Sacellum crucifixi alias. D. Teresa, & in eo capellania.	103. 1
Sacelli eiusdem eleemosyna insignis.	103. 2
Sacella chorum beneficiariorum circūfita.	
Sacellum beatae Mariae Magdalena, & in eo capellania.	110. 2
Sacellum beatae Elisabeth de Vngaria; et in eo capellania.	112. 1
Sacellum sanctae Catharinae, & in eo capella nia.	112.

Sacellum beate Mariæ del stella vulgo, & in eo capellania.	112. 2
Sacellū Depositionis corporis Iesu a cruce: et in eo capellania.	113. 1
Sacellum sancti Michaelis, et in eo capellania.	113. 1
Sacellum beati Petri Oxomensis, & in eo capellania.	113. 2
Sacellum Dominici sepulchri, & in eo capellania.	113. 2
Sacellum beate Mariæ descensionis dicatum; & in eo capellania.	115. 1
Sacellum, D. P. Tenorij, et in eo capellania.	117. 2
Sacella quæ in vrbe habentur.	141. 2
Sacramentum Eucharistiæ.	21. 2
Sacrarium exterius.	59. 2
Sacrarium interius.	62. 1
Saxum in quo steterunt beate virginis Mariæ pedes.	115. 2
Schola musicæ puerorum.	80. 1
Societas quarundam ecclesiarum cum Tosetana.	33. 1
Subseliorum chori constructio, & constructuræ artifices.	47. 1
Stephani illan imago in fornice ecclesiæ depicta, & eius prosapia.	57. 1

Tabula lapidea epitaphio memorabili in scripta.

Tabula lapidea epitaphio memorabili in scripta.	89.	2
Tagus Toleti fluvius.	7.	2
Templi Toletani fundamenta quis primitus iecerit later.	11.	2
Templi Toletani in forma, qui nunc extat edificandi autores.	20.	2
Templi Toletani maiestas & denotio.	24.	2
Templi Toletani forma.	56.	1
Templi Toletani altitudo, longitudo, & latitudo.	21.	1
Teresa de Haro femina nobilis pia opera.	103.	2
Titulus sanctae crucis Romae repertus.	46.	1
Titulus memorabilis supra portam tabellionum dictam.	58.	1
Toleti situs describitur.	7.	2
Toleti signum & planeta.	7.	2
Toleti feracitas.	8.	2
Toletum unde dictum.	8.	1
Toleti conditores.	8.	2
Toletum regia urbs appellata.	96.	2
Toleti antrum Herculeum.	9.	1
Toleti theatrum antiquum.	9.	2
Toletum quando & a quo recepta.	11.	2

Toletanus pontifex de presulibus ecclesiarum providebat.

Toletana ecclesie cultus altaris qua decencia fiat.

Thuris significatio.

Turris exterior descriptio.

Turris interior descriptio.

Turris cimbolorum nomina.

Veronica, hoc est Christi faciei imaginis participatio.

Varietatis ornamentorum significatio.

Vitrearum fenestrarum ecclesie Toletanae numerus.

Xenodochia que in Vrbe Toletana habentur.

Excusum Toleti apud Ioannē

Ayala, anno Salutis. M.

D. xlix. mense

Martio.

TErrata que incuria acciderunt, sic corrige.

- Fol. 10. col. 1. lin. 3. Toleti lege Toletum.
fol. 11. col. 1. lin. 10. exta lege extat.
fol. 12. col. 1. lin. 17. certe lege certum.
fol. 12. col. 2. lin. 1. æreç lege eře.
fol. 14. col. 1. lin. 8. secundem lege secundum.
fol. 14. col. 2. lin. 10. Isidurus lege Isidorus.
fol. 21. col. 1. lin. 19. quem lege quod.
fol. 27. col. 2. lin. 24. exrra lege extra.
fol. 33. col. 1. lin. 4. nupe lege nuper.
fol. 49. col. 2. lin. 19. exteteretur lege exgreret.
fol. 55. col. 2. lin. 17. vidtenur lege videntur.
fol. 58. col. 1. lin. 13. sum lege suum.
fol. 65. col. 2. lin. 5. tiarie lege tiare.
fol. 67. col. 1. lin. 24. argenteo lege argento.
fol. 71. col. 2. lin. 6. Carolis lege Caroli.
fol. 97. col. 2. lin. 10. commnuī lege communi.
fol. 102. col. 2. lin. 21. cardinale, lege cardinalem.
fol. 104. col. 2. lin. 7. Persidam lege Persidem.
fol. 114. col. 1. lin. 3. quatuor lege duabus
fol. 145. col. 1. lin. 3. matuminis lege matutinis.

UVA. BHSC. IyR_271

UVA. BHSC. IyR_271

—+—
perimus et

imagnis voluisse puterunt at
magnificum et timia h[er]etiam
pro d[omi]ni q[ui] i[n] n[ost]ra

UVA. BHSC. IyR_271

UVA. BHSC. IyR_271

UVA. BHSC. IyR_271

THE
Tol
de

Bibli
ly

UVA. BHSC. IyR_271

125

EMPLI

Toletani

descript.

Biblioteca de Santa Cruz

yR 271

VA. BHSC

yR 271